

Received 27.05.2025	Research Article	JOTS
Accepted 02.06.2025		9/2
Published 18.08.2025		2025: 416-501

Açıklamalı Bibliyografya 1984-2024*

Bibliography with commentaries 1984-2024

Marek STACHOWSKI**

Jagiellonian University (Kraków/Poland)

E-mail: marek.stachowski@uj.edu.pl

Readers can learn about scientists' opinion on their publications either through reviews or to the extent mentioned by those who write their biographies. However, learning an author's thoughts about their own work directly from them is not the same as reading third-party evaluations. For this reason, Marek Stachowski's work—unprecedented in its kind—offers a meaningful contribution to the history of science: the author presents a comprehensive bibliography of his works, enriched with his own commentary, reflections, and memories, treating it as a part of his life. In addition to its value for the history of science, such a publication also offers highly practical benefits. Looking specifically at Marek Stachowski, the total number of academic publications he has produced over a span of 40 years is 320. Considering his work discipline and pace—even though he has been living with a severe health condition since 2019—it is not difficult to predict that the number of his publications will continue to grow. He has produced works in various languages such as Polish, German, English, Turkish, and Russian; his articles have been published in books printed in countries including Poland, Turkey, Germany, the UK, Italy, Russia, Japan, Korea, Croatia, Hungary, Bulgaria, Serbia, Bosnia, Slovakia, Czechia, the Netherlands, Finland, Norway, Ukraine, Latvia, and the United States. Therefore, anyone working in linguistics—particularly in fields such as etymology, interlinguistic relations and exchanges, Siberian languages, Balkan languages, and related areas—is bound to encounter the name Marek Stachowski. However, a reader facing a corpus of 320 publications will undoubtedly need a guide to navigate through them. Instead of a summary, this note—added by the translator—is an attempt to describe the nature of the work.

Key Words: Marek Stachowski, science history, linguistics, bibliography, memoirs.

* Lehçeden tercüme eden Doç. Dr. Hilal Oytun ALTUN (Jagiellonian University [Kraków/Poland], ORCID ID: 0000-0003-0813-9843, hilal.altun@uj.edu.pl).

** ORCID ID: 0000-0002-0667-8862.

Anılarımın Lehçe yayını üzerinde çalışırken, aklıma bunlara yorumlu bir bibliyografya ekleme fikri geldi. Yıllar sonra eski yayınlarımı gözden geçirirken, okurların sadece başlıklara bakarak mütalaalarımın çoğunu anlayamayabileceğini fark ettim. Buraya yazdıklarımın bir kısmı hatıralarım, bir kısmı ise bir makalemin kaderine veya belli bir çalışma alanında bilimin geldiği seviyeye dair değerlendirmelerimdir.

Bu yayında okuyucu belki de ilk kez yeni bir terimle karşılaşacak. İngilizce *Turkish* : *Turkic*, Lehçe *turecki* : *turkijski*, Rusça *мусульманский* : *тюркский* terim çiftlerini daha iyi tefrik etmek için, *Podstawy turkologii* başlıklı kitabımı (307. madde) Türkçeye tercüme eden Hilal O. Altun'un kullandığı *Türkçe* (= Turkish) ve *Türkice* (= Turkic) terim çiftlerini kabul ettim. Böylece, Dergâh Yayınevi'nde baskıda bulunan ama henüz yayınlanmamış kitap için tercüman tarafından icat edilen bu Türkçe terim çifti ilk olarak JOTS'ta çıkan işbu çalışmamda kullanılmış olmaktadır.

Aşağıda, 2024 yılı sonu itibariyle 40 yıllık yayın hayatımı kapsayan yayınlarımın tam bir listesi bulunmaktadır. Yorumlarımı, bir bakışta fark edilebilmesi için girintili bir blok hâlinde veriyorum.

Kısaltmalar

AOH = Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapeşte).

AUI = Acta Universitatis Iagellonicae (Kraków).

Babür = Babür (İstanbul).

BaburR = Babur Research (İstanbul).

BPTJ = Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego (Kraków).

CAJ = Central Asiatic Journal (Wiesbaden).

DA = Dil Araştırmaları (Ankara).

FO = Folia Orientalia (Kraków).

FS = Festschrift (Armağan kitap).

FUM = Finnisch-Ugrische Mitteilungen (Hamburg).

IC = Iran and the Caucasus (Leiden).

IIAS = Newsletter of the International Institute for Asian Studies (Leiden).

IL = Incontri Linguistici (Trieste – Udine).

- JČ = Jazykovedný časopis (Bratislava).
- JP = Język Polski (Kraków).
- JSFOu = Journal de la Société Finno-Ougrienne (Helsinki).
- JT = Journal of Turkology (Segedin).
- KJ = Književni Jezik (Saraybosna).
- KULR = Kyoto University Linguistic Research (Kyoto).
- LB = Linguistique Balkanique / Balkansko Ezikoznanie (Sofya).
- LC = Linguistica Copernicana (Toruń).
- LP = Lingua Posnaniensis (Poznań).
- LV = LingVaria (Kraków).
- OLZ = Orientalistische Literaturzeitung (Berlin).
- PR = Przegląd Rusycystyczny (Sosnowiec).
- PrJ = ZNUJ.
- PW = Przegląd Wschodnioeuropejski (Olsztyn).
- Riječ = Riječ. Časopis za slavensku filologiju (Rijeka).
- RO = Rocznik Orientalistyczny (Varşova).
- RS = Rocznik Sławistyczny (Wrocław).
- SEC = Studia Etymologica Cracoviensia (Kraków).
- SFPS = Studia z filologii polskiej i słowiańskiej (Varşova).
- SJ = Studia Językoznawcze (Szczecin).
- Slav. = Slavica (Debrecen).
- SLing. = Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis (Kraków).
- SPL = Studies in Polish Linguistics (Kraków).
- SSH = Studia Slavica Hungarica (Budapeşte).
- STC = Studia Turcologica Cracoviensia (Kraków).
- StOr = Studia Orientalia (Helsinki).
- TB = Türkbilig. Türkoloji Araştırmaları (Ankara).
- TD = Türk Dili (Ankara).

TDA = Türk Dilleri Araştırmaları (Ankara / İstanbul).

TDAYB = Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten (Ankara / İstanbul).

TL = Turkic Languages (Wiesbaden).

TULIP = Turkish Linguistic Post (Mainz).

UAb.NF = Ural-Altaische Jahrbücher. Neue Folge (Wiesbaden).

UAYb = Ural-Altaische Jahrbücher / Ural-Altaic Yearbook (Bloomington).

WS = Die Welt der Slaven (Münih).

ZDMG = Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (Stuttgart).

ZNUJ = Zeszyty Naukowe UJ. Prace Językoznawcze (Kraków).

Makalelerimin Yer Aldığı Armağan Kitapları

1993 = A. Czapkiewicz (Polonya); T. Tekin (Türkiye).

1995 = E. Tryjarski (Polonya).

1998 = K. Röhrborn (Almanya).

1999 = R. A. Miller (Almanya).

2000 = S. Stachowski (Polonya); Gy. Kara (Türkiye).

2002 = B. Kellner-Heinkele (Almanya); P. Zieme (Almanya/Türkiye); T. Yu. Jdanova (Rusya).

2003 = H. Halén (Finlandiya).

2005 = S. Kałużyński (Polonya); S. Stachowski (Polonya).

2006 = A. Pisowicz (Polonya); G.T. Rikov (Bulgaristan).

2007 = A.J.E. Bodrogligeti (Türkiye).

2008 = T. Tekin (Türkiye).

2010 = E. Helinski (Almanya); S. Stachowski (Polonya).

2012 = J. Janhunen (Finlandiya); T. Gülensoy (Türkiye); A. Zaborski (Polonya).

2013 = D. Yıldırım (Türkiye); A.B. Ercilasun (Türkiye); Seong Baeg-in (Kore).

2014 = W. Mańczak (Polonya).

2015 = U. Bläsing (Hollanda); S. Stachowski (Polonya); J. P. Laut (Almanya); T. Majda (Polonya).

2016 = A. Fałowski (Polonya); H. Jankowski (Türkiye).

2020 = E. Mańczak-Wohlfeld (Polonya); M. Skarżyński (Polonya).

2021 = A. Vovin (Hollanda/ABD); Z. Ölmez (Türkiye).

2022 = Ş.H. Akalın (Türkiye); A. Fałowski (Polonya); E. Čaušević (Hırvatistan).

2023 = M. Ölmez (Türkiye).

2024 = J. Kaś (Polonya).

Editörlük Faaliyetleri

1. 1995: [& Kellner-Heinkele, B.] Laut- und Wortgeschichte der Türksprachen. Beiträge des Internationalen Symposiums, Berlin, 7. bis 10. Juli 1992 [= Turcologica 26], Wiesbaden, VIII + 204 s.

2. 1996-2015: Yıllık *Studia Etymologica Cracoviensia* dergisinin kuruluşu ve idaresi.

Tanıtımları. Cilt 1: Polomé, E. C. – The Journal of Indo-European Studies 25/3-4 (1997): 533; Witczak, K. T. – Filologija 29 (1997): 194-195; Cilt 1-2: Petit, D. – Bulletin de la Société de Linguistique de Paris 95/2 (2000): 32-34; Cilt 2: Ölmez, M. – TDA 7 (1997): 280-281; Pomorska, M. – FO 34 (1998): 229-230; Cilt 3-8: Petit, D. – Bulletin de la Société de Linguistique de Paris 99/2 (2004): 18-27; Cilt 8: Gökçe, F. – Modern Türklük Araştırmaları Dergisi 1/1 (2004): 143-154; Cilt 14: Zoltán, A. – Magyar Nyelv 107 (2011): 104-107.

3. 1998: Languages and culture of Turkic peoples [Memorial Volume for Tadeusz Kowalski] (= Studia Turcologica Cracoviensia 5), Kraków, 310 s.

4. 2013-2015: Studia Turcologica Cracoviensia Editörlüğü.

5. 2021: [& L. Bednarczuk, W. Boryś] (Eds.): Księga pamiątkowa profesora Stanisława Urbańczyka w 110. rocznicę urodzin [“110. doğum günü vesilesiyle Profesör Stanisław Urbańczyk’a Armağan”], Kraków (Wydawnictwo Lexis), 2021, 187 s.

6. 2021: Mańczak, W.: Wybrane pisma slawistyczne [“Slav dilbiliminden seçme çalışmalar”], Kraków 2021, 642s.

NOT: *Türk Dünyası Tarih Dergisi* 96 (Aralık 1994), s. 47-49’da benden izinsiz olarak benim adımla basılmış bulunan ve *Dolganischer Wortschatz* adlı sözlüğün önsözünden parçaların hatalı tercümelerini içeren yayın bu listeye alınmamıştır.

1. Zum türkischen *yıldırım* ‘Blitz’ [“Türkçe *yıldırım* üzerine”]. – UAYb 56 (1984): 154-155.

Bu makalenin ilk versiyonunu 1982 yılında İstanbul’da yazmıştım ama yazıyı daktilo edebileceğim bir Alman yazı makinem yoktu. Sonradan aklıma, orada mutlaka daktilo vardır diyerek Alman Arkeoloji Enstitüsü’ne (Deutsches Archäologisches Institut Istanbul) gitme fikri geldi. Ancak Türkiye’de olağanüstü hâl dönemi idi ve enstitünün girişindeki güvenlik görevlisi hiçbir yabancıyı içeri girmesine müsaade etmiyordu. Kimliğimi kontrol edip de komünist ülke pasaportumu görseydi beni kesinlikle içeri almazdı. Ancak iyi Almanca biliyordum ve kızıl sakalım vardı. Buna güvenerek emin adımlarla yaklaştım (bu öz güveni nereden buldum? çaresizlikten mi?) ve görevliyle yüksek sesle Almanca konuşmaya başladım, özellikle “Profesör” ve “Enstitü” kelimelerini birkaç kez tekrarladım, çünkü Almanca bilmeseydi bile bu kelimeleri anlayabilirdi. İşe yaradı, görevli herhangi bir sorun çıkarmadan içeri girmeme izin verdi. İçeride çok hoş bir beyefendiyle karşılaştık. Ama ne kadar nankörüm, beyefendinin adını unuttum! Üstelik Krakov’a döndükten sonra da bir süre mektuplaşmıştık, ama bu 40 yıl önceydi... Çok üzgünüm! Kendisine meseleyi anlattım. İşine bağlı güvenlik görevlisi, koridorda sakın bir şekilde konuştuğumuzu görünce kendi yerine döndü. Ve iyi kalpli arkeolog, sadece iki sayfa kopya edeceğimi öğrenince gelişimi başka bir zamana ertelemenin bir anlamı olmadığına karar vererek; daktilodan kâğıdını çıkardı, çalışmam için odada beni yalnız bıraktı. Hayatımda ilk kez gördüğüm bu adam, beni bürosunda kitapları, kâğıtları vb. ile baş başa bırakmıştı.

O zaman Bilimadamları Cumhuriyeti’nin (Lat. *Res Publica Litterarum*) o harikulade maneviyatını hissettim (bir mektuplaşma cemiyeti değil ama manevi bir topluluk). Bilimadamları arasındaki bu uluslararası bağ ve anlayış duygusu beni her zaman mutlu etmiştir. Rotterdamlı Erasmus’un dönemindeki Cumhuriyet’in bugün için gerçekçi olmadığına farkındayım, ancak On Emir de gerçekçi değil ve herkesin buna uymadığı iddiası karamsar da olsa haklıdır, ama yine de bir rehber olarak On Emir’e ihtiyacımız var. Daha çok insan Erasmus’un yolunu takip ederek bir Bilimadamları Cumhuriyeti’nde yaşamayı tercih etseydi bilim camiasında işlerin daha iyi olabileceğinden hiç şüphem yok. I. Dünya Savaşı’ndan sonra ne yazık ki yeniden canlandırılmayan XX. yüzyıldaki “Müsteşrikler Cumhuriyeti”ne ilişkin dikkate şayan örnekleri Knüppel & van Tongerloo (2012, özellikle 1-4, 20-22) kaydetmektedir. Polonya tarafında, Bilimadamları Cumhuriyeti’nin epistolografi temsilcilerinden biri de çeşitli dillerde yaklaşık 500 kişiyle yazışan Tadeusz Kowalski’ydi. Kowalski’nin Polonya Bilimler Akademisi (PAN) ve Polonya Sanat ve Bilim Akademisi’nin (PAU) Bilim Arşivleri’nde muhafaza edilen terekesi içinde 4.000’den fazla mektup da bulunmaktadır (Poradzisz 1973: 59). Hilal O. Altun’un (İstanbul, Krakov) yakınlarında (bazıları Arap harfli) Türkçe mektupları bir makale dizisi olarak yayınlamaya girişmesi [Altun, baskıda] olumlu bir gelişme. I. Dünya Savaşı’nı takip eden yıllarda, Almanya’daki Şarkiyat topluluğunun gerilediği, Rusya ile temasların hiçbir yerde hoş karşılanmadığı ve hiç de kolay olmadığı bir dönemde, Kowalski, Rus Arabist İgnatij Kraçkovskiy ile uzun yıllar boyunca mektuplaşmaya devam etmiştir. Yazışmaları hakkında bk. Kończak 2017.

Bu makalem sebebiyle hatırladığım bir diğer şey de 1995 civarında, Eugene Helimski'nin genel bir değerlendirme olarak söylediği bir sözü. Helimski, aşağı yukarı şunları söylemişti: *“Benim ilk makalem Rusya’da bir öğrenci konferansının bildiri kitabında; senin ilk makalen ise Amerika’da uluslararası bir dergide yayınlandı. İşte Rusya ile Polonya arasında böyle bir fark var.”*

1985

2. Türkisch çocuk ‘Kind’ [“Türkçe çocuk”]. – UAYb 57 (1985): 79-89.

Makalenin devamı aşağıda 183. (İngilizce) ve 184. (Türkçe) maddeler.

3. (Tanıtma) International Journal of Turkish Studies 1/1 (Winter 1979-80). – FO 22 (1981-84, Ed. 1985): 349-351.

4. (Tanıtma) Prokosch, E.: Studien zur Grammatik des Osmanisch-Türkischen unter besonderer Berücksichtigung des Vulgärosmanisch-Türkischen. – FO 22 (1981-84, Ed. 1985): 346-349.

1986

5. Beiträge zur Geschichte der geographischen und ethnischen Namen europäischen Ursprungs im Osmanisch-Türkischen [“Osmanlı Türkçesi’ndeki Avrupa kökenli yer ve halk adlarının tarihine katkılar”]. – UAYb 58 (1986): 99-126.

— Transkripsiyonlu metinler hakkında bk. 8, 10, 16, 33, 52, 131, 145, 207, 220, 221, 222, 227, 229, 230, 255, 292, 316.

Çeşitli Türkçe transkripsiyon metinlerindeki kelimeler üzerine ilk makalem. Daha sonra sırasıyla 8, 10, 16. maddelerdeki makaleleri yazdım. Ardından uzun bir ara verdim ve bir daha bu konuya dönmeyeceğimi bile düşünmüştüm. Fakat Yakutça ve Dolganca çalıştığım yıllardan sonra Türkçeye geri döndüm, bu kez kısmen farklı bir şekilde de olsa transkripsiyon metinleriyle yeniden uğraşmaya başladım.

6. Die Neologismen im Tagebuch von Nurullah Ataç (1953-1957) [“Nurullah Ataç’ın Günce’sindeki (1953-1957) yeni kelimeler”]. – FO 23 (1985-86): 111-142.

Bu çalışmam yüksekisans tezimden yola çıkarak hazırladığım bir makaledir. O dönemde Polonya’da matbaa imkânları çok zayıf olduğundan maalesef kalitesiz bir kâğıda ve soluk bir puntuyla basıldı. Ancak bugün muhtemelen yeniden basılmaya değer. Bu süre içinde Ataç hakkında başka birçok makale yazıldı, fakat bunların diğer Türki dillerle karşılaştırmayı da içerecek şekilde yeni kelimelerle ilgili olup olmadığını bilmiyorum.

7. (Tanıtma) Benzing, J.: Kalmückische Grammatik zum Nachschlagen. – FO 23 (1985-86): 369-371.

1987

8. Zu europäischen Völker- und Ortsnamen als Basis für osmanisch-türkische Phraseologismen [“Osmanlı Türkçesi deyimlerin temeli olan Avrupa kökenli halk ve yer adları üzerine”]. – UAYb 59 (1987): 89-95.

— Transkripsiyonlu metinler hakkında bk. 5.

9. (Tanıtma) Décsy, Gy. (Ed.): Global linguistic connections. – LP 29 (1986, Ed. 1987): 151-153.

1988

10. Europäische Lehnwörter im Osmanisch-Türkischen. Forschungsstand und -perspektiven [“Osmanlı Türkçesi’nde Avrupa dillerinden alıntı kelimeler. Araştırma durumu ve perspektifler”]. – ZNUJ 87 (1988): 151-161.

— Transkripsiyonlu metinler hakkında bk. 5.

1989

11. Assimilierungswandel in den jakutischen Lautgruppen -lVs und -rVs [“Yakutça -lVs ve -rVs ses gruplarında benzeşmeler”]. – ZNUJ 97 (1989): 121-129.

Yakutça hakkındaki ilk makalem! Basıldığı zaman çok sevinmiştim. Maalesef Türkoloji dünyasında büyük bir ilgi uyandırmadı. Bazı esaslı ve değerli çalışmalar ilgi ve takdir görmezken, daha zayıf olanların ilgiyle karşılanması hayreti mucip bir durumdur. Her ne hâl ise, demek ki dünyada neredeyse hiç kimse Yakutça öğrenmiyormuş ve kelimelerin çekimlenişi sırasında gerçekleşen ses değişikliklerini düşünerek uykuları kaçan kişi sayısı da pek azmış.

12. Über die jakutische Deklination [“Yakutça isim çekimi üzerine”]. – UAYb 61 (1989): 97-120.

2023 yılında bir Türk Hanım bu makaleyi Türkçeye tercüme edip yayınlamak için iznimi rica etmek üzere bana başvurdu. Bu kadar yıl sonra... Sonunda bu makalenin değerini takdir eden biri çıktı diye sevindim ve tabii ki izin verdim. Tercüme hazırlandı, bana gönderildi, bazı yorumlarımı yazdım, ardından sessizlik. Yayınlı ilgili bir sorun olduğunun anlaşılması üzerine, benim de yakın çalıştığım “Babür’e” gönderilmesini önerdim, tercüman hanım da uygun bulmuştu. Ancak daha sonra dergi yönetiminden öğrendiğime göre; tercüman hanım

vazgeçmişti ve kendisi bana yazıp durumu açıklayacaktı ama bana hiçbir şey yazmadı ve nedenini de hâlâ bilmiyorum. Yazık oldu, çünkü bu kadar emek verildi ama ne mütercim, ne ben, ne “Babür”, ne Türkler, ne de Yakutlar bu işten bir fayda gördü.

Bana kalsaydı, bu makalenin 15, 44 ve 59. maddelerdeki çalışmalarla birleştirilerek Yakutça isim çekimi hakkında bir broşür olarak basılmasını önerirdim.

13. Ergänzungen zu *The Lingua Franca in the Levant* [*“The Lingua Franca in the Levant kitabına ilaveler”*] – FO 25 (1988, Ed. 1989): 195-212.

1990

14. Über jakutische Glossen im Werk von W. Sieroszewski [*“W. Sieroszewski’nin eserindeki Yakutça kelimeler”*]. – Brendemoen, B. (Ed.): *Altaica Osloensia. Proceedings from the 32nd meeting of the PIAC (Oslo, June 12-16, 1989)*, Oslo 1990: 301-315.

— Bu makale dil bilimi tarihine eğildiğim çalışmalar serisinin ilkidir. Aynı seriye ait diğer yayınlar için bk. 41, 58, 61, 87, 88, 109, 110, 120, 137, 153, 178, 185, 195, 200, 203, 207, 217, 225, 227, 228, 241, 243, 256, 257, 276, 277, 281, 285, 296, 308, 318, 320.

— Bu makalenin doğrudan etimolojik uzantısı için bk. 58.

Bu, hayatımda katıldığım ilk konferanstı. Hem uluslararasıydı hem çok büyüktü. Polonya’dan Uppsala’ya uçtum, havaalanında sağolsun beni Elżbieta Świącicka karşılayıp kendi evinde ağırladı ve Oslo’ya da onunla beraber trenle gittik. Büyük bir salonda, aralarında önceden sadece fotoğraflarından tanıdığım saygın isimlerin de bulunduğu dinleyicilere hitap etmek olağanüstü bir deneyimdi. Orada daha sonra çok yakın arkadaş olacağımız benden altı yaş büyük Segedinli Macar Árpád Berta ile de tanıştım. Kendisi 2008 yılında, daha 57 yaşındayken vefat etti. Oradan eve şevkle dolu olarak döndüm. Henryk Jankowski de konferanstaydı ve Oslo’dan İsveç’e trenle beraber döndük. Trende de başımıza ilginç bir hadise geldi: Biz kendi aramızda Lehçe konuşurken önümüzdeki koltukta oturan bir adam (pulman vagondaydık) bize döndü ve Lehçe olarak “*Gördüğüm kadarıyla diller hakkında pek çok şey biliyorsunuz. Bana söyleyebilir misiniz, Norveççe ayrı bir dil midir? Çünkü İsveçliler, Norveççenin ayrı bir dil değil, İsveççenin Batı diyalekti olduğunu söylüyorlar.*” dedi. Kendisi İsveç’te ikamet edip Norveç’te çalışan bir Leh’miş. Bu küçük soruyla oldukça uzun bir sohbet açılmış oldu. Görüldüğü gibi dil biliminin dışından insanların dil meselelerine ilgi duymadıklarını söylemek hatalı olur.

15. Der Lautwandel in der Deklination des jakutischen Interrogativpronomens *tuox?* ‘was?’ [*“Yakutça *tuox?* ‘ne?’ soru zamirinin çekimindeki ses değişimleri”*]. – ZNUJ 101 (1990): 115-120.

Bu makale de maalesef pek bir yankı uyandırmadı, hâlbuki bence daha fazlasını hak ediyordu. Burada ele aldığım problem üzerinde çalışma fikrini aklıma, o sırada ilkokul 1. sınıfa giden

oğlumuz Kamil'i okuldan almak için beklerken okuduğum, Yakutistan'dan henüz gelmiş olan Yakutça-Rusça konuşma kılavuzu getirdi. Makaleye tek tepki yıllar sonra Türkolog olmayan W. Mańczak'tan (1998) geldi. Kendisiyle polemiğimi 241. maddede görebilirsiniz (bunun W. Mańczak'a saygımda en küçük bir değişikliğe sebep olmadığının altını kalınca çizeyim).

16. Westeuropäische Eigennamen als Appellativa im Osmanisch-Türkischen (Kurzfassung) [“Batı kökenli özel adların Osmanlı Türkçesi’nde cins isimlere dönüşmesi (Özet)”]. – Zweite Deutsche Turkologenkonferenz. Thesenband zu den Referaten, Gießen 1990: 33.

— Krş. 33.

— Transkripsiyonlu metinler hakkında bk. 5.

17. (Tanıtma) Hazai, Gy. & Kellner-Heinkele, B.: Bibliographisches Handbuch der Turkologie. – FO 26 (1989, Ed. 1990): 210-212.

1991

18. Einige tofalarische Etymologien vor gemeintürkischem Hintergrund [“Türkçe bağlamında bazı Tofalar etimolojisi”]. – UAJb.NF 10 (1991): 99-105.

— Krş. 72.

Bu pek iyi düşünülmüş bir başlık değil. Aslında Tofalarca örneklerin etimolojisi üzerinden genel olarak Türkice ilişkilerini göstermek istediysen de başlıktan sanki sadece Tofalarca kelimeler söz konusu ediliyormuş gibi anlaşıyor ve yazının genel Türkice cephesi yansıtılmamış oluyor. Hâlbuki metodolojik olarak bu önemli, çünkü hâlâ karşılaştırmalı bir arka plana dayanmadan etimolojik araştırma yapılabileceğini düşünenler var. Hayır, yapılamaz. Etimoloji, karşılaştırmalı çalışmalara dayanır. Tarihî dil bilimi ve filolojik veriler, karşılaştırmalı incelemeden edindiğimiz bilgiler ile söz konusu dilin çağdaş verileri arasında ilişki kurmamızı sağlamalıdır. Sadece bunlar etimolojik açıklamalar yapmak için katiyen yeterli değildir.

19. Bemerkungen zu einem neuen turkologischen Handbuch [“Yeni bir Türkoloji el kitabı üzerine notlar”] [(Tanıtma) Hazai, Gy. (Ed.): Handbuch der türkischen Sprachwissenschaft, Teil I (= Bibliotheca Orientalis Hungarica 31)]. – FO 27 (1990, Ed. 1991): 237-256.

20. (Tanıtma) Buder, A.: Aspekto-temporale Kategorien im Jakutischen. – UAJb.NF 10 (1991): 257-259.

21. (Tanıtma) Doerfer, G.: Grammatik des Chaladsch. – UAJb.NF 10 (1991): 248-249.

22. (Tanıtma) Doerfer, G. & Hesche W.: Südoghusische Materialien aus Afghanistan und Iran. – UAJb.NF 10 (1991): 251-253.

23. (Tanıtma) Ehlers, G.: Alttürkische Handschriften, Teil 2. – UAJb.NF 10 (1991): 240-241.

24. (Tanıtma) Kara, G. (Ed.): Batuvčir's specimens of Mongolian penmanship (1934). – FO 27 (1990, Ed. 1991): 279.

— Moğol çalışmaları hakkında bk. 155, 162, 165, 211, 212, 219, 243, 254, 256, 302.

25. (Tanıtma) Röhrborn, K.: Uigurisches Wörterbuch, Lfg. 4. – ZDMG 141 (1991): 439-440.

1992

26. Persische Etymologien in der Geschichte der jakutischen Wortforschung [“Yakutça kelime bilgisi tarihinde Farsça etimolojiler”]. – ZDMG 142 (1992): 105-119.

— Sibiry dillerinde Farsça ve Arapça alıntı kelimeler üzerine daha sonra da bazı çalışmalarım ve değinilerim oldu. Farsizmler için bk. 26, 31, 92, 93, 107, 167 ve Arabizmler için bk. 31, 57, 93, 107, 168.

— Ayrıca Türkçe hakkında bk. 221, 222.

Önceki yazarların aksine, Arapça ve Farsça kelimelerin Sibiry dillerinde de yer aldığını keşfettim ve bu nedenle makaleme büyük Alman Şarkiyatçı Wilhelm Schott'un görüşünü aktararak başladım. Kendisini tanımayan okurların Almanca Vikipedi'deki “Wilhelm Schott (Orientalist)” maddesine ve özellikle oradaki bibliyografyasına bakmalarını tavsiye ederim. Yakutlar hakkında kısaca “*ihre Sprache besitzt kein einziges arabisches oder persisches Wort*” (“dillerinde bir tek Arapça veya Farsça kelime bulunmuyor”) (Schott 1843: 333-334) yazmıştır. Makalem yayınlanıncaya kadar, yaklaşık 150 yıl boyunca, hiç kimse Schott'un fikrini sorgulamamıştı.

27. Das Täbris-aserbaidshanische Wortgut bei Alî Ganjelû [“Alî Ganjelû'nun Tebriz Azericesi kelime dağarcığı”]. – AOH 45/1 (1991, Ed. 1992): 55-87.

28. (Tanıtma) Johanson, L.: Linguistische Beiträge zur Gesamtturkologie. – OLZ 87/6 (1992): 564-565.

1993

29. *Dolganischer Wortschatz* [= DW] [“Dolganca söz varlığı”], Kraków 1993, 264 p.

Tanıtımları. Helimski, E.: Nganasanskiye zaimstvovaniya v dolganskoy yazıke. K vıhodu v svet dolganskogo slovaryä M. Stahovskogo. – Taymırskiy etnolingvistiçeskiy sbornik 1 (1994): 234-237; Labanauskas, K. – Taymır 03.02.1994: 4; Ölmez, M. – TDA 4 (1994): 201-206.

— Sözlüğün devamı için bk. 98.

Benim ilk iki kitabımın (29 ve 30. maddeler) ikisi de aslında aynı yılda çıktı. Eşim *Dolganischer Wortschatz*'ı Temmuz'da Berlin'e getirdiğinde ne kadar sevinmişim! *Geschichte* için 1994 yılının Ocak ayına kadar beklemem gerektiye de kitabın kapağındaki basım yılı 1993 idi. Bir aylık gecikme büyük bir şey değil. Anlaşılan o ki, bir kişinin, hem de benim gibi daha önce kitabı bulunmayan birinin, yarım yıl içinde iki kitap neşretmesi, yayın dünyasında epey yankı uyandırmıştı. Üstüne üstlük Türkoloji'de Dolganca diye bir konu başlığı yoktu. Ne bir sözlüğü ne grameri vardı. Her ne kadar E.I. Ubryatova'nın bu dil hakkında değerli bir çalışması vardıysa da Rusçaydı ve Batı'da bulması zordu. Hakikaten benim *Dolganischer Wortschatz* adlı kitabım Dolgancanın dünyadaki ilk açıklamalı sözlüğü idi; her madde başı karşılaştırmalı ve etimolojik açıklamalar içeren bu çalışmayla Dolganlar'ın dili Türkoloji'ye dâhil edilmiş oluyordu. Árpád Berta o kadar şaşırılmıştı ki, kitabı verdiğimde yanıma oturup sözlüğü inceledi, bazı kelimeler seçerek beni imtihan etti. Böyle bir kitap yazdığımı inanamayışı beni biraz üzmüştü. Öte yandan, Eugene Helimski Dolgancanın sonunda bir sözlüğe kavuşmuş olduğuna çok sevindi ve hemen okumaya başladı. Berlin'deyken bir gün bana kitapla ilgili bir şey sordu, ben de Giriş'te açıkladığımı söyleyip, Giriş'i okumadın mı diye sordum. Hayır, dedi, şu an sözlüğü okuyorum, Giriş'i en son okuyacağım dedi. Bu sayede Dolgancada Nganasan dilinden bazı alıntılar bulunduğunu keşfederek, yıldırım hızıyla bir makale yazdı (Helimski 1994). Makalesi malzeme azlığından dolayı kısa olmakla beraber, Türkologlar Nganasanca alıntıları fark edip etimonlarını bulamayacağı için değerli bir çalışmaydı.

30. *Geschichte des jakutischen Vokalismus* [= GJV] [“Yakutça ünlülerin tarihi”] (= Uniwersytet Jagielloński. Rozprawy habilitacyjne, nr 264), Kraków 1993, 208 p.

Tanıtımları. Ölmez, M. – TDA 4 (1994): 219-220; Kara, Gy. – Eurasian Studies Yearbook 68 (1996): 261.

— Ayrıca krş. Popov G. V.: Vklad Mareka Stahovskogo v izučenije istoričeskogo vokalizma yakutskogo yazıka. – Şirina, D.A. & Boyakova, S. İ. (Eds.): Polyaki v Yakutii. Materialı naučno-praktičeskoj konferentsii, Yakutsk, 19 sentyabrya 1997 goda, Yakutsk 1998: 98-100.

— Ayrıca bk. 29.

Bu kitap, dünyada herhangi bir Türki dilin tarihî ses bilgisini, tüm dil ailesindeki verilere dayanarak inceleyen ilk çalışmadır. Yakutça ve yakın bir dil olan Dolganca ile diğer Türki diller arasındaki fark sebebiyle, grubun diğer dillerinin konuşurları bir Yakut veya Dolgan'ın ne söylediğini genel olarak bile anlayamaz. Kelimeler o kadar farklıdır ki, mesela Türkçe *iyi* kelimesinin fonetik olarak tam Yakutça karşılığı *ütüö* şeklindedir. Türkçe *sañç-* kelimesinin etimolojik karşılığı *as-*; Türkçe *yağ* kelimesinin Yakutça dengi ise *sıa* kelimesidir. Dolayısıyla, her ne kadar ünsüzleri içermiyor olsa bile, ünlüler ünsüzlerden çok daha farklı şekillerde değişmektedir, Yakutçanın tarihî fonetiği üzerine ilk çalışmanın büyük ilgi uyandırması gayet doğaldı.

Bu iki kitabım (29 ve 30. maddeler) hakkında düşündüğümde, ilk çıkışımın biraz “fırtına gibi” olduğu izlenimine kapılıyorum. Tabii o zaman böyle görmüyordum, sadece yazmış ve yayınlamıştım.

Habilitasyon çalışmam olarak *Geschichte*'yi değerlendirirken A. Majewicz “Söz konusu olan 17 bölümün 16’sı öylesine ısrarcı bir tekdüzelik içinde ki, birkaç zorunlu durum dışında (aslında iki), tamamen tek tip oldukları söylenebilir” diyor. Takip ettiğim “ısrarcı tekdüzelik”ten, okurun, kitabın içeriğiyle kolayca buluşmasını sağladığı için çok memnunum.

31. Beiträge zur Kenntnis der arabischen und persischen Lehnwörter in den südsibirischen Türk Sprachen [“Güney Sibirya Türki dillerindeki Arapça ve Farsça kelimeleri incelemeye katkılar”]. – FO 29 (1992-93) [FS A. Czapkiewicz]: 247-259.

— Bk. 26.

Aslında, bu makalenin sonunda verdiğim iki tablo, daha sonraki çalışmalardan edinilen bilgilerle yeniden düzenlenmelidir. Böylelikle daha kapsamlı değerlendirmeler yapılabilir. Mevcut durumda, Sibirya’daki Türki diller arasında en fazla Arapça ve Farsça alıntı kelime barındıranın Altayca olduğu söylenebilir. Beklenenin aksine, bugün 2025 yılında, Sibirya dillerindeki Arapça ve Farsça alıntı kelimeler hakkındaki bilgilerimiz Orta Asya’ya nispetle daha muntazamdır. İkinci gruptaki dillerde fonetik uyarlamalar üzerine ilk incelemelere sahibiz (mesela, Altun 2012, 2015, 2022; Stachowski 2015, 2020, 2021b), ama Sibirya Türki dilleri için bu tür çalışmalar yoktur. Ancak genel olarak bu iki grup için de görüldüğünden çok daha ilginç ve karmaşık olan alıntı kelimeler konusu yeterince çalışılmamıştır.

32. Das tungusische Diminutivsuffix *-kān* im Dolganischen [“Dolgancadaki Tunguzca *-kān* küçültme eki”]. – TDA 3 (1993; FS T. Tekin): 231-238.

Bu makaleyi ilk başta E. Tryjarski kitabı için yazmıştım, ama sonra vazgeçtim ve Tekin'in kitabına gönderdim; çünkü aslında Dolgan ve Tunguzca konuları Tryjarski'nin çalışma alanlarına o kadar da uymuyordu.

-*kān* ekinin Türkoloji'de fazla tartışılmamış sıra dışı bir özelliği, sayıları limitleyici işlevlidir; örneğin: Dolganca *agıs* '8' → *agiskān* "sadece 8". Dolganca ve Yakutça genel olarak çok gelişkin bir sayı sistemine ve standart dışı kategorilere sahiptir, bk. 89. maddedeki makale; özellikle s. 337'deki şema. Slav sayı sistemlerinde sınırlayıcılar bulunmaz, fakat Lehçede tasavvuru mümkün bir *dwójeczka* "sadece iki" örneği vardır. Ayrıca Türkçede küçültme işlevli *-cağız* eki sayılarla beraber sınırlayıcı olarak kullanılır: "yengenin ağzında da ikiceğiz dış kalmış" (İnternet).

33. Westeuropäische Eigennamen als Appellativa im Osmanisch-Türkischen ["Batı kökenli özel adların Osmanlı Türkçesi'nde cins isimlere dönüşmesi"]. – Laut, J. P. & Röhrborn, K. (Eds.): Sprach- und Kulturkontakte der türkischen Völker. Materialien der 2. Deutschen Turkologen-Konferenz, Rauischholzhausen, 13.-16. Juli 1990 (= Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 37), Wiesbaden 1993: 165-172.

— Krş. 16.

— Transkripsiyonlu metinler hakkında bk. 5.

34. Neue Turkologica aus Krakau ["Krakov'dan yeni Türkoloji eserleri"]. – TULIP 6 (1993): 6.

35. (Tanıtma) Kirchner, M.: Phonologie des Kasachischen. – UAJb.NF 12 (1993): 302-304.

36. (Tanıtma) Polivanov, E. D.: Izbranniye raboty – Trudy po vostochnomu i obščemu yazıkoznaniyu, yayınlayan L. R. Koncevič. – OLZ 88/5-6 (1993): 550-552.

37. (Tanıtma) Róna-Tas, A.: An introduction to Turkology. – FO 29 (1992-93): 319-320.

1994

38. Einige Namen für 'Dach' in den Türksprachen ["Türkicede 'dam, çatı' manalı birkaç kelime"]. – FO 30 (1994): 193-201.

— Krş. 40.

Burada *arastak*, *čabyr*, *daxt*, *haraj*, *kyr̄ysa*, *ögzä*, *tüşäm*, *ürlik* ve *üzük* kelimeleri tartışılmaktadır.

39. Über zwei Namen für ‘Knochen’ in den Türksprachen [“Türkicede ‘kemik’ manalı iki kelime üzerine”]. – FO 30 (1994): 203-207.

— Krş. 40.

Bu makalede Türkçe *kemik* ve *sümük* kelimeleri karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.

40. Der *g ~ h*-Wechsel im Dolganischen [“Dolgancada *g ~ h* nöbetleşmesi”]. – FO 30 (1994): 209-216.

FO’nun aynı cildinde üç makalem (38, 39, 40) çıktı ve bu durum, o zaman çalıştığım enstitüde biraz şaşkınlık yaratmış olmalı ki bazı kişilerden birden nasıl da böyle üretken birine dönüştüğümle ilgili sarkastik yorumlar duymuştum.

41. Ein handschriftliches vergleichendes Wörterbuch des Jakutischen von Adam Szymański [“Adam Szymański’nin Yakutça karşılaştırmalı elyazması sözlüğü”]. – TDA 4 (1994): 67-74.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

42. Türkisch *sarymsak ~ sarmysak* ‘Knoblauch’ [“Türkçe *sarımsak ~ sarmısak*”]. – TDA 4 (1994): 171-172.

— Krş. 312.

1994 yılında bu yazıyı T. Tekin’in kurduğu ve M. Ölmez’in editörlüğünü yaptığı *Türk Dilleri Araştırmaları* dergisine gönderdiğimde yazı normal şekilde yayınlanmış ve ancak bir süre sonra Mehmet Bey, yazım eline ulaştıktan sonra Talat Tekin’e gösterdiğini, Tekin’in de okuduğunu ve ikna olmadığını söylediğini anlattı. Mehmet Bey endişelenmiş “O zaman ne yapacağız?” diye sormuş. Tekin’in cevabı “Tabii ki basacağız!” olmuş. Bu, gerçek bir bilimadamı tavrıdır. Katılmasa da başka bir araştırmacının görüşüne duyduğu saygıdan ötürü yazısını yayınlar. Ne kadar şanslıyım ki, gençliğimde asil ve etkileyici bilimadamları hakkında okumuş, yetişkin hayatımda da böyle insanlarla karşılaşmışım. Elbette, diğer türden insanlar da karşıma çıktı, ama insanın hafızasını bunlarla meşgul etmesine değmez. Bu hikâyenin dikkate şayan devamı için bk. 312.

43. Das jakutische Futursuffix *-ya(x)* [“Yakutça *-ıa(x)* gelecek zaman eki”] – JSFOu 85 (1994): 183-188.

Maalesef, makalenin başlığından, yazının bir kısmının Proto-Türkicedeki **-ok* (> Yakutça *-x*) kuvvetlendirme edatına ayrıldığı anlaşılmıyor. Bu tip edatlar Türkoloji’de henüz yeterince işlenmemiş bir konudur. Burada ayrıca çok sayıda fonetik varyasyonu olan *iş-* ön eki (!) de yer almaktadır, bk. 171, 187.

44. Der Instrumental im Jakutischen und Dolganischen [“Yakutça ve Dolgancada vasita hâli”]. – JT 2/2 (1994): 245-258.

– Krş. 12.

45. Suffix- und Wortstammtypen im Jakutischen (Kurzfassung) [“Yakutça ek ve gövde tipleri. (Özet)”] – Dritte Deutsche Turkologenkonferenz. Zusammenfassungen der Vorträge (Leipzig, 4.-7. Oktober 1994), Leipzig 1994: 17.

– Krş. 51.

46. Neue turkologische Monographien aus Polen 1991-1993 [“Polonya’dan yeni Türkoloji kitapları (1991-1993)”]. – TULIP 7 (1994): 10a-11b.

47. (Tanıtma) Kirişcioğlu, M. F.: Saha (Yakut) Türkçesi grameri. – FO 30 (1994): 250-256.

48. (Tanıtma) Türk Dilleri Araştırmaları 1991, 1992. – OLZ 89/2 (1994): 172-174.

1995

49. *Studien zum Wortschatz der jakutischen Übersetzung des Neuen Testaments* [“Yeni Ahit’in Yakutça tercümesindeki söz dağarcığı üzerine bir deneme”] (= PAN – Oddz. w Krakowie, Prace Komisji Orientalistycznej 23), Kraków 1995, 64 p.

Tanıtımları. Ölmez, M. – TDA 5 (1995): 265-269; Berta, Á. – TL 1/2 (1997): 307-309; Doerfer, G. – CAJ 41/1 (1997): 142-143; Pomorska, M. – FO 33 (1997): 227-229; Knüppel, M. – Materialia Turcica 24 (2003): 180-183.

Bu mütevazı kitapçık malî sebeplerle Berlin’den Postdam’a taşınmam sayesinde yazıldı. Postdam’dan Berlin’e ulaşım, Doğu Almanya’yla Batısı arasındaki tren yolu bağlantıları henüz kurulmakta olduğundan biraz zayıftı. Her gün işe, iki aktarmayla bir buçuk saatlik yol gitmek ve aynı yoldan eve dönmek zorundaydım. Başka bir deyişle, hafta sonları dışında okumak için her gün üç saatim vardı. Tabii bu saatleri diğer şeylerin yanı sıra Yakutça incil okuyarak ve bana bir sebeple ilginç gelen kelimeleri not ederek geçirdim. Evde Yakutça tercümeyle Almanca metinle karşılaştırıyordum, böylelikle ilk başta bir makale olarak tasarladığım Yakutça neolojizmler sözlükçesi ortaya çıkmış oldu. Krakov’daki eski kütüphanecimiz ve Enigma Yayınevi’nin sahibi Zdzisław Kapera’ya da bu çalışmamdan bahsetmiştim, o da bunu bir kitapçık olarak basabileceğini söyleyerek beni çok mutlu etmişti. Kapera emekliye ayrıldıktan sonra, “Prace Komisji Orientalistycznej” (“Şarkiyat Komisyonu Çalışmaları”) serisi ile gerektiği gibi ilgilenilmediğinden ve yeterli kaynak bulunamadığından, benim küçük kitabım serinin son kitabı olarak basılmış oldu.

Hayretengizdir ki böyle mütevazı bir yayın hakkında beş tanıtma yazıldı ve sayıları az da olsa Türki dillerinde İncil tercümeleleri üzerine çalışmalarda adından sıkça bahsedildi. Hakikaten bazen benim için hangi çalışmamın ilgi uyandıracığı hangisinin fazla dikkat çekmeyeceği tam bir muammadır.

50. Urtürkisch *mč, *nč und das jakutische Ordinalsuffix [“Ana Türkice *mç, *nç ve Yakutça sıra sayı eki”]. – RO 49/2 (1994, Ed. 1995; FS E. Tryjarski): 177-183.

— Uralca-Türkice ilişkileri hakkında bk. 102, 106, 121, 137, 189, 191, 240, 251.

— Türki ve Sibirya dil biliminde genetik yerine bölgesel yaklaşımlar hakkında bk. 251.

Bu makalemde Türkice sıra sayı sıfatı yapan *mč ~ *nč eklerinin, başta ayrı olan iki parçanın birleşmesiyle oluştuğunu ileri sürdüm: Ana-Türkice *m+č < İlk-Türkice *m+ti (sadece Eski Bulgarca +tām ekinde sıralamanın ters olduğu tanıklanmaktadır: *ti+m). Bu ekleri, Ural dillerindeki denkleri olan Proto-Fin-Ugorca *nt ve Proto-Samoyedce *mt ile karşılaştırmak heyecan vericiydi. Şahsen bu makalemin en ilginç çalışmalarımın biri olduğunu düşünüyorum.

51. Suffix- und Wortstammtypen im Jakutischen [“Yakutça ek ve gövde tipleri”]. – STC 1 (1995): 163-174.

— Krş. 45.

Yakutça köklere, ilk sesinde ünsüz bulunan ekler getirildiğinde, mesela VC(C)+CV gibi yapılarda, gövdenin son hecesinde gerçekleşen ses değişiklikleri öngörülemez ve kuralızsız görünmektedir. Bunları belli bir düzenle açıklayabilmiş olmamı bir başarı sayıyorum. Bir süredir buradaki benzeşme modelini 291. maddedeki modelle karşılaştırmayı düşünüyorum. Belki bu yolla Yakutçadaki ünsüz gruplarının gelişiminin kurallarını formüle etmeye yaklaşıyoruz.

52. The increasing of the number of syllables and the chronology of anaptyxis and prothesis in West European loanwords of Ottoman Turkish [“Osmanlı Türkçesi’ndeki Batı Avrupa kökenli alıntılarda hece sayısının artması ve ünsüzler arasında ünlü türemesi ile ön ses türemesinin kronolojisi”]. – STC 1 (1995): 175-184.

— Transkripsiyonlu metinler hakkında bk. 5.

176. sayfanın sonunda, ünsüzler arasında türeyen ünlüler listesinde (sondan 3. ve 2. satırlar) harf hatası bulunmaktadır. Doğrusu “ı, i, u, ü (XV. yüzyıldan itibaren)” olmalı.

53. Problem orientalnych etymologii polskiego *ogar* i węgierskiego *agár* [“Lehçe *ogar* [$\approx$ Türkçe *zağar*, *tazı*] ve Macarca *agár* kelimesinin Doğu kökenli etimolojileri sorunu”]. – SFPS 32 (1995): 103-120.

— Krş, 152.

Bu makalede sonuç olarak *ogar* kelimesinin Lehçeye alıntılanmasında birkaç muhtemel modelden bahsettiğim için hakem bunlardan birini seçmemi istedi ve editörler de hakemi destekledi. Eğer bu yollardan birinin, diğerlerine nazaran daha geçerli olduğunu düşünseydim hakemin yönlendirmesine gerek kalmaksızın zaten onu yazardım. Editörler işlerini pek de düzgün yapmamışlardı. Makalede fazla olmasa da birkaç tane Macarca alıntı vardı. Bilindiği gibi, Macarcada nokta ile gösterilen kısa ünlüler (ö, ü) ve kesik çizgi ile gösterilen (ő, ű) uzun ünlüler bulunmaktadır. Yayın heyeti bazı yerlerde nokta bazı yerlerde kesik çizgi kullandığımı görünce ne yapacaklarını bilemeyip toptan yok edelim demiş ve hepsini o ve u’ya dönüştürmüşler. Ne de kolay bir çözüm! Neyse ki sonradan hepsini düzelttiler.

Lehçe *ogar* kelimesinin Türkçe etimolojik dengi *zağar*’dır.

54. [& Helinski, E.] Turco-Samoiedica [“Türkice-Samoyetçe meseleler”]. – FO 31 (1995): 39-52.

Eugene Helinski ile ortaklaşa yayınladığımız tek makale. Başlık Helinski’ye ait. Neden Latince olduğunu sorduğumda kaşlarını çattı ve “İtirazın mı var?” dedi. Karşı olmadığımı, merakımdan sorduğumu anlayınca açıkladı: “*Bibliyografyamda her zaman Latince bir başlık olsun isterdim, ama Latince başka bir şey de yazamayacağım.*” dedi. Dostumu bu kadar kolayca memnun edebilecek bir şey olduğuna göre tabii ki hemen kabul ettim.

55. Etymological studies on Khakas food names [“Hakas yiyecek adları üzerine etimolojik inceleme”]. – FO 31 (1995): 147-161.

Bu makaleyi yazma fikri V. Ya. Butanayev’in Hakaslar’ın millî mutfağı hakkındaki, 32 sayfalık ama dikkate değer bir kelime malzemesi sunan broşürünü (Butanayev 1994) okurken aklıma geldi. Hakasça kelimeleri, her zamanki gibi, bazen açıkça görülmeyen bağlantıları ortaya çıkarmak üzere karşılaştırmalı bir bakış açısıyla inceliyorum. Mesela Hakasça *pōrsax* “bir tür pasta” ve Türkçe *bağırsak* örneği, önce içi harç dolu olan, daha sonra harcın kendisi gibi ara aşamaları akla getirmektedir. Ünlüler için KEWT’te *bağırsak* maddesine bakılabilir. Ayrıca *pudding* kelimesiyle ilgili paralel bir anlam gelişimi için krş. Stachowski 2024. Görüldüğü gibi hem etnografi hem de dilbilimi için ilginç sonuçlar.

56. Jakutisch und dolganisch *mas* ‘Baum’ [“Yakutça ve Dolganca *mas* ‘ağaç’”]. – CAJ 39/2 (1995): 270-274.

57. Arabische Etymologien in der Geschichte der jakutischen Wortforschung [“Yakutça kelime bilgisi tarihinde Arapça etimolojiler”]. – ZNUJ 117 (1995): 125-138.

— Krş. 26.

58. Über jakutische Etymologien im Werk von W. Sieroszewski [“W. Sieroszewski’nin eserindeki Yakutça etimolojileri”]. – JSFOu 86 (1995): 187-195.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

59. Der Komitativ im Jakutischen und Dolganischen [“Yakutça ve Dolgancada eşlik durumu”]. – Smoczyński, W. (Ed.): *Analecta Indoeuropaea Cracoviensia*, vol. II: Kuryłowicz Memorial Volume. Part one, Kraków 1995: 553-559.

— Krş. 12.

Ele aldığı diller sebebiyle makalem kitabın konusuyla pek uyumlu değil, ama davet edilmişim, geri çevirmek istemedim, üstelik Hint-Avrupa dilleri de çalışmıyordum. Kuryłowicz, etimolojiye ilgi duymadığı için dil bilgisi konusu seçtim. Ama bugün düşünüyorum da böyle yapmakla yazımı hiçbir Türkolog’un bakmayacağı bir kitaba “gömmüş” oldum.

60. Türkische Namen für ‘Schwalbe’ und ihre Spuren im Matorischen [“Türkice kırlangıç adları ve Matorcadaki izleri”]. – TDA 5 (1995): 85-96.

Neredeyse tüm Türki dillerde kırlangıçlara verilen isimler “kara” sıfatından geldiğinden üzerlerinde köken araştırması yürütmek kolaydır. Ancak bunlar farklı son eklerle türetilmiş ve tek tek dillerde birbirleriyle karışmış olduklarından dolayı bu bağlantıların tespiti bazen pek kolay olmuyor. Makalede 92. sayfada bulunan şema malzemeyi anlamayı kolaylaştırabilir. Ayrıca bugün bu şemayı Radloff Sözlüğü temelinde yapılan kırlangıç adları grafiği ile karşılaştırma şansımız da var. Bk. Stachowski 2021a: 47.

61. Ein unbekannter turkologischer Brief [“Bilinmeyen bir Türkoloji mektubu”]. – TDA 5 (1995): 231-238.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

1994 kışında Krakov’da bir sahaftan W. Bang’ın 1926 yılına ait bir çalışmasının ayrı basımını satın aldım ve tamamen tesadüf eseri olarak kitabın içinden “Rachmati” adlı birinin imzasıyla, “Jakub Efendi” [= Yakup Efendi] adlı birine hitaben yazılmış Rusça bir mektup çıktı.

Mektubu gönderenin Tatar kökenli Türk dil bilimcisi Reşid Rahmeti Arat, alıcının da Polonya Tatarı Jakub Szyrkiewicz olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Makalenin başlığının biraz gizemli olmasını istediğim için, genel ifadeler kullanmışım, ama daha sonra anladığım gibi bu son derece talihsiz bir tercih olmuş. Çalışmasını satın aldığım Willi Bang, “Turkologische Briefe aus dem Berliner Ungarischen Institut” [“Berlin Macar Enstitüsü’nden Türkoloji Mektupları”] başlıklı bir dizi makale yayınlamıştı, çünkü orada çalışıyordu. Jens Peter Laut, Berlin’de bulunduğu bir sırada karşılaştığımızda, bu makalemin başlığını görünce Bang serisinin bilinmeyen bir bölümünü bulduğum zannıyla bu makaleye heyecanla atıldığını söyledi. Ne yazık ki, hayal kırıklığına uğramış...

62. Bericht über das Symposium “Laut- und Wortgeschichte der Türkischen Sprachen”, Berlin, 7.-10.7.1992 [“«Türkçe ses ve söz tarihi» sempozyumu hakkında rapor”]. – ZDMG 145/1 (1995): 106-108.

63. (Tanıtma) Bläsing U.: Armenisch – Türkisch. – FO 31 (1995): 245-249.

64. (Tanıtma) Dutch Studies on Near Eastern Languages and Literatures, nr 0 [!]. – FO 31 (1995): 250-251.

65. (Tanıtma) Kirchner M.: Sprichwörter der Kasachen. – OLZ 90/4 (1995): 421-424.

66. (Tanıtma) Kołodziejczyk D.: Podole pod panowaniem tureckim. Ejalet kamieniecki 1672-1699. – OLZ 90/3 (1995): 308-312.

67. (Tanıtma) Molnár Á.: Weather-magic in Inner Asia. – OLZ 90/5-6 (1995): 600-603.

68. Słowo wstępne [“Önsöz”]. – Kałużyński, S.: Iacutica (= Philologia Orientalis 2), Warszawa 1995: 7-12.

69. Vorwort [“Önsöz”]. – Kałużyński, S.: Iacutica (= Philologia Orientalis 2), Warszawa 1995: 13-19.

1996

70. Über einige altaische Lehnwörter in den Jenissej-Sprachen [“Yenisey dillerindeki bazı Altayca kelimeler üzerine”]. – SEC 1 (1996): 91-115.

— Türkçe-Yenisey ilişkileri hakkında ayrıca bk. 86, 158, 161, 167, 168, 191.

Üzerinde çalışmaya Potsdam’da başladığım ve Krakov’da bitirdiğim bu makale, o sırada kuruluşuyla meşgul olduğum “Studia Etymologica Cracoviensia”nın ilk cildinde yayınlandı. Günümüzde Yenisey dillerine, özellikle de etimolojilerine pek ilgi duyan bulunmadığından,

bugün hâlâ, ciddi bir çalışma olduğunu düşündüğüm bu makalem pek az kişi tarafından okunuyor.

71. Słownictwo jakuckiego przekładu Nowego Testamentu [“Yeni Ahit’in Yakutça tercümesindeki söz varlığı”]. – Sprawozdania z posiedzeń Komisji Naukowych PAN – Oddział w Krakowie, vol. 39/1 (styczeń-czerwiec 1995, Ed. 1996): 106-108.

72. Einige chakassische Etymologien [“Birkaç Hakasça etimoloji”]. – UAJb.NF 14 (1996): 218-230.

Başlığın içeriğe ve karşılaştırmalı dil biliminin filolojiye nispeti ile ilgili sorun, 18. maddedeki yayımla aynıdır. Makale aslında Hakasça kelimelerin karşılaştırmalı bir panoramasını sunmaktadır.

73. Über das Alter der dolganischen Sprache [“Dolgancanın yaşı hakkında”]. – TDA 6 (1996): 123-130.

— Krş. 149.

Tarihî ve filolojik veriler sayesinde Dolganlar’ın Vilyuy kıyılarından Taymır’a göç ettikleri zamanın muhtemelen 1628-1638 yılları olduğunu söylemek mümkündür. Dolganlar’ın Taymır’da bulunduğu dair en eski kanıtın 1638’e uzandığı biliniyorsa da göçlerinin başlangıç zamanına dair bir malumat yoktur. Polonyalı sürgün Antoni Dobryński [!, -brz-değil], Sibiry’a da kısa bir süreliğine vergi tahsilatı işleriyle uğraşırken 1628-1630 yıllarında, Dolganlar’la karşılaştığı Vilyuy kıyılarında bulunmuştu. Kendisinin notlarından, Dolganlar’ın adı geçen tarihlerde yani 1628 yılı civarında hâlâ önceki vatanlarında bulunduklarını, 1638’de ise artık Taymır’a geçmiş olduklarını tespit edebilmekteyiz.

Basılmasından altı yıl sonra Helimski makaleyi Rusçaya tercüme etti (bk. 149).

74. [& Pomorska M.] Bibliography of *Folia Orientalia* 1-30 (1959-1994) [“*Folia Orientalia* 1-30 (1959-1994) dergisinin bibliyografyası”]. – FO 32 (1996): 203-256.

75. Turcologica aus Krakau 1994-1995 [“Krakov’dan Türkoloji eserleri 1994-1995”]. – TULIP 9 (1996): 5a-6a.

76. Erklärung zu einer Raubübersetzung [“Bir korsan çeviri hakkında bir açıklama”]. – TULIP 9 (1996): 11a-b.

77. (Tanıtma) Anikin, A. E.: Etimologičeskiy slovar’ zaimstvovaniy v russkikh dialektah Sibiri. – SEC 1 (1996): 185-187.

78. (Tanıtma) Doerfer, G. & Hesche, W.: Chorasantürkisch. – CAJ 40/2 (1996): 306-308.
79. (Tanıtma) Doerfer, G. & Tezcan, S.: Folklore-Texte der Chaladsch. – CAJ 40/2 (1996): 304-306.
80. (Tanıtma) Erdal, M.: Die Sprache der wolgabolgarischen Inschriften. – OLZ 91/3 (1996): 334-337.
81. (Tanıtma) Erdal, M. & Tezcan, S. (Eds.): Beläk Bitig. Sprachstudien für Gerhard Doerfer. – CAJ 40/2 (1996): 308-310.
82. (Tanıtma) Journal of Turkology 1/1 (1993). – CAJ 40/1 (1996): 135-137.
83. (Tanıtma) Rocznik Tatarów Polskich, Bd. 1 (1993), Bd. 2 (1994). – OLZ 91/4 (1996): 457-460.
84. (Tanıtma) Tryjarski, E.: Zwyczaje pogrzebowe ludów tureckich na tle ich wierzeń. – UAJb.NF 14 (1996): 290-291.

1997

85. *Dolganische Wortbildung* [= DWB] [“Dolganca söz yapımı”], Kraków 1997, 124 p.

Tanıtmaları. Ölmez, M. – TDA 7 (1997): 271-276; Schönig, C. – FO 34 (1998): 223-226. — Krş. 105; Keller, L. – AOH 54 (2001): 389-391.

Bu kitap üzerinde çalışmaya Berlin’de, oradaki kalışımın sona yaklaştığı 1995 yılı kışında başladım ve artık Krakov’a dönmüş olduğum 1996 Nisan ve Mayıs’ında bitirdim.

86. Altaistische Anmerkungen zum “Vergleichenden Wörterbuch der Jenissej-Sprachen” [“«Vergleichendes Wörterbuch der Jenissej-Sprachen» bağlamında Altayistik notları”]. – SEC 2 (1997): 227-239.

— Türkice-Yeniseyce ilişkileri hakkında bk. 70.

87. Żwawa staruszka czyli turkologia w Krakowie [“Hayat dolu bir ihtiyar veya Krakov Türkolojisi”]. – AUI XIV/8 (213), 31.05.1997: 15.

— Krş. 88.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

88. Tu można być jeszcze pierwszym odkrywcą. Żwawa staruszka, czyli turkologia w Krakowie [“Burada ilk kâşif bile olabilirsiniz. Hayat dolu bir ihtiyar veya Krakov Türkolojisi”]. – Dziennik Polski, 23.06.1997: 13.

– 87. maddedeki yayının biraz değiştirilmiş bir versiyonu.

– Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

89. Bemerkungen zu Zahlwörtern sowie Datums- und Altersangaben im Dolganischen und Jakutischen [“Dolganca ve Yakutçadaki sayı, tarih ve yaş ifadeleri üzerine”]. – Berta, Á. (Ed.): Historical and linguistic interaction between Inner-Asia and Europe (= PIAC 39), Szeged 1997: 317-339.

Bu makalede, Yakut ve Dolgan sayı sistemlerinin ortak unsurlarıyla, iki dildeki yeni ve farklı olan formları bir arada gösteren bir şema sunulmaktadır. Tüm malzemeyi doğru bir şekilde ve tek bir sayfaya sığacak bir düzen içinde yerleştirebilmek için yirmiden fazla deneme yapmam gerekti. Yakutça ve Dolgancanın son derece karmaşık sayı sistemlerine sahip olduğunu belirtmeliyim. Öyle ki, örneğin her iki dilde de “yaklaşık otuzar kez” anlamını vermek üzere kullanılan *otutčalȳta* gibi bir yapı bulunur: *otut* “30” + *+(č)ča* (yaklaşık) + *+lȳ* (dağılım) + *+ta* (çarpan). Çalışmanın ikinci bölümünde, insanların yaşını söylemenin çeşitli şekillerini, daha önce yapılmamış bir şekilde, özgün metinlere dayanarak ortaya koydum. Burada bahsettiğim iki tematik grup birbiriyle yakından ilişkilidir, çünkü yaş konusunda bazen “onların her biri yaklaşık 30 yaşında” gibi ifadeler kullanmak gerekir. Türki dillerde rakamlar genel olarak ilgiye değer bir kategoridir.

90. *Kaza(ch)ski i kecki* czyli rozterki orientalisty [“Lehçe *kaza(ch)ski* ve *kecki* veya bir Şarkiyatçının ikilemleri”]. – JP 77/4-5 (1997): 379a-380a.

91. A current bibliography of Turkic etymologies 1 (1994-1995) [“Türkice etimolojilerin güncel bibliyografyası 1”]. – SEC 2 (1997): 283-330.

– Devamı olan çalışmalar için bk. 99, 133.

Bir başka korkunç derecede zaman alıcı fikrim. Sadece üç bölüm dayanabildim ve 2000 yılında bu fikirden vazgeçtim. Ana düşünce, mümkün olduğunca güncel bir içerikle, yine de görüldüğü üzere, geriye dönük bazı eklemelerle, iki bölümlük Türki etimolojisi bibliyografyası yayınlamaktı. İlk bölüm, alfabetik olarak sıralanmış (sözlük gibi) veya alfabetik indeksli olarak düzenlenmiş büyük ögelerden ve başlığında, içerikte tartışılan kelimelerin yer aldığı makalelerden oluşuyordu. İlgili yayınlar yazar adına göre sıralanmıştı. İkinci bölüm de etimolojik olarak incelenen kelimelerin alfabetik diziniydi. Yani evvela, madde başı olan kelime, sonra yayın tarihine göre kelimenin hangi eserde (ve hangi sayfada) geçtiği bilgisi yer alıyordu. Bu, onlarca makale tarayıp etimolojileri incelenen kelimeleri not etmemi gerektiriyordu, ancak bu şekilde okur tek tek kelimelerin etimolojileri üzerine

literatürün son durumu hakkında fikir edinebiliyordu. Hâlâ bunun harika bir fikir olduğunu düşünüyorum, ancak böyle bir çalışmanın, aynı anda ders veren, kendi çalışmalarını yayınlayan, doktora öğrencileri olan, dekan yardımcılığı ve bölüm başkanlığı görevlerini yürüten bir kişinin gücünün ötesinde olduğunu da anlamış bulunuyorum. Çok yazık, çünkü bu şekilde tasarlanmış bibliyografya faydalı olabilirdi. Stefan Georg bir keresinde bana, bibliyografyamda, üzerinde çalıştığı konu hakkında Rusça bir makale bulunduğunu yazmıştı. Makaleyi bulamamıştı, bibliyografyamda yer verdiğime göre muhtemelen bende mevcut olduğunu düşünüp kopyasını rica etmişti. Tabii ki kendisine yardımcı oldum ve yaptığım işin birisine faydalı olmasından mutluluk duydum.

92. Notizen zur Etymologie der tschulymischen Gerätenamen [“Çulımca alet adlarının etimolojileri üzerine notlar”]. – JSFOu 87 (1997): 243-248.

Makalede hem yerel hem de alıntı kelimeler ele alınıyor. Bunların arasında muhtemelen Farsça *tabsi* “servis tabağı” (> Türkçe *tepsi*) kelimesinden türetilmiş olan *töpşü* “yem kabı” kelimesi de yer alıyor. Bu konuda bk. 26.

93. Zametka po povodu arabskich i persidskich zaimstvovanij v dolganskom jazyke i putej ich proniknovenija na sever [“Dolgancadaki Arapça ve Farsça alıntı kelimeler ve geçiş yolları üzerine notlar”]. – TDA 7 (1997): 41-54.

—Bk. 26.

O zamanlarda bir Türk dergisinde Rusça makale yayınlamak bana inanılmaz görünmüştü. Ama TDA’nın baş editörü Mehmet Ölmez, yeni fikirlere açık bir adamdı ve Dolganca hakkında bir makalenin Avrupa’dan ziyade Rusya’da okur bulacağını gayet farkındaydı ve bu Rusça yayın Rusya’daki Türkologların da dergisine ilgi duymasını sağlayacaktı. Türk okurlar için de makalenin sonuna üç sayfalık bir özet eklendi.

94. Dołganie, czyli Turcy zza Koła Polarnego. Relacja z badań terenowych na Półwyspie Tajmyr [“Dolganlar veya Kuzey Kutup Dairesinin ötesindeki Türkiler. Taymyr Yarımadası’nda yapılan saha araştırmaları üzerine rapor”]. – Sprawozdania z posiedzeń Komisji Naukowych PAN – Oddział w Krakowie, vol. 40/1 (styczeń-czerwiec 1996, Ed. 1997): 44.

95. (Tanıtma) Kargı-Ölmez, Z. (Hrsg.): Ebulgazi Bahadır Han. Şecere-i Terâkime (Türkmenler’in soykütüğü). – OLZ 92/4-5 (1997): 575-576.

96. (Tanıtma) Moskovskiy Lingvističeskiy Jurnal – The Moscow Linguistic Journal, vol. 1 (1995). – FO 33 (1997): 231-233.

97. (Tanıtma) Tekin, T. & Ölmez, M.: Türk dilleri – Les langues turques. – FO 33 (1997): 229-231.

98. *Dolganischer Wortschatz – Supplementband* [= DWS] [“Dolganca söz varlığı – Ek cilt”], Kraków 1998, 282 p.

— Bk. 29.

Kitap, Taymır’dan malzemeler içermektedir. Bunların ilk kısmı yeni kelime ve deyimlerdir ve ikinci kısmı da Taymır’da Dolganlar’a danışarak hazırladığım ilk cilde ilavelerdir. Bu ilaveleri kelimelerin üzerine yıldız koyarak yeni olanlardan ayırt ettim.

99. A current bibliography of Turkic etymologies 2 (1996-1997 et addenda) [“Türkice etimolojilerin güncel bibliyografyası 2 (1996-1997 ve ilaveler)”]. – SEC 3 (1998): 135-161.

— Krş. 91, 133.

100. Notizen zur schorischen und tschulymischen Etymologie [“Şorca ve Çulımca etimoloji üzerine notlar”]. – SEC 3 (1998): 107-123.

Makalede 26’sı Şorca, 24’ü Çulımca olmak üzere toplam 50 kelime incelenmiştir. Şorca kelimeler arasında, biri Rusça diğeri Farsça olmak üzere iki yoldan alıntılanmış, yani etimolojik çift diyebileceğimiz bir kelime bulunmaktadır: Şorca *şaravara* “pantolon” < Rusça *şarovary* << Farsça *şalvār* >> Şorca *čanmar*. Çulımca kelimeler arasında ise *äbäč* “ruble” zikre değer bir örnektir. Kelime anlamı “kıyılmış, kırılmış, koparılmış” olan *äbäč*, Rusça *рубль* kelimesinin etimolojisinin hâlâ hatırlandığı ve orijinal anlamının bilindiği zamanlarda yapılmış bir anlam aktarmasıdır.

101. [& Menz, A.] Yakut [“Yakutça”]. – Johanson, L. & Csató, É. Á. (Eds.): *The Turkic languages*, London & New York 1998: 417-433.

Gerçekte bu makaleyi tek başıma yazmıştım. Yayının nasıl ortaya çıktığını ve daha önceden Yakutça üzerine hiç çalışması bulunmayan birinin nasıl ortak yazar yapıldığını, yazdığım bölüm kitapta tutulurken adımın ikinci baskıdan nasıl çıkarıldığını, benim yerime Vladimir Monastırev’in nasıl yazıldığını bir gün daha detaylı olarak anlatacağım.

102. Lexikalisierung der Possessivbildungen im Dolganischen und der *a ~ y*-Wechsel [“Dolganca iyelik ekli şekillerin sözlükselleşmesi v ve *a ~ ı* nöbetleşmesi”]. – CAJ 42/1 (1998): 88-98.

— Uralca-Türkice ilişkileri hakkında bk. 50.

iyelik eki almış kelimelerin leksikalleşmesi ve iyelik eklerinin iyelik dışı işlevleri Türkoloji’de fazla üzerinde durulmamış iki ayrı tematik alandır. Yakından irdelenmeyi hak eden bu meselelere giriş sayılabilecek üç makale yazdım (102, 106, 189).

103. A note on Proto-Turkic *Cč, *čC clusters and Proto-Altaic sources of š and č in Turkic languages [“Proto-Türkice *Cč, *čC ünsüz kümeleri ve Türkî dillerdeki š ve č’nin Proto-Altayca kaynakları hakkında bir not”]. – FO 34 (1998): 149-158.

Sigmatizm ve lambdaizm, o derecede Altayist fikri destekleyenlerin simgeleri hâline gelmiştir ki, bunlar Altayist teori karşıtlarının üzerinde, kırmızı rengin boğada yarattığı etkiye benzer bir etkiye sahiptir. Aslında her iki süreç de yalnız Türkice malzeme ile kanıtlanabilir ve “Altay ailesi” kavramı, W. Kotwicz’in ifadesiyle, coğrafi alan üzerinden yorumlanabilir. Bu yazıyı yazdığım zamanlarda genetik akrabalık fikrini savunuyordum, ama bugün olsa daha çok Altay ailesinin bölgesel kökenine eğilirdim. Bu, hiçbir zaman bir ilk-Altay dilinin var olmadığı, ancak bir Altay ailesinin (aslında “lig” tabiri “aile”den daha isabetlidir, yani bir “Altay liginin” veya “Altay birliğinin”) var olduğu anlamına gelir. Ben diyakroniyi genetik bir perspektiften ele alma anlayışıyla yetiştirildim ve Altay birliğinin kökenini bölgeye dayalı olarak algılama fikri, zihnimde uzun sürede olgunlaşarak, genetikçi yaklaşımın kalın tabakasının altından yavaş yavaş ortaya çıktı. Yine de bu makalede sunulan fonetik ilişkilerin tasviri, değerini yitirmemiştir.

104. A minimal probabilistic development model of Proto-Turkic *E*-type vowels [“Proto-Türkice *E*-tipi ünlülerinin minimal olasılık modeline dayalı gelişimi”]. – FO 34 (1998): 159-174.

İlk-Türkicede bir dar *e*’nin varlığı meselesi, konuya dair yayınlar genellikle parçalı ve metodolojik olarak kusurlu olmakla beraber, hâlâ bazı araştırmacıları düşündürmektedir. Burada sunduğum olasılık modelini minimal olarak adlandırdım çünkü bu modelle, ilk-Türkicedeki, tek tek Türkî dillerdeki tüm çağdaş kombinasyonları mantıksal olarak açıklayabilecek asgari *E*-tipi ünlüler envanteri çıkarılmış olmaktadır. Vardığım sonuç, dar *e* sesinin her durumda ikincil fonetik değişimlerle açıklanabileceği oldu. Başka bir deyişle, dar *e*, proto-dilde bir fonem olarak var olmamış olabilir, çünkü her hâlükârda bir fonetik evrim süreci içerisinde geliyecekti. Bu, dar *e*’nin başlangıçta var olmadığı anlamına gelmez. Belki başlangıçtan beri vardır, ama orada onu yeniden kurmamızı gerektiren bir şart yok. Öyle görünüyor ki, en azından şu anki bilgi seviyemizle, bundan daha fazla bir şey söylenemez.

105. Erwiderung auf C. Schönigs Rezension über meine “Dolganische Wortbildung” [“C. Schönig’in «Dolganische Wortbildung» adlı kitabımı değerlendirmesine cevap”]. – FO 34 (1998): 226-228.

106. An example of Nganasan-Dolgan linguistic contact [“Nganasan-Dolgan dil irtibatının bir örneği”]. – TL 2/1 (1998): 126-129.

— Bk. 189.

— İyelik ekleri hakkında bk. 102.

— Uralca-Türkice ilişkileri hakkında bk. 50.

Bu yazının tuhaf bir akıbeti oldu. Ben ona farklı bir başlık vermişim ve düzeltme sırasında da başlık hâlâ aynıydı, ama “yayın heyeti”, her kimlerse, düzeltme aşamasından sonra bana haber vermeden başlığı değiştirmiş. Başlığın farklı olduğunu bana eve gönderdikleri basılı nüshalardan öğrendim. Daha sonra Yakut veya Dolgan dili üzerine doktora yapmaya karar veren Brigitte Pakendorf, zaman zaman benden yardım istedi ve çalışmasını bitirince doktorasını Leiden’de, orada Sibiryâ Türk dilleri hakkında bir şeyler bilen tek kişi olan Uwe Bläsing’in bulunmadığı bir komite önünde savundu. Jüriye onun yerine, bu diller hakkında hiçbir bilgisi olmadığı açıkça belli olan Hint-Avrupalı dil uzmanlarını almışlardı. 2007 yılında Pakendorf, bu makalede yer alan Dolgancada tekil 2. şahıs iyelik ekinin nasıl belirli tanımlık işlevi kazandığına dair açıklamalarıma itiraz etti. Ancak itirazı yanlış tercüme edilmiş örneklere dayalı olduğu için geçerli sayılamaz. 2010 yılında karşı argümanlarımla birlikte görüşümü yayınladıysam da (189. madde) kendisi buna cevap vermedi.

107. Studien zum baraba-tatarischen Konsonantismus [“Baraba-Tatarca ünsüzleri üzerine incelemeler”]. – Stachowski, M. (Ed.): Languages and culture of Turkic peoples [Memorial Volume for Tadeusz Kowalski] (= STC 5), Kraków 1998: 245-254.

— Bk. 26.

Bu makaleyi, kendi tasarladığım ve editörlüğünü yaptığım bir cilt için yazmışım. Ne yazık ki, baskı için son hazırlıklar, benim Leiden Üniversitesi’nde geçirdiğim 1998 kışına denk gelmişti. Şarkiyat bölümünden arkadaşşımdan benim adıma her şeyle ilgileneneğine dair söz aldıysam da sözünü tutmadı. En kötüsü ise T. Kowalski’nin fotoğrafının altında, bu fotoğrafın Polonya Bilimler Akademisi, PAN, Bilim Arşivleri koleksiyonlarından alındığına dair hiçbir not bulunmamasıdır. Çok büyük bir ayıp, çünkü bu fotoğraf, o dönem Arşiv Müdürü olan Dr. Rita Majkowska ve Arşiv’de T. Kowalski ve diğer oryantalistlerle ilgilenen Bayan Ewa Dziurzyńska’nın talebi üzerine başka bir fotoğraftan bu şekilde hazırlanmıştır. İkisi de bana karşı çok nazik ve yardımsever davrandılar, bu yüzden onların sayesinde basılmış olan fotoğrafın altında Arşiv’den bahsedilmediğini gördüklerinde hayal kırıklığına uğramış olmalılar. Elimden geldigince özür diledim ama olan olmuştu. Değerli Hanımlar, sizden bir kez daha tüm kalbimle özür diliyorum ve herkese Arşiv koleksiyonundan alınan bu fotoğrafı size borçlu olduğumu bildirerek çok teşekkür ediyorum!

108. Zwei alttürkische Konsonantenwechsel (š ~ s, š ~ l), die Runik und die Altaistik [“Eski Türkicede iki ünsüz nöbetleşmesi (š ~ s, š ~ l), runik yazı ve Altayistik”]. – Laut, J. P. & Ölmez, M. (Eds.): Bahşı Ögdisi [FS K. Röhrborn], Freiburg – İstanbul 1998: 391-399.

Bildiğim kadarıyla bu makale, lambdaizm üzerine, yazım analizine dayanan tek çalışmadır. Görünüşe göre yaklaşımım ne onaylanmış ne de eleştirel bir tartışmaya konu edilmiştir.

109. Der Terminus “Lenatürkisch” [“Lena Türkicesi terimi”]. – TDA 8 (1998): 29-34.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

Ben hâlâ Yakutça+Dolganca karşılığı olarak “Lena Türkicesi” teriminin, İngilizce+Almanca için “Thames Cermencesi” terimi kadar isabetsiz olduğunu düşünüyorum. Okuyucu gerekçemi ve daha fazla ayrıntıyı bu yazıda bulacaktır.

110. Kowalski, Caferoğlu und die Universität Stambul [“Kowalski, Caferoğlu ve İstanbul Üniversitesi”]. – TDA 8 (1998): 211-228.

— Wersja polskojęzyczna: nr 195.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

Bu makale tamamıyla, her ne kadar bu materyallere Polonya Bilimler Akademisi ve Polonya Sanat ve Bilim Akademisi’nin Bilim Arşivleri’nde fiilen kolayca ulaşılabilse de, meçhul kalmış malzemeye dayanmaktadır. Elimizdeki arşiv materyali, Kowalski’nin ailesiyle beraber Alman işgali altından kurtarılması amacıyla İstanbul’a davet edilmesi sürecine dair bugüne kadar bildiğimiz anlatıyı; Kowalski’nin savaş öncesindeki Yahudi öğrencisi, Dawid Lazer adlı kişinin uydurduğunu ve gelişmelerde kendisinin hiçbir payı bulunmadığı hâlde tüm itibarı üstlendiğini, ancak gerçekte olayların ne zaman ve nasıl olduğuna dair bilgisi bile bulunmadığını ispatlamayı mümkün kıldı. Bütün bu girişimin tüm itibarı şüphesiz İstanbullu Türkologlara aittir.

Polonya ve kısmen Avrupa Şarkiyat tarihinin pek çok yönü hakkında, yazarlar bilim arşivlerindeki kaynakları kullanmadıkları için kulaktan kulağa anlatılanlar dışında bilgimiz yok. Söz konusu makalede (ve onun Lehçe versiyonunda, bk. 195) arşiv malzemesi olayların gelişimi hakkında bildiklerimizi baştan sona değiştirmiştir. Oğlum Kamil de bu Arşiv’deki materyallerden faydalanarak Władysław Kotwicz ile ilgili iki yayın yaptı (Stachowski K. 2012, 2012a). Üzerinden çok geçmeden Anna Dybo (2015) söz konusu çalışma üzerine yorumlarını içeren makalesini SLing’de yayınlanmak üzere gönderdi. Görüldüğü gibi, zaman geçmesine rağmen arşiv malzemeleri hâlâ tartışmalara yol açabiliyor ve diğer araştırmacıların ilgisini çekebiliyor. Ben bu satırları yazarken Hilal O. Altun, hâlihazırda PAN ve PAU Bilim Arşivi’nde muhafaza edilen Kowalski koleksiyonundaki Türkçe yazışmaları bir makale serisi olarak yayınlamaya hazırlanıyordu. Şaşırtıcı olan, Şarkiyat eğitimi sırasında dili pratik olarak öğrenmediği hâlde Kowalski’nin, bütün Türkler’in dile getirdiği gibi, çok iyi bir Türkçe ile yazmış olmasıdır. Bu yeteneği nereden edindiğini bilmiyoruz. Ama bu Türkler’in nezaketen söylediği bir şey olamaz, zira Anadolu ve Rumeli’de kendi başına diyalektoloji araştırması yapmış, dolayısıyla o ağızları konuşan sıradan insanlarla muhatap olmuş olmalı. Türkiye’de bilinmemekle beraber, Kowalski’nin yazışmaları ciddi bir yekûn oluşturuyor. Maalesef

Kowalski (tabîî olarak) gönderdiği her mektubun kopyasını çıkarmamış, ama belki birisi Kowalski'nin cevabi mektuplarını da Türk arşivlerinden bulur.

111. (Tanıtma) Berta, Á.: Deverbale Wortbildung im Mittelkiptschakischen. – OLZ 93/1 (1998): 76-78.

112. (Tanıtma) Berta, Á. et al. (Eds.): Symbolae Turcologicae. Studies in Honour of Lars Johanson. – SEC 3 (1998): 165-168.

113. (Tanıtma) Hauenschield, I.: Tiermetaphorik in türksprachigen Pflanzennamen. – OLZ 93/1 (1998): 83-84.

114. (Tanıtma) Karimullin, A. G.: Prototyurki i indejtsı Ameriki. Po sledam odnoy gipotezi. – SEC 3 (1998): 169-173.

115. (Tanıtma) Miller, R. A.: Languages and history. Japanese, Korean, and Altaic. – SEC 3 (1998): 175-178.

116. (Tanıtma) Pańkin, V. M. (Red.): Kontaktologičeskiy ènsiklopedičeskiy slovar'-spravočnik. – SEC 3 (1998): 179-184.

117. (Tanıtma) Tekin, T.: Orhon yazıtları: Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk. – FO 34 (1998): 231-232.

118. (Tanıtma) Werner H.: Die ketische Sprache. – SEC 3 (1998): 195-196.

1999

119. *Konsonantenadaptation russischer Lehnwörter im Dolganischen* ["Dolgancadaki Rusça alıntılarda ünsüzlerin uyarlanması"] Kraków 1999, 140p.

— Krş. 132, 134, 136.

Leiden'de kaldığım sömestr süresince iki ay zarfında kaleme aldığım bir kitap.

120. The Centre of Siberian Studies in Cracow ["Krakov'daki Sibirya Çalışmaları Merkezi"]. – IAS 18/1999: 7.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

121. Uralistisch-turkologische Überlegungen zur Fledermaus ["Yarasa üzerine Uralistik-Türkolojik düşünceler"]. – SEC 4 (1999): 127-136.

— Uralca-Türkice ilişkileri hakkında bk. 50.

Türkçedeki *yarasa* kelimesi daha önceleri sadece *yar(u)g* “deri, ince deri” türevlerinin bulunduğu Türki diller açısından açıklanıyor, ancak kelimenin son hecesi aydınlatılamıyordu. Bir kelimenin sadece bir kısmını açıklığa kavuşturup geri kalanını açıklamadan bırakmak halk etimolojilerinin tipik bir özelliğidir. Bu durumun kendisi bile Türkologların uykularını kaçırarak kadar ciddi bir metodolojik hatadır. *Yarasa* anlamına gelen bu ve diğer bazı isimleri Ural dillerinden, daha doğrusu Samoyed grubundan artık ölü bir dil olan Matorcadan aldım. Böyle bir köken araştırması, bileşik kelimenin iki parçasını da açıklamaya yardımcı oldu: Matorca **ńarVsa* < **ńarV* “kel, saçsız, tüysüz” + **sa* “kanat”. Bu arada, Matorca **ń-* > Türkice **y-* gelişimi geleneksel Altay rekonstrüksiyonlarıyla da uyumludur. Makalenin 134. sayfasındaki şema Türki dillerde *yarasa* anlamına gelen çeşitli kelimelerin birbirleriyle irtibatını göstermektedir.

122. Old Japanese *FaFuri* ‘priest, shaman’ and Yakut *aba* ‘poison’ [“Eski Japonca *FaFuri* ‘rahip, şaman’ ve Yakutça *aba* ‘zehir’”]. – Menges, K. H. & Naumann, N. (Eds.): Language and Literature – Japanese and the other Altaic languages [FS R. A. Miller], Wiesbaden 1999: 19-27.

123. Homonymie und Polysemie: der Fall von altungarisch *szár* und tscheremissisch *agu* (Kurzfassung) [“Eş adlılık ve çok anlamlılık: Eski Macarca *szár* ve Çeremisçe *agu* (Özet)”]. – Helimski, E. (Ed.): Diachronie in der synchronen Sprachbeschreibung. Materialien zum Internationalen Uralistischen Symposium (= Mitteilungen der Societas Uralo-Altaica 21), Hamburg 1999: 101-102.

— Sunumun tam metni için bk. 135.

Konferans tarihinden bir buçuk yıldan fazla bir süre önce davetiyeler gönderildi. Yaklaşık altı ay sonra, konferansa kabul komitesi tarafından değerlendirilecek olan konuşmamızın bir özetini (yayında “Kurzfassung” olarak anılıyor) sunmamız istendi. Kabul kararı bize e-posta yoluyla bildirildi. Altı ay sonra katılımcılara bildiri özetlerinin yer aldığı 120 sayfalık kitapçıktan ikişer adet gönderildi (bir kopya kendimiz, bir kopya da kurumlarımızın kütüphaneleri için) ve nihayet altı ay daha geçtikten sonra konferansta buluştuk. Herkes sadece kendi konuşmasına değil, aynı zamanda tartışmalara da hazırlanacak vakit bulmuştu. Ve hatta bazı insanların çantalarından özet kitapçıklarını çıkarıp, bunlar üzerinde evlerinde almış oldukları notları kontrol ettiklerini bizzat gördüm. Bu kadar iyi düzenlenmiş bir konferansı ve bu kadar iyi hazırlanmış katılımcıları başka hiçbir yerde görmedim. Ayrıca her ne kadar olay Almanya’da geçtiyse de özetlerin bulunduğu kitapçıkların basımı da dâhil olmak üzere tüm organizasyonun fikir babası ve yürütücüsü, kafamızdaki klişenin aksine, son derece disiplinli bir Alman değil, o dönemde Hamburg’daki Ural araştırmaları bölümünün müdürü olan Rus Eugene Helimski’ydi. Çeşitli konferanslara katılmıştı ve yaşanan eksiklikleri bizzat deneyimlerinden biliyordu. Artık bir veya iki ay içinde düzenlenecek bir konferansa davet aldığımda, ki bu sık sık başıma geliyor, gülsem mi ağlasam mı bilemiyorum. Böyle bir konferansın başarılı olması mümkün değildir. Hiç kimse bu kadar kısa bir sürede gerçekten iyi bir sunum hazırlayamaz ve diğer sunumlar hakkında bir

tartışmaya hazırlanma fırsatı da bulamaz. Daha da kötüsü, bir kabul komitesi olmadığı gibi, konferans davetinin tüm akraba, dost ve komşulara gönderilebileceği açıkça belirtiliyor. Bu, sadece boşa harcanan paradır ve tam bir aldatmacadır. Bütün bunların zirvesi, yıllar önce Rusya'dan aldığım bir davetti; doğrudan doğruya gelmemem söylenmişti. İlk başta anlamadım. Konferansın ne olduğunu anlamak için mektubu birkaç kez daha okumam gerekti. Organizatörler belirli bir katılımcıyı davet ediyor; katılımcı daveti kabul edebilir ama gelmesin, sadece giriş ücretini göndermesi yeterli. Ödenen para karşılığında kendisine bildiri kitabıyla uluslararası bir konferansa katıldığını belirten bir sertifika gönderilecektir. Bunu biyografisine yazabilecektir. Konferansın uluslararası olacağının kalın ve altı çizili olarak belirtilmiş olmasından Ruslar için son derece önemli bir cazibesi olduğu anlaşılıyor. Benim içinse bu hayal edilemeyecek düzeyde bir aldatmacadır: Katılmadığınız hâlde herkesi, hatta kendini bile katılmış gibi kandırmak. Anlamak mümkün değil.

124. Korean-Turkic studies ["Korece-Türkice çalışmaları"]. – Brzezina, M. & Kurek, H. (Eds.): *Collectanea linguistica in honorem Casimiri Polański*, Kraków 1999: 231-241.

125. Abriß der Konsonantenadaptation der westeuropäischen Lehnwörter im Osmanisch-Türkischen ["Ana hatlarıyla Osmanlı Türkçesi'ndeki Batı kökenli kelimelerde ünsüz uyarlanması"]. – TDA 9 (1999): 67-117.

Bu makale bir yanlışlık eseri olarak benim yaptığım kontrol ve düzeltmeler yazıya işlenmeden çıktı. Doğru versiyon için bk. 131.

126. (Tanıtma) Anikin, A. E.: *Ètimologičeskiy slovar' russkih zaimstvovaniy v yazıkah Sibiri. Probnıye stat'i. Çast' 1.* – SEC 4 (1999): 195-198.

127. (Tanıtma) Clark, L.: *Turkmen reference grammar.* – FO 35 (1999): 258-260.

2000

128. Das Wort *Mammut* in etymologischen Wörterbüchern ["Etimoloji sözlüklerinde *mamut* kelimesi"]. – FO 36 (2000; FS S. Stachowski): 301-314.

Mamut kelimesinin Avrupa dillerine Rusçadan geldiğini tahmin etmek zor değildir. Lehçenin kelimeyi Rusçadan aracısız olarak almış olacağı beklenebilirdi. Ancak kelime Lehçede, diğer Avrupa dillerinde olduğu gibi, *mamut*, Rusçada ise *mamont* şeklindedir. -ut ve -ont arasındaki farkın nereden kaynaklandığını filolojik veriler sayesinde bulmak mümkündür. Kelimenin yolculuğu kesinlikle daha uzun ve daha karmaşıktı.

129. Der Ursprung von Unmöglichkeitssuffixen des Osmanisch-Türkischen [preprint] ["Osmanlı Türkçesi'ndeki imkânsızlık eklerinin kökeni (Ön baskı)"]. –

Kleine turkologische Beiträge aus Beijing, Berlin, Freiburg, Kraków und Leipzig, als Ehrengaben dargebracht dem Freund und Kollegen György Kara anlässlich seines 65. Geburtstages am 23. Juni 2000 in Berlin, Berlin 2000: 17-22.

— Krş, 130.

130. Der Ursprung von Unmöglichkeitssuffixen des Osmanisch-Türkischen [“Osmanlı Türkçesi’ndeki imkânsızlık eklerinin kökeni”]. – TDA 10 (2000; FS Gy. Kara): 25-31.

— Krş, 129.

Modern Türkçedeki imkânsızlık eki *-ama-*’nın Eski Anadolu Türkçesi’ndeki karşılığı *-uma-* idi. Bazı araştırmacılar bu iki eke ortak bir kök bulmaya çalışarak aralarındaki farkı ses değişimi ile izah etmeye yeltendiler. Kanaatimce, bunlar (belki de İlk-Türkiceden beri?) iki ayrı, ama morfolojik olarak paralel olan yapılardan gelişmiştir.

131. Abriß der Konsonantenadaptation der westeuropäischen Lehnwörter im Osmanisch-Türkischen [“Ana hatlarıyla Osmanlı Türkçesi’ndeki Batı kökenli kelimelerde ünsüz uyarlanması”]. – TDA 10 (2000; FS Gy. Kara): 139-189.

— Krş, 125.

— Transkripsiyonlu metinler hakkında bk. 5.

132. Jakutische und dolganische Bezeichnungen für ‘Penis’ vor sibirischem Hintergrund [“Sibirya bağlamında Yakutça ve Dolganca «penis» için terimler”]. – SEC 5 (2000): 141-144.

Leiden’de kaldığım sömester sırasında yazdığım bir makaledir (bk. 119, 134, 136). Kamil’in yardım ve yönlendirmesiyle academia.edu platformunda açtığım akademik profilimde bu makale yayınlandığında aldığı görüntülenme sayısının çokluğu karşısında hayret etmiştim. Sonradan düşününce anladım ki sayfayı ziyaret edenler, benim etimolojik fikirlerimin hayranlarından ziyade arama motoruna yazdıkları kelime yüzünden gelenlerdi ve muhtemelen makaleyi görünce hayal kırıklığına uğruyorlardı.

133. A current bibliography of Turkic etymologies 3 (1998-1999 et addenda) [“Türkice etimolojilerin güncel bibliyografyası 2 (1998-1999 ve ilaveler)”]. – SEC 5 (2000): 149-194.

— Krş, 91, 99.

134. Dolganische Monatsnamen [“Dolganca ay adları”]. – CAJ 44/2 (2000): 293-300.

— Krş. 119, 132, 136.

Bu makale, Leiden’de kaldığım sömester sırasında kaleme aldığım kitabın (119. madde) yanı sıra hazırladığım bir diğer çalışmamdı.

135. Homonymie und Polysemie: der Fall von altungarisch *szár* und tscheremissisch *agu* [“Eş adlılık ve çok anlamlılık: Eski Macarca *szár* ve Çeremisçe *agu*”]. – FUM 23 (1999, Ed. 2001): 179-186.

— Krş. 123.

136. Jakutisch *abāhy* ‘Teufel’ [“Yakutça *abāhi* ‘şeytan’”]. – SEC 6 (2001): 173-180.

— Krş. 119, 132, 134.

Leiden’de kaldığım sömester sırasında kaleme aldığım dördüncü çalışmam.

137. Uralistik und Turkologie – geschieden und doch verliebt [“Uralistik ve Türkoloji – boşanmış ama hâlâ aşık”]. – Pusztay, J. (Ed.): Vade mecum! A huszonötödik óra (A Berzsenyi Dániel Főiskola Uralisztikai Tanszékének [1991-2001] jubileumi konferenciája [2001, április 26-27.]), Szombathely 2001: 209-225.

— Uralca-Türkice ilişkileri hakkında bk. 50.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

Bu çalışmamın başlığının çok isabetli olduğunu düşünüyorum. Konferansın düzenleme heyetinin başında bulunan ve mizah anlayışı benimkine benzeyen János Pusztay’a yazdığım da da başlığı çok beğenmişti.

138. (Tanıtma) Doerfer, G. & Hesche, W.: Türkische Folklore-Texte aus Chorasán. – CAJ 45/1 (2001): 140-142.

139. (Tanıtma) Laut, J. P.: Das Türkische als Ursprache? – FO 37 (2001): 242-245.

140. (Tanıtma) Walravens, H.: Julius Klaproth (1783-1835). Leben und Werk. – FO 37 (2001): 239-242.

141. Das Ethnonym *Zigeuner*, sein slawisch-türkischer Hintergrund und ungarisch *szegény* ‘arm’ [“Çingene etnonimi, Slavca-Türkice arka planı ve Macarca *szegény* ‘fakir, yoksul’”]. – SEC 7 (2002): 159-169.

— Krş. 142.

142. Turecko-węgiersko-słowiańskie tło etnonimu *Cygan* [“Çingene etnoniminin Türkice-Macarca-Slavca arkaplanı”]. – Slav. 31 (2001, Ed. 2002): 27-37.

— Krş. 141.

141. maddedeki yayının Lehçe tercümesini, László Nagy’ın (o zaman Debrecen, bugün Krakov) girişimi ve talebi üzerine, kendisinin yönettiği Slav araştırmaları dergisi “Slavica” için hazırladım.

143. Zur Frage der ursprünglichen Bedeutung von finnisch *Lappi* ‘Lapland’ [“Fince *Lappi* ‘Laponya’ adının asli manası üzerine”]. – SEC 7 (2002): 151-158.

144. Uwagi o wybranych etymologiach węgierskich w języku polskim [“Lehçedeki bazı Macarca alıntı kelimelerin etimolojilerine dair notlar”]. – SSH 47/1-2 (2002): 45-52.

145. Beiträge zur affixalen Wortbildung westeuropäischer Lehnwörter im Osmanisch-Türkischen [“Osmanlı Türkçesi’ndeki Batı kökenli kelimelerin türetimi üzerine katkılar”]. – Hauenschild I. et al. (Eds.): Scripta Ottomana et Res Altaicae [FS B. Kellner-Heinkele], Wiesbaden 2002: 313-320.

— Transkripsiyonlu metinler hakkında bk. 5.

146. A note on the Turkmen name for dragon/monster/snake [Türkmence *ejderha/canavar/yılan* adı hakkında bir not]. – FO 38 (2002): 191-192.

— Krş. 163.

Bu minik makale, Türkmence bir kelime üzerinden Sergey Starostin’in çalışma tarzındaki hataları ortaya koyuyor. Bir yandan, alıntı kelimelere karşı, bunlarla yerel kelimeler arasındaki farkı anlamamakla sonuçlanan bir ilgisizlik, diğer yandan filolojik verileri göz ardı ederek söz konusu dillerin grameri hakkında giriş seviyesinde bir bilgiye sahip olmadan sadece kelime dağarcığına yaslanmak. İşte bu iki temel sebepten, hem Türkçeye alıntılanmış olan Farsça çokluk biçimini İlk-Altayca düzeyinde açıklayıp yeniden kurmuş, hem de

Türkmençe kelimenin ilk hecesinin neden bazen *yuvd-*, bazen de *ajd-* şeklinde olduğunu aydınlatamamıştır.

147. Alttürkische Wortstudien [“Eski Türkçe üzerine kelime bilgisi incelemeleri”]. – Ölmez, M. & Raschmann, S.-Ch. (Eds.): Splitter aus der Gegend von Turfan [FS P. Zieme], İstanbul – Berlin 2002: 299-308.

148. Zaimstvovannye slova v dolganskom jazyke (Obzor problem) [“Dolgancadaki alıntı kelimeler (Genel bakış)”]. – KULR 21 (2002): 1-24.

— Krş. 160.

Bu metni ilk olarak 2001 yılında Tokyo’da pek çok Sibirya araştırmacısının katıldığı bir konferansta Rusça olarak sunmuştum, Setsu Fujishiro da olağanüstü bir beceriyle Japoncaya tercüme etmişti. Konferanstan önce, öğrencilerin dinlemeye geleceğini duyunca onların da konuşmamı anlaması için İngilizce sunabileceğimi söylediysem de düzenleme heyeti hep bir ağızdan “anlamazlar” dediler. Gerçekten Japonya’da öğrenciler arasında İngilizce seviyesi o kadar zayıf mıdır bilemiyorum, pek inanmadım.

Konferansa Setsu Hanım’la konferanstan önce beni davet ettiği Kyoto’dan geliyordum. Otelde inanılmaz bir tesadüf eseri olarak, kendisi de o sırada Japonya’da bir gezide bulunan ama Tokyo’daki konferansa katılmayan Klaus Röhrborn (Göttingen) ile karşılaştık. Tesadüfün iğne deliği!

Trenden inince, Berlin’deki Freie Universität Türkoloji bölümünde benim yanımda Türkçe dil bilimi okuduktan sonra, ben 1996 yılında Krakov’a dönmem üzerine benimle gelmeye karar verip yine yanımda dil bilimi yüksek lisansı yapmış olan Almanyalı Türklerden Elif Dilmaç ve Gürkan M. Önal ile karşılaştık. Bu da şöyle olmuştu: Devlet dairelerinde işlerini başkasına muhtaç olmadan yürütebilmek için (ilk başlarda ben yardım ediyordum sonra gerek kalmadı) ve de bir yıl daha katılacakları dersleri takip etmek için bir miktar Lehçe de öğrenmeleri gerekmişti. Ama ikisi de tezlerini Almanca yazmışlardı. Onları öğrencilerim olarak, Krakov’a geldiği seferlerin birinde Mehmet Ölmez’le tanıştırmıştım. Mehmet Bey Tokyo’dan ayrılırken onları Türk dili okutmanı olarak tavsiye etti, onlar da Krakov’da yüksek lisanslarını bitirdikten sonra fazla aramak zorunda kalmadan Mehmet Bey sayesinde hazır buldukları iş için Tokyo’ya gittiler. İşte onlarla karşılaşmamız da bu şekildeydi. Kalabalık konferans sırasında, Lehçe, Elif Hanım ve Gürkan Bey’le ortak gizli dilimiz olmuştu. Maalesef bir süre sonra Kanada’ya giderek Türkoloji ve dil bilimini tamamen bıraktılar. Bunun için gerçekten esef ediyorum, çünkü ikisi de son derece yetenekliydi.

Sempozyumdaki bir diğer sürpriz de girdiğim odalardan birinde iri yapılı bir adamın masasından heyecanla kalkarak kollarını açıp bana doğru gelmesi olmuştu. Bu kişi, 1980’lerin ikinci yarısından itibaren mektuplaştığımız ama daha önce hiç şahsen karşılaşmadığımız Türk ilahiyatçı Harun Güngör’dü. Tokyo’ya gelip benim de aynı konferansta olacağımı öğrenince beni görmek istemiş. Bense bunu bilmediğim ve görünüşü hakkında bir fikrim olmadığı için iyice yaklaşıp da çok görünür bir şekilde taktığı yaka kartını okuduğum son ana

kadar durumu anlayamadım. Gerçekten çok hoş bir karşılaşma olmuştu. 2020 yılında 71 yaşında vefat etti. Hayatımdaki enteresan döngülerden biri kendisiyle ilgilidir. Yukarıda söylediğim gibi kendisiyle irtibatımız 1980’lerin sonlarında başlamıştı. Harun Bey özellikle Gagavuzlar hakkında çeşitli yayınlara ihtiyaç duyuyordu. Bunları onun için sahaflarda arıyor, hatta o zamanlarda oldukça zor olmasına rağmen (çünkü şimdiki gibi her yerde fotokopiciler yoktu, fotokopi makinesine sahip bir kurumda çalışan yardımsever birini tanıyor olmanız gerekirdi ve bu pek kolay bulunan bir şey değildi) bazen fotokopi ediyordum. Ama gençtim, enerji ve istek doluydum, bilimadamlarının iş birliği yaptığı ve bilgilerini paylaştığı idealist bir atmosferde yetişmişim. Çok yıllar sonra *Podstawy turkologii* (= “Türkoloji’nin Temelleri”; 307. madde) üzerinde çalışırken, tam da kendisine 30 yıl önce hakkında kitaplar gönderdiğim Gagavuzlar bağlamında Türki halkların dinî etnolojisi konularında Harun Bey’in çalışmasından (Güngör 2012: 182-186; krş. madde 307, s. 126-127) çok istifade ettim.

149. K voprosu o vremeni vozniknoveniya dolganskogo yazıka [“Dolgancanın oluşum tarihi sorunu üzerine”]. – Plungyan, V. A. & Urmançieva, A. Yu. (Eds.): Yazıki mira. Tipologiya. Uralistika – Pamyati T. Jdanovey. Stat’i i vospominaniya [FS T. Yu. Jdanova], Moskva 2002: 565-572.

— 73. maddedeki makalenin Rusça tercümesi.

Bu makaleyi Rusçaya tercüme etmek Eugene Helimski’nin fikriydi. İnisiyatifi sebebiyle kendisine minnettarım, çünkü bu makalenin Rusça olması daha geniş bir okur kitlesine ulaşmasını sağlayacak.

150. (Tanıtma) Futaky I.: Nyelvtörténeti vizsgálatok a Kárpát-medencei avar-magyar kapcsolatok kérdéshéz. – SEC 7 (2002): 203-206.

151. (Tanıtma) Hovdhaugen, E. et al.: The history of linguistics in the Nordic countries. – FO 38 (2002): 224-229.

2003

152. On the problem of Oriental etymologies of Polish *ogár* and Hungarian *agár* ‘hound’ [“Lehçe *ogár* ve Macarca *agár* ‘tazı’ kelimelerinin Doğu kaynaklı etimolojisi problemi üzerine”]. – SEC 8 (2003): 169-182.

— 53. maddedeki makalenin İngilizce tercümesi.

153. Über finnische Briefe in den Krakauer Archivsammlungen [“Krakov arşiv koleksiyonlarındaki Finlandiya mektupları üzerine”]. – Janhunen, J. & Parpola, A. (Eds.): Remota Relata [FS H. Halén] (= StOr 97), Helsinki 2003: 279-286.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

154. Bronisław Malinowski and linguistics [“Bronisław Malinowski ve dil bilimi”] [(Tanıtma) Pisarkowa, K. & Szczerbowski, T.: Językoznawstwo Bronisława Malinowskiego, vol. 1-2]. – BPTJ 59 (2003): 217-219.

155. Eine neue Übersicht über die mongolischen Sprachen [“Moğol dillerine yeni bir genel bakış”] [(Tanıtma): Janhun, J. (Ed.): The Mongolic languages]. – FO 39 (2003): 203-210.

— Moğol çalışmaları hakkında bk. 24.

156. (Tanıtma) Klumpp, G.: Konverbkonstruktionen im Kamassischen. – FO 39 (2003): 223-224.

157. (Tanıtma) Walravens, H. (Ed.): Julius Klaproth (1783-1835). Briefwechsel mit Gelehrten, größtenteils aus dem Akademiearchiv in St. Petersburg. – FO 39 (2003): 226-227.

158. (Tanıtma) Werner, H.: M. A. Castrén und die Jenissejistik. Die Jenissej-Sprachen des 19. Jahrhunderts. – FO 39 (2003): 217-219.

— Türkice-Yeniseyce ilişkileri hakkında bk. 70.

2004

159. The origin of the European word for sabre [“Avrupa dillerinde *szabla* ~ *sabre* ~ *Säbel* ‘süvari kılıcı’ kelimesinin kökeni”]. – SEC 9 (2004): 133-141.

— Krş. 181.

Bu yayın hafızamda çok hoş hatıralarla beraber yaşamaktadır. 2002 yılında Göttingen’de Societas Uralo-Altaica’nın yıl dönümü konferansındaki konuşmamın taslağına dayanarak yazdığım bir makaledir. Konuşmam boyunca daha önceden önerilen çeşitli etimolojileri tartıştım ve ancak sonlara doğru *szabla* ~ *sabre* ~ *Säbel* kelimesinin aslen Tunguzcadan geldiği tezimi ortaya koydum. Konuşmamı bitirdiğimde ilk konuşan kişi tarihçi Hansgerd Göckenjan (Gießen) oldu. Kendisiyle çok samimi, ama biraz mesafeli bir ilişkimiz vardı. Aslında hiçbir soru sormadı ama büyük bir içtenlikle konuşmamı ne kadar gergin bir şekilde dinlediğini ve sonunda Tunguzcadan bahsedilince ne kadar rahatladığını anlattı. Orta Çağ Doğu Avrupası konusunda uzmanlaşmış bir tarihçi için, süvari kılıcının Avrupa’ya Avarlar tarafından getirildiği ve Tunguzlar’ın da büyük ihtimalle onların bir parçası olduğu çok açıkken, konuşmacının Tunguzlar’dan bahsetmediği her an gerilimi arttırmıştı ama sonuçta her şey yoluna girmişti. Sonra birkaç kişi şu an tam olarak hatırlayamadığım sorular sordu, atmosfer çok güzeldi. Gerçeği birlikte arıyorduk. Ertesi gün István Futaky (Göttingen) bana Doerfer’in bende olmayan bir makalesinin fotokopisini getirdi. Makale tam da Avrupa dillerindeki

süvari kılıcı kelimesinin etimonu olduğunu düşündüğüm Tunguzca kelime hakkındaydı. Bunun onun açısından epey zahmete yol açtığını biliyorum, çünkü kalabalık bir grup olarak gece geç saatlere kadar bir barda oturmuştuk; belli ki eve döndükten sonra kitaplığında aramış ertesi sabah ilk iş olarak da fotokopisini çekmişti. Kısacası bilim insanları arasında o muhteşem uluslararası dayanışma duygusunu bir kez daha hissettim. Bu benim en güzel konferans anılarından biridir.

160. Przegląd problemów związanych z badaniem zapożyczeń w języku dołgańskim [“Dolgancadaki alıntı kelimelerin araştırılmasıyla ilgili sorunlara genel bakış”]. – Chruszczewski, P. P. (Ed.): Aspekty współczesnych dyskursów, Kraków 2004: 344-357.

— 148. maddedeki makalenin biraz değiştirilmiş Lehçe tercümesi.

161. Anmerkungen zu einem neuen vergleichenden Wörterbuch der Jenissej-Sprachen [“Yenisey dillerinin yeni bir karşılaştırmalı sözlüğü üzerine notlar”] [(Tanıtma) Werner, H.: Vergleichendes Wörterbuch der Jenissej-Sprachen, vol. 1-3]. – SEC 9 (2004): 189-204.

— Türkice-Yeniseyce ilişkileri hakkında bk. 70.

2005

162. Chronology of some Yakut phonetic changes in the context of 18th century Mongolian loanwords into Yakut [“18. yüzyılda Moğolcadan Yakutçaya geçen alıntı kelimeler bağlamında Yakutçadaki bazı ses değişimlerinin kronolojisi”]. – RO 58/1 (2005; FS S. Kałużyński): 194-203.

— Moğol çalışmaları hakkında bk. 24.

E. Helimski'nin yayınladığı G.F. Mueller'e ait XVIII. yüzyıl malzemesindeki Yakutça kelimeleri inceleyerek hangi ses değişikliklerinin daha önce gerçekleştiğini, hangilerinin henüz gerçekleşmediğini bulabileceğimi düşündüm. Yakutçanın bu kadar eski yazılı malzemesi bulunmadığından Mueller'in kayıtları büyük değere sahiptir. Bu yolla, tarihte ilk kez dokuz fonetik değişimin zamanını yaklaşık olarak da olsa tespit etmek mümkün oldu. 285. maddedeki makale (özellikle s. 266-267) aynı çalışma yönteminin devamı sayılabilir.

163. Turkologische Anmerkungen zum Altaischen Etymologischen Wörterbuch [“Altayca etimoloji sözlüğü üzerine Türkoloji notları”] [(Tanıtma) Starostin S. et al.: Etymological dictionary of the Altaic languages, vol. 1-3]. – SEC 10 (2005): 226-246.

— Krş. 146.

Moskova Nostratiklerine hissettiğim sempatiye rağmen, sözlüklerini açıkça tenkit eden bir eleştiri yazma ihtiyacı hissettim. Etimologlar arasındaki önceki tartışmaları görmezden gelmek, filolojik verilerin göz ardı etmeyi alışkanlık hâline getirmiş olmak, alıntı kelimeleri yerel olanlardan ayırt edememek, “bu bir Proto-Altay sözcüğü olmalı” ön kabulüne uymayan her şeyin tamamen yok saymak gibi metodolojik yanlışlar içindeler. Aslında bu çalışmam etimolojik araştırmalarda kötü metodoloji örneklerinin sunumu olarak da görülebilir. Türkiye’de bu sözlüğe büyük bir tevazu ile yaklaşıldı. Ancak Avrupa’da oldukça sert tenkitler yapıldı. Bk. Georg 2004; Vovin 2005.

164. Karpatyzm leksykalny [“Karpatlar’a özgü kelimeler”]. – ZNUJ 122 (2005): 179-188.

— Karpat dilleri ile ilgili diğer çalışmalarım için bk. 169, 172, 174, 182, 214, 262.

Bu makalede, Karpatlar’a özgü kelimelerin coğrafi dağılımını tespit etmemi sağlayan beş “işlevsel grup” belirledim. Bu yayına gelen tepkiler arasında, Macarcanın Slovak kelime dağarcığı üzerindeki yoğun etkisinden dolayı, Macar-Slovakça grubunun da buraya eklenmesi gerektiğine dair bir iddiaya rastlanacaktır. Bu görüş, fonksiyonel gruplar belirlemenin mantığının tamamen yanlış anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Sözkonusu gruplar karşılıklı etkileşimleri göstermek için değil, belirli kelimelerin belirli bir alandaki dağılımını göstermek için tasarlanmıştır. Gruplar, nereden geldiğine ve nasıl yayıldığına bakılmaksızın, daha geniş alana ait kelimenin, hangi alt alanlarda devam ettiğini gösterecek şekilde oluşmuştur (“buradadır, ama şurada yoktur” şeklinde). Başka bir deyişle: İşlevsel gruplar eş zamanlı-bölgesel tasvire, kelimenin kökeni ve dillerin etki yönü ise art zamanlı-etimolojik tasvirine aittir. Bunlar dil temaslarını betimlemenin iki farklı düzenidir ve karıştırılmamalıdır.

165. Uwagi o zapożyczeniach ałtajskich w języku prasłowiańskim i kwestie pokrewne [“Ana Slavcadaki Altayca alıntılar ve ilgili konular”]. – Siemieniec-Gołaś, E. & Pomorska, M. (Eds.): Turks and non-Turks. Studies on the history of linguistic and cultural contacts (= STC 10 [2005]; FS S. Stachowski): 437-454.

2006

166. Der Ursprung des synthetischen Imperfekts im Jakutischen [“Yakutça sentetik geçmiş zamanın kökeni”]. – SEC 11 (2006): 135-139.

Bu makalede, Yakutçada sentetik geçmiş zamanın, standart Rus Yakutça gramerinde iddia edildiği gibi analitik geçmiş zaman şekillerinin fonetik değişimleri sonucu gelişmediğini, Tunguzca (büyük olasılıkla Lamutça) geçmiş zaman formunun bir uyarlaması olduğunu savunuyorum. Aynı zamanda makalenin başlığında ifade edilmeyen bir meseleye daha değiniyorum: Türkçedeki muadili olan -mış sıfat fiili şahıs ekleriyle çekimlenirken,

Yakutçadaki *-bit* sıfat fiilinin neden iyelik ekleriyle çekimlendiği meselesi. Makalede savunduğum tez şudur: Bu durum, sıfat-fiilden gelişen fiil formlarının, ilk-Yakut ağızlarının ilk-Oğuz ağızlarından ayrılmasından sonra ortaya çıkmış yenilikler olduğunu göstermektedir. Bugün de aynı görüşteyim.

167. Persian loan words in 18th century Yeniseic and the problem of linguistic areas in Siberia [“XVIII. yüzyıl Yenisey dillerindeki Farsça alıntılar ve Sibirya’daki dil bölgeleri sorunu”]. – Krasnowolska, A. et al. (Eds.): In the Orient where the gracious light... [FS A. Pisowicz], Kraków 2006: 179-184.

— Makalenin devamı için bk. 168.

— Farsça ve Arapça alıntı kelimeler hakkında bk. 26.

— Türkice-Yeniseyce ilişkileri hakkında bk. 70.

Sibirya Türk dillerinden Hakasça, Şorca ve Oyrotça (~ Altayca), diğer birçok Yenisey diliyle birlikte, içerdikleri Farsça alıntılar bakımından “Yukarı Yenisey dil birliğine” (= Hakasça, Şorca, Oyrotça, Kamasça, Matorca, ?Kotça, ?Arince) dâhil görünmektedir; buna karşın Tuvaca ve Tofalarca bu birliğin dışında kalmaktadır. Bunların durumunun aydınlatılması gelecekte yapılması gereken bir iş. Söz konusu dil birliğine mensup dillerdeki Farsça alıntılarının ses özellikleri, bunların Hakasça ve Şorcaya Yenisey dillerinden, muhtemelen Yeniseyliler’in Türkleşmesi sürecinde alındığını düşündürmektedir. Bu makalenin ilhamını ve malzemelerini, E. Helimski’nin yayınladığı 18. yüzyıla ait Yenisey arşiv belgelerinden aldım. “Yukarı Yenisey Birliği” kavramını da Helimski’den aldım, ancak farklı bir yayınından.

168. Arabische Lehnwörter in den Jenissej-Sprachen des 18. Jahrhunderts und die Frage der Sprachbünde in Sibirien [“XVIII. yüzyıl Yenisey dillerindeki Arapça alıntılar ve Sibirya dil birlikleri sorunu”]. – SLing 123 (2006): 155-158.

— Bu makale 167. maddenin devamıdır.

— Farsça ve Arapça alıntılar için bk. 26.

— Türkice-Yeniseyce ilişkileri hakkında bk. 70.

Sadece Farsça alıntı kelimeler değil, Arapça alıntılar da Tuva ve Tofalarcanın “Yukarı Yenisey Birliği”ne dâhil edilmesinin önündeki bir engeldir. Mevcut bilgilerimize göre bu iki dilde Arapça alıntılar, Farsça kelimelerden daha fazladır. Türki dillerden Hakasça, Şorca ve Oyrotçanın (~ Altayca) durumu da burada tartışılmaktadır. Dolayısıyla Farsça ve Arapça alıntılar açısından bakıldığında, E. Helimski’nin soru işareti ile önerdiği “(?) Yenisey birliği” kavramının Yenisey dillerini, Tuvacayı ve Tofalarca’yı kapsadığı söylenemez. Ancak bu iki alıntı grubu, dil bölgesi sorununu çözmemize yetecek kadar malzeme içermemektedir. Konu üzerinde daha fazla araştırılmaya ihtiyaç var ve elimizdeki malumata dayanarak sadece,

alıntı kelimeler açısından bakıldığında “Yukarı Yenisey Birliği”nin (bk. 167) nispeten kesin, “Yenisey Birliği”nin ise nispeten belirsiz bir kavram olduğunu söyleyebilmekteyiz.

169. Notes on German loan words in an areal Carpathian context [“Karpatlar bölgesi bağlamında Almanca alıntı kelimeler üzerine notlar”]. – LB 45/3 (2006; FS G. T. Rikov): 471-476.

— Karpat dilleri ile ilgili diğer çalışmalarım için bk. 164.

Georgi Rikov’la (Sofya) 1996 yılında Krakov’da düzenlenen “İlk-Slavca ve Dallanması” adlı Slavistik konferansına katıldığında tanıştım. Orada bir konferans vermedim, Almancada *Zaungast* [“çitin üzerinden bakan misafir”] denen kişiydim, yani sadece bir dinleyiciydim. Kahve molası sırasında servis yapan bayan, yaka kartım olmadığı için bana kahve vermekte tereddüt edince yanımda duran Slav etimoloğu W. Boryś, “Elbette Bay Marek konferans katılımcısıdır” diyerek onu temin etti ve böylece kahve içebildim. Kahveyi kendim de alabilirdim, ancak konferans dışından kişilere servis yapılmıyordu. Rikov, fazla geçmeden SEC ile iş birliğine girişti; dergimizde ilk makalesi 1997 yılında, iki makalesi ise 1999 ve 2003 yıllarında yayınlandı. Maalesef hiçbir Slavistik’le ilgili değildi. 2002 yılında hastaneye yatırıldı. 4 Ocak 2003 tarihli mektubumda (hâlâ kâğıda yazarak mektuplaşıyorduk) kendisine de yazdığım gibi, geçici bir hastalık olmasını umuyordum. Benim bunu yazmamdan bir hafta evvel vefat ettiğini bilmiyordum, 28 Aralık 2002’de hayatını kaybetmişti. Eugene Helimski ve Árpád Berta gibi o da 57 yaşındaydı. Rikov’un anısına hazırladıkları cilde beni de davet ettikleri için *Linguistique Balkanique* editörlerine minnettarım.

Bu makalenin son sayfasında dil özelliklerinin sınırlarının belirlenmesi yöntemiyle ilgili dört sorunu sıraladım. Bu konuyu Karpat dillerindeki Almanca alıntılar örneği üzerinden ele aldysam da konu aslında bütün dil bölgelerindeki bütün alıntılarla da ilgili. Dil haritalarına ve atlaslarına baktığımda, bazen yazarlarının mümkün olduğunca çok biçim ve tanık toplamaya odaklandıkları; yorumlarının ise hacim açısından çok mütevazı, daha da kötüsü, içerik açısından çok yüzeysel olduğu izlenimine kapılıyorum.

2007

170. *Gramatyka języka tureckiego w zarysie* [“Ana hatlarıyla Türkçe gramer”] Kraków 2007, 408 p.

— Krş. 180.

Tanıtmaları. Chmielewska, A. & Młynarczyk, A. – TB 16 (2008): 155-156; Podolak B. – Sling 125 (2008): 195-199; Arık S. – Modern Türklük Araştırmaları Dergisi 6/2 (2009): 117-123.

En başta niyetim, E. Mroczo’nun (1967) Macarca gramerinin örneğinde, tramvayda, trende giderken cepte taşınabilecek küçük bir kitapçık yazmaktı. Ama başaramadım. Mroczo’nun

kitabının boyutu küçüktü ve 200 sayfaydı, benim kitabım ise daha büyük formatlıydı ve sayfa sayısı da onun iki katıydı. Genel olarak iyi bir dil bilgisi olduğunu düşünüyorum, ama hâlâ Lehçe yazılmış cep boyu bir gramere ihtiyaç var.

171. Die Etymologie von ttü. *şimdi* ‘jetzt’ und *işte* ‘voilà’ vor gemeintürkischem Hintergrund [“Türkice bağlamında Türkçe *şimdi* ve *işte* sözcüklerinin etimolojisi”]. – SEC 12 (2007): 171-176.

— Krş. 187, 43.

Bu makalenin ortaya çıkışı biraz sıra dışıydı. Bir sabah uyandım ve *işte* kelimesinin nereden çıktığını ve yapısını bildiğimi düşündüm. *iş* ve *te* büyük bir keşif değildi, ama *iş* ve *te*’nin ne olduğunu biliyordum. Nereden bildiğimi bilmiyorum, bir gün önce onun hakkında düşünmemiştim; belki önceden bir zaman ama hayal meyal hatırlıyordum. Yapmam gereken tek şey karşılaştırmak için malzeme, mesela *te*’nin Sibiryada dillerindeki denklere bulmak, tüm meseleyi derli toplu bir metin olarak ortaya koymaktı. 2005 yılında İstanbul’da bu çalışmamı tebliğ olarak sundum. Kürsüden yerime dönerken yanından geçtiğim Sasha Vovin oturduğu yerden bana dönüp üstüne basa basa *Замечательно!* [“Harika!”] dedi. Şaşırdım, tabii hoşuma da gitti.

172. Das Ungarische unter den Karpatensprachen [“Karpas dilleri arasında Macarca”]. – SLing 124 (2007): 119-125.

— Krş. 182.

— Karpas dilleri ile ilgili diğers çalışmalarım için bk. 164.

— Balkanistik hakkında bk. 214.

Bu makalede esas olarak Karpas dilleri nedir konusuna devam ettim (164. madde). Ancak burada Balkanistik’i de göz önünde bulundurdum. H. W. Schaller (1975) tarafından ortaya konmuş bulunan Balkan dilleri ve Balkanlar’daki diller ayrımını örnek alarak; Karpaslar’daki bir dil olarak tanımladığım Macarcayı, Karpas dillerinden (Romence, Ukraynaca, Slovakça, Çekçe, Lehçe) ayırt ettim. Yakınlarda yayınladığım bir kitapta, diğers şeylerin yanı sıra, Victor Friedman “*Rumeli Türkçesi’ni doğrudan bir Balkan dili olarak sınıflandırır ve Balkanlar’da Türkçenin üç türünden bahseder: Batı Rumeli Türkçesi, Doğu Rumeli Türkçesi ve Gagavuzca.*” yazmıştım (307. madde, s. 36). Yıllar geçtikçe Friedman’ın fikrine, Schaller’in fikrinden daha yakınım. Yine de bu, Macarcanın bir Karpas dili değil, Karpaslar’daki bir dil olduğunu değıştirmiyor.

173. Turkish *dirsek* ‘elbow’, Yakut *tühürges* ‘knee’ and some connected words [“Türkçe *dirsek* ‘dirsek’, Yakutça *tühürges* ‘diz’ ve bağlantılı bazı sözcükler”]. – TDA 17 (2007; FS A. J. E. Bodrogligeti): 335-343.

— Krş. 233.

Makalenin başlığı, sanki yazıda, muhtemelen çoğu kişinin, tamamını okumadan düşüneceği gibi, bir Proto-Altay köken araştırması yapıldığını ima ettiği için yanıltıcıdır. Aslında ben burada bu iki kelimenin birlikte anılmasına karşı çıkıyorum.

2008

174. Polnisch *Burdel* als Ortsname und sein karpatensprachlicher Hintergrund – eine Einladung zur Diskussion [“Yer adı olarak Lehçe *Burdel* ve Karpatlar bağlamı – tartışmaya davet”]. – SEC 13 (2008): 149-154.

— Karpat dilleri ile ilgili diğer çalışmalarım için bk. 164.

Burdel alan adıyla (cins isim olarak *burdel* “genelev” anlamına geliyor) ilk kez 1978 yılında, balayındayken, eşimle birlikte o zaman çok eğlenceli bulduğumuz Tatra Dağları’nın haritasına bakarken karşılaştım. 2002 yılında profesör olduğumda, Marzanna Pomorska bana daha önce araştırmaları hakkında konuştuğumuz ve ilgimi çektiğini bildiği Bronisław Malinowski’nin “Dzienniki w ścisłym znaczeniu tego wyrazu” [“Günlük. Kelimenin tam anlamıyla”] adlı eserinin ortaya çıkardığı yeni Lehçe yayınına hediye etti. Böylece, Günlük’ü okurken, s. 158’de *Burdel* ismine rastladım, dipnotta da bu ismin Polonya Karpat Dağları’nda açık alan anlamına geldiğine dair bir açıklama vardı. Açık alana verilen bu garip isimle ikinci kez tesadüfen karşılaşmam, beni bu ismin kökenini daha yakından incelemeye itti ve ortaya bu makale çıktı. 153. sayfadaki şemaya bakan herkes, Lehçe Vikipedi’deki “*Burdel* (Karpaty)” maddesinin yazarının, “bu kelimenin yaygın bir şekilde genelev olarak anlaşılan *burdel* ile hiçbir ilgisi yoktur” derken fena hâlde yanıldığını görecektir. Kelimenin halk arasında nasıl anlaşıldığından ziyade ben kelimenin köken bilim araştırmasının mekanizmasıyla ilgileniyorum. Bu kelimelerin birbiriyle alakası olmadığı neye dayanarak iddia edilebilir? Vikipedi’nin, başkalarının yazdığı metinlere müdahale etmeye pek meraklı olan yöneticileri, böyle bir bilgiyi yayınlarken neden bir “kaynak?” etiketi eklemesler? academia.edu adresindeki makalem, bir arama motoruna “*Burdel*” kelimesi girilerek kolayca bulunabilecekken, bu etimolojiyle ilgilenen biri neden masasından kalkmadan erişebileceği bir bilgiyi araştırmaz da hiçbir dayanağı olmayan iddialar yazar? Bunun tek sebebi, kelimenin hâlihazırdaki anlamını kavrayamayışı mıdır; yani “genelev ile açık alan arasındaki ilişkiyi anlamıyorsam, böyle bir ilişki yoktur” türünden bir mantık mıdır?

Ve şimdi bambaşka bir konuya geelim: Bu makale yazılmayı 30 yıl bekledi (1978-2008) ve bu benim için muhtemelen bir rekor. Belirli bir konu kafamda veya çekmecemde uzun süre dolaştığı zamanlar da olmakla beraber, genellikle oldukça hızlı yazarım, ama muhtemelen başka hiçbir konu bu kadar uzun süre kalmamıştır (şimdiye kadar üzerinde hiçbir şey yazmadıklarımı saymazsak), krş. 212.

175. Some thoughts on the Proto-Turkic palato-velar nasal [“Proto-Türkice ön damaksıllaşmış art damaksıl geniz ünsüzü üzerine bazı düşünceler”]. – TDA 18 (2008; FS T. Tekin): 375-392.

Ünsüzlerin ön damaksıllaşması meselesi Türkoloji’de yeterince tanınmamaktadır. Bu çalışmamda ön damaksıllaşmış art damaksıl geniz *ɟ sesinin yanı sıra birkaç meseleyi ele aldım, ancak bunları ne açıkladım ne de çözdüm. Sadece bir örnek verelim: Türkçe *ocak* kelimesinin genellikle **ötçak* < **öt* “ateş” şeklinde türediği söylenir, bunu KEWT 265’te de kabul ettim. En baştaki **öt* tamamen kesin gibi görünse de **ötçak* biçimi belirsizdir; çünkü *-tç- öbeğinin basitleşmesi ve sonra sedalılılaşması gerekmektedir, yani > **oçak* [hece açıldığında kısalan ünlü] > *ocak*. Ancak *-tç- grubu genellikle değişmeden kalır, mesela modern Türkçe *otçu* “şifacı”, **oçu* veya **ocu* değil. O zaman belki de kelimenin doğrudan kökeni **ötçak* değil, **öt’ak*’tır? Böyle bir biçim **oçak* ve daha sonra *ocak* şekline gelebilir. Fakat o zaman da bir ön damak *t’ ünsüzü söz konusu edilmelidir. Makalemden proto-dilde çeşitli ön damak ünsüzlerinin varlığına delil olabilecek bir dizi Türkice kelime sunuyorum, ancak tüm bu tanıklar Türki diller arasında düzensiz bir şekilde dağılmış durumda. Kesinlikle ortada bir sorun var ve er ya da geç çözülmesi gerekecek.

176. Garść etymologii orientalnych w historii języka ukraińskiego [“Ukraynacanın tarihinden bir avuç Doğu kaynaklı etimoloji”]. – SSH 53/1 (2008): 117-122.

—Türkice-Ukraynaca ilişkileri hakkında ayrıca bk. 214, 262 (özellikle önemli), 275.

Bu makalede, aynı konu etrafındaki diğer tüm makalelerde olduğu gibi, temel mesele Ukrayna diline doğrudan giren Kıpçak kelimelerini, Rusça aracılığıyla gelenlerden ayırmaktır. Ukraynaca çalışmaları konunun bu cephesi genellikle ihmal edilir ve bu da eserlerin değerini önemli ölçüde azaltır, çünkü bu gruplardan ikincisi Kıpçakça alıntılar değil, Rusça alıntılardır.

177. Język Ketów i Kottów a ortografia polska [“Ketler’in ve Kottlar’ın dilleri ve Lehçenin imlası”]. – SLing 125 (2008): 159-166.

178. Turkologia, uralistyka, syberystyka, czyli rzut oka na historiğ językoznawstwa porównawczego [“Türkoloji, Uralistik, Siberistik veya karşılaştırmalı dil bilimi tarihine bir bakış”]. – SLing 125 (2008): 167-177.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

Bu makalede bilim tarihine ait bazı unsurlarla, bazı meselelere dair kendi görüşlerimi bir araya getirdim. Özellikle dilbilimi tarihi fazla öğretilmeyen bir konu olduğu için öğrencilerin faydalanabileceği genel değerlendirme niteliğinde bir çalışma.

179. Einiges zur Etymologie der Ortsnamen auf der Krim [“Kırım’daki bazı yer adlarının kökeni üzerine”] [(Tanıtma) Jankowski H.: A historical-etymological dictionary of pre-Russian habitation names of the Crimea]. – SEC 13 (2008): 201-207.

180. *Gramatyka języka tureckiego w zarysie* [“Ana hatlarıyla Türkçe gramer”], Kraków 2009, 2. baskı, 408 p.

Tanıtması. Jordanova, M. – *Foreign Language Teaching* 3 (2011): 62-64.

— Krş. 170.

Gramerimin yeni baskısı ilkinden çok farklı değil. Burada ikinci baskının önsözünde (s. 6) yazdıklarımı tekrarlayabilirim: “*Gramatyka języka tureckiego w zarysie* [“Ana hatlarıyla Türkçe gramer”] kitabımın ilk baskısının yaklaşık yarım yıl içinde tükendiği haberi benim için hem hoş hem de şaşırtıcıydı. Księgarnia Akademicka yayınevinin kitabı mümkün olan en kısa sürede yeniden yayınlama teklifini memnuniyetle kabul ettim. Bu fırsattan yararlanarak, ancak basıldıktan sonra fark edilen birkaç yazım yanlışını düzeltmeye ve örnek seçiminde ve bazı formülasyonlarda değişiklikler yapmaya karar verdim. Dr. Barbara Podolak’a fikir alışverişi ve tüm önerileri için teşekkür etmek istiyorum [...]”. Çok az değişiklik yapıldığı için sayfa numaraları da aynen muhafaza edilmiş oldu.

181. *Podrijetlo europske riječi za sablju* [“Süvari kılıcı için Batılı terimin kökeni”]. – *Riječ* 15/1 (2009): 129-135.

—159. maddedeki makalenin Hırvatça tercümesi.

182. *Mađarski među karpatskim jezicima* [“Karpas dilleri arasında Macarca”]. – *Riječ* 15/2 (2009) [FS M. Małeckı]: 131-136.

—172. maddedeki makalenin Hırvatça tercümesi.

— Karpas dilleri ile ilgili diğer çalışmalarım için bk. 164.

183. *Once again on the etymology of Turkish çocuk ‘child’* [“Yeniden Türkçe çocuk sözcüğünün kökeni üzerine”]. – *TB* 17 (2009): 116-123.

— Krş. 2, 184.

184. *Yeniden Türkçe çocuk sözcüğünün kökeni üzerine*. – *TB* 17 (2009): 124-132.

— 183. maddedeki makalenin Türkçe tercümesi.

— Krş. 2.

185. Eugen Helimski Materialien zur Erforschung der ältesten slawisch-ungarischen Sprachkontakte [“Eugene Helimski’nin en eski Slavca-Macarca temasını inceleme için materyalleri”]. – SEC 14 (2009) [FS E. Helimski]: 35-107.

— 14. Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

2007 Kasım ayında E. Helimski beni telefonla arayıp Hamburg’a gelip kendisini ziyaret edip edemeyeceğimi sordu. Evet, memnuniyetle yapardım, ama konu neydi? Ders mi, konferans mı, başka bir şey mi? “Hiçbir şey” diye cevap verdi, “Ölüyorum, vedalaşacağız.” Telefonda kaskatı kesildim. Kanser hastasıydı ve sona geldiğini biliyordu. Tabii ki derhâl biletimi alıp gittim. Durumu kötüydü, zayıftı ve çok acı çekiyordu. Yine de bilgisayarının önünde kıvrılmış, bir parmağıyla tuşlara basıyordu çünkü artık ağrıdan ellerini hareket ettiremiyordu. En çok üzüldüğü şey ise Selkup Sözlüğü’nü (sahadan oldukça etkileyici malzemeler toplamıştı) yayınlamaya fırsat bulamamış olmasıydı. Bana Macarcadaki en eski Slavca alıntılar temelinde Panonya Slav dilinin rekonstrüksiyonu konusunda materyaller verdi ve yayınlamamı istedi. Bunları Krakov’a getirdiysem de o hayattayken yayına hazırlamaya kendimde güç bulamadım. Sanki iyileşeceğine inanmıyormuşum, ona ihanet ediyormuşum gibi olurdu. Ama artık umut kalmamıştı. 25 Aralık 2007’de Noel günü vefat etti. Henüz 57 yaşındaydı. Derginin bir cildini onun anısına ithaf ederek bana emanet ettiği materyallerin incelemesini içeren bu makalemi yayınladım.

186. The Ukrainian *stat't'a* ‘article’ between an adaptation and Russification [“Uyarlama ve Rusçalaşma arasında Ukraynaca *stat't'a* ‘makale’”]. – SLing 126 (2009): 107-111.

187. Genel Türkçe bağlamında Türkiye Türkçesinde *şimdi* ve *işte* sözcüklerinin etimolojisi. – TDAYB 2009/1: 93-98.

— 171. maddedeki makalenin Türkçe tercümesi.

— Krş. 43.

2010

188. Ist das slavische Schaf (**овѣца*, **овѣць*) bis nach Transkaukasien (**hōgač*) und Anatolien (*öveč*, *ögeč*) gewandert? [“Slav koyunu (**овѣца*, **овѣць*) ta Kafkasardına (**hōgač*) ve Anadolu’ya (*öveč*, *ögeč*) mı gitti?”]. – SEC 15 (2010): 127-136.

Belgrad’daki derslerimden dönerken aktarma yapacağım Viyana havaalanında Krakov uçağını beklerken beni Belgrad’a davet eden Aleksandar Loma’nın vermiş olduğu makaleleri okudum. Bunlardan birinde (Loma 2006) dikkatlice ifade edilmiş, çok ilham verici bir düşünceye rastladım; proto-Slavcadaki **овѣць* “koç” sözcüğünün Türkçe *öveç* “2-3 yaşlarında

koç” sözcüğüyle ilişkili olma ihtimalinden bahsediyordu. Meseleyi daha yakından incelemeye değerdi. Vardığım sonuç bu kelimelerin birbirleriyle ilişkili olmadığı ve bu örneğin Slav-Türk ilişkileriyle ilgili sözcük dağarcığını zenginleştirmedeği yönünde. Sonuç böyle de olsa A. Loma’ya bana böyle bir ilişkiyi düşünme ilhamı verdiği için minnettarım.

189. On the article-like use of the Px2Sg in Dolgan, Nganasan and some other languages in an areal Siberian context [“Dolgan, Nganasan ve diğer bazı dillerde 2. t.ş. iyelik ekinin Sibiryâ bölgesi bağlamında tanımlık gibi kullanımı hakkında”]. – FUM 32/33 (2010; FS E. Helimski): 587-593.

— Bu makalenin akıbeti ve çalışmalarımındaki yeri hakkında krş. 106.

— Uralca-Türkice ilişkileri hakkında bk. 50.

190. Türkisch *kulak* ‘Ohr’, *kul* ‘Sklave’, *kulun* ‘Fohlen’ [“Türkçe *kulak*, *kul*, *kulun*”]. – Mańczak, E. & Podolak, B. (Eds.): Studies on the Turkic world [FS S. Stachowski], Kraków 2010: 233-239.

Bu makale, bibliyografyamdan fark edilemeyen V. Levitskiy’in (Levitskiy 2010) yazısıyla beraber aynı bölüm başlığı altında çıkmıştır. Maalesef bu durum Türkologların dikkatinden kaçmaktadır.

191. Is the Yakut fox green?, or remarks on some colour names in Turkic, Uralic, and Yeniseic [“Yakut tilkisi yeşil midir? Ya da Türkicede, Uralcada ve Yeniseyce’de bazı renk adları üzerine görüşler”]. – Górniewicz, J. et al. (Eds.): En quête de sens. Études dédiées à Marcela Świątkowska. W poszukiwaniu znaczeń. Studia dedykowane Marceli Świątkowskiej, Kraków 2010: 539-548.

— Türkice-Yeniseyce ilişkileri hakkında bk. 70.

— Uralca-Türkice ilişkileri hakkında bk. 50.

Bu makalenin ilk ortaya çıkışı çok eskilere, kesinlikle 10 yıldan evveline dayanıyor, ancak şu anda ne kadar eskiye dayandığını söyleyemem (bk. 174, 212). Her ne hâl ise, bir gün Yakutça *sahıl* “tilki” kelimesinin Türkçe *yeşil* kelimesinin tam etimolojik karşılığı olduğunu anladım. Uzun süre bunu sadece Türkoloji öğrencilerinin aldığı Yakutça derslerinde ilginç bir detay olarak ele aldıktan sonra bu konuda ayrı bir yazı yazmaya karar verdim. Nihayetinde konu, *sarı* ve eski *gök* “mavi-yeşil, denize benzer” gibi sıfatları ve Karadeniz (özellikle 10. dipnot) gibi özel isimleri kapsayacak şekilde genişledi.

192. How to combine bark, fibula, and chasm (if one speaks Proto-Turkic) [“Kabuk, incik kemiği ve gedik nasıl bir araya gelir (eğer konuşulan dil Proto-Türkice ise)”] – SLing 127 (2010): 179-186.

— Krş. 208.

Bu makalenin başlığını bugün bile hâlâ beğeniyorum. New York’tan David L. Gold’un SLing’e (Gold 2012) Türki dillerin [b] ~ [β] ~ [v] dönüşümüne ilişkin görüşümü destekleyen kısa bir not göndermesi beni çok mutlu etmişti. Türkoloji sorununu Türkoloji dışı bir arka planla zenginleştiren bu notun maateessüf Türkologlar tarafından genelde fark edilmediği anlaşılıyor. Bu sayede en azından *bir* dilbilimcisinin yazımı okuduğunu ve cevap verme ihtiyacı duyduğunu biliyorum.

193. Considerations on the system and the origins of terms for the cardinal points in the Dolgan language [“Dolgancada ana yönlerin sistemi ve terimlerinin kökeni üzerine düşünceler”]. – IL 33 (2010): 233-243.

— Krş. 194.

Bölgesel-etnolinguistik bir karaktere sahip olan çalışmamın, halk şarkılarının vb. hayali yorumlarına değil, belirli ve doğrulanabilir bir olguya dayandığını söyleyebilirim: Yakutçada ana yönler Avrupa dillerindekilerle paralelken, Dolgancada -her iki dilin yakınlığına rağmen- ana coğrafi yönlere göre 45° kaymış bir azimuta sahiptir. Dolgancanın ana yönleri şunlardır: *allarā* “kuzeydoğu” (azimut 45°), *tās* “güneydoğu” (azimut 135°), *ūhā* “güneybatı” (azimut 225°), *muora* “kuzeybatı” (azimut 315°). Bu makale, böyle standart dışı bir sistemin nasıl ortaya çıktığını açıklamak amacıyla yazılmıştır.

194. W górze od kamienia i na zachód od północy, czyli dolgańskie dzielenie świata [“Taştan yukarı ve kuzeyin batısında veya Dolganlar’ın dünyayı bölmesi”]. – Komorowska, E. (Ed.): W kręgu koloru, przestrzeni i czasu, Szczecin 2010: 273-280.

— 193. maddedeki makalenin Lehçesi.

195. Tadeusz Kowalski a sprawa jego niedoszonego wyjazdu na Uniwersytet Stambulski [“Tadeusz Kowalski ve İstanbul Üniversitesi’ne gerçekleşmemiş geçişi”]. – LV 5/1 (2010): 149-168.

— Krş. 110.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

Mirosław Skarżyński, bu makalenin Almanca versiyonunu (110. madde) okuduktan sonra, bunu *LingVaria* dergisi için Lehçe olarak yayınlamak istedi. İlk başta eski bir makaleyi çevirme konusunda fazla hevesli değildim. Neticeten kabul ettim, ama basit bir tercümeden ziyade, Polonyalı bir okuyucuya hitap edecek şekilde Türk okuyucuların bilmediği (mesela Jagiello Üniversitesi'nin ne zaman kurulduğu) ve tam tersi (örneğin Ahmet Caferoğlu'nun kim olduğu) bilgilerin düzenlendiği bir uyarlama çıktı ortaya. Genel olarak bu makaleden çok memnun kaldım, tek bir ayrıntı hariç: 10. dipnotta Vilim Frančić'in Sırp Slavist olduğunu yazmıştım, hâlbuki kendisi Hırvat'mış ve doğal olarak bu meselede de çok hassasmış. Bunu da bana basılı makaleyi kendisine gönderdiğimde W. Boryś söyledi. Maalesef basımı değiştiremedik. Bu hususta tüm Hırvatlar'dan içtenlikle özür dilemek istiyorum.

196. Kilka uwag o kwestii żydowskich i słowiańskich źródeł polskiego *bachor* ["Lehçe *bachor* '1. gayrimeşru çocuk; 2. yaramaz, şımarık çocuk' kelimesinin Yahudi ve Slav kaynaklarına ilişkin notlar"]. – LV 5/2 (2010): 185-192.

Bu makalenin ortaya çıkışı Rus dili uzmanı Adam Fałowski'nin "Fortuna" [= "Servet"] adlı restorandaki buluşmalarımıza katılmasıyla bağlantılıdır. Maalesef her zaman gelmezdi, bu da bizi çok üzerti, ancak onun gelişi genellikle kırmızı şarap yerine beyaz şarap içilecek demektir, çünkü Adam önce masadaki herkese ne tür şarap istediklerini nazikçe sorar ve sonra yine de bir şişe beyaz şarap sipariş ederdi. Bir akşam meyhaneye elinde "Język Polski" [= "Leh Dili"] dergisinin yeni sayısı geldi, ben de hemen bakmak için rica ettim ve hemen orada yazılara göz attım. Özellikle R. Rosół'un (2009) *bachor* hakkındaki makalesi ilgimi çekti. İyi ve yardımsever bir adam olan Adam, evde huzur içinde okuyabilmem için ertesi gün yazının bir fotokopisini çekti. Ben de yazardan farklı bir görüşe sahip olduğuma karar vererek, burada bulunan polemik mahiyetindeki bu makaleyi yazdım.

197. (Tanıtma) Hauenschild, I.: Lexikon jakutischer Tierbezeichnungen. – OLZ 105/1 (2010): 123-128.

198. (Tanıtma) Özer, Ş.: Die nominale Wortbildung im Altosmanischen. Am Beispiel der Übersetzung von Ta'labīs «Qışaş al-Anbiyā'» aus dem 14. Jahrhundert. – OLZ 105/3 (2010): 358-362.

2011

199. *Etimoloji*, Ankara 2011, X + 118 p.

Tanıtımları. Yıldız, H. – Dil Araştırmaları 9 (2011): 179-194; Hirik, E. – Karadeniz Araştırmaları (2012): 34: 184-189; Öztürk, S. – TB 23 (2012): 153-160.

Bu kitabın basımına Prof. Dr. Bülent Gül önayak oldu. Türkiye'de yayınlanmasının finansmanını da kendi üzerine aldı. Türkçemi iyileştirme işini ise Prof. Faruk Gökçe üstlendi. İkisine de gönülden teşekkürlerimi iletiyorum – çok sağolun! Bu kitabı oldukça hızlı yazdım, çünkü o zamanlar zaten birkaç yıldır çeşitli filolojilerden gelen öğrencilere etimoloji dersleri

veriyordum, bu sebeple pek çok örnekler toplamıştım ve meseleleri sunmak için aklımda hazır bir plan vardı.

200. Teoria nostratyczna i szkoła moskiewska [“Nostratik teori ve Moskova ekolü”]. – LV 6/1 (2011): 241-274.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14 ve özellikle 217, 225.

Nostratik teori üzerine yazmamı teşvik eden kişi, Moskova Nostratikleri’ni şahsen tanıdığımı bilen Mirosław Skarżyński’ydi. Ancak uzun süre yazmaktan kaçındım, çünkü çok fazla bilgiyi, yabancı dil bilmeyen ve proto-linguistik rekonstrüksiyonla ilgilenmeyen okuyucuların anlayabileceği bir biçimde nasıl sunacağımı bilmiyordum. En sonunda ikna oldum (ya da pes ettim?) ve yazmaya başladım. Konuyu başlangıçta düşündüğümünden daha da sınırlı tutmam gerektiğini hemen fark ettim ve Amerikalılar’ın Nostratik algısına fazla girmemek için en başta planladığımız “Nostratik Teori” başlığını “ve Moskova Ekolü” şeklinde güncelleyerek sınırı belirttim. Makale izin verilen sayfa sayısını aşmış olmasına rağmen, baş editör olarak hangi makalelerin kısaltılması gerektiğine karar veren konumda bulunan Mirosław, bu makalenin kısaltılmaması gerektiğini bilgece öngördü. İyi ki öyle yaptı, çünkü yazıyı, bilgilerden kayıp vermeden ve olguların kuru bir listesine dönüştürmeden nasıl kısaltabilirdim bilmiyorum.

201. Polskie *dunder* [“Lehçe *dunder* ‘yıldırım’”]. – LV 6/1 (2011): 205-211.

202. Jak się ma *jasiek* do *Jaśka*, a *zośka* do *Zośki*? [“Lehçe *jasiek* ‘yastık’ ile *Jasiek* (erkek adı) ve *zośka* (bir nevi oyun) ile *Zośka* (kadın adı) nasıl ilişkilidir?”] – LV 6/2 (2011): 103-110.

— Krş. 275.

Bu makaleyi yazarken, aynı türden başka bir kelime çiftini, yani *baśka* ‘baş’ ve *Baśka*’yı (bir kadın ismi) bir şekilde gözden kaçırmışım, bk. 275.

203. Liberman and Levickij: Towards comparative etymological lexicography of English and Germanic [“Liberman ve Levitskiy: İngilizce ve Cermen dillerinin karşılaştırmalı etimolojik sözlük bilimine doğru”]. – SEC 16 (2011): 189-199 [reprinted in: (a) Levitskiy V. V.: Ètimologičeskiy slovar’ germanskikh yazikov. Supplementband, Çernovtsı 2011: 114-126; (b) Naukoviy visnik Çernivets’koho Universitetu. Vıpusk 551-552 (Hermans’ka filolohiya), Çernivtsi 2011: 270-282].

— Krş. 252.

— Tarihi sözlükler hakkında bk. 230, 316.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

Etimolojik sözlüklerin analizi sözlük biliminin fazla gelişmemiş dallarından biridir. Burada dikkat edilmesi gereken, belirli bir yayının gerçekten sözlüklerden mi yoksa etimolojilerden mi bahsettiğidir. Mesela, 128 ve 163. maddelerin başlıklarında “etimolojik sözlük” ifadesi bulunmaktadır, ancak sözlüklerin kendisinden değil, sözlüklerdeki etimolojilerden bahsedilmektedir, sözlüğe dair bir miktar bilgi verilse de sınırlıdır çünkü asıl amaç bu değildir. Bu makale etimolojik sözlüklerin yazılma yöntemi hakkındadır. Neşrinden kısa bir süre sonra, sadece Slav sözlükleriyle sınırlı olan benzer bir makale Çek Slav bilimcisi Vít Boček (2016) tarafından yayınlandı. 252. maddedeki makale, bu çalışmamın tematik devamı olarak etimolojik sözlüklerin değerlendirilmesi yöntemlerini konu almaktadır. Yine de her hâlükârda etimolojik bir sözlüğün asıl değerinin; maddelerin yapısı, konuyla ilgili literatür bilgisi vb.’den ziyade, köken araştırmasının değerine bağlı olduğunu hatırdta tutmak gerekir.

204. German *Irrwisch* ‘1. will-o’-the-wisp; 2. scamp, scallywag, imp’ and Polish *urwis* ‘scamp, scallywag, imp’ [“Almanca *Irrwisch* ‘1. boş hayal; 2. haylaz, hayta, yaramaz’ ve Lehçe *urwis* ‘haylaz, hayta, yaramaz’”]. – SLing 128 (2011): 161-162.

205. Siberian languages in contact, 1: Collective numerals in Yakut, Dolgan, Tuvian, Tofalar and some other Turkic languages [“Sibirya dil temasları, 1: Yakut, Dolgan, Tuva, Tofalar ve diğer bazı Türki dillerde topluluk sayıları”]. – SLing 128 (2011): 163-170.

— Bu serinin devamı 206; seri dışı ama benzer konuda bir makale 272. maddede.

Bu makaleyle, sonradan geliştiremediğim “SibLiC” serisini başlatmıştım. Sadece ikinci parçasını yazabildim (206. madde) ve maalesef 272. maddeyi bu seriye dâhil etmeyi düşünemedim, bunun için hâlâ esef ederim. Daha sonra başka meseleleri ele aldım, 2012’den sonra da ilgi alanım gitgide (çok bilinçli bir şekilde olmayarak) daha genel, tarihî-metodolojik konulara, Avrupa, özellikle de Balkanlar’a, tekrar Türkiye’ye ve Türk-Avrupa temaslarına yönelmeye başladı. Bu şekilde SibLiC serisini devam ettirmekten uzaklaştım. Ama bazen geri dönmeyi de istiyorum.

206. Siberian languages in contact, 2: The nonal counting system in Siberia and Russian *devjanosto* ‘90’ [“Sibirya dil temasları, 2: Sibirya’da dokuzlu sayma sistemi ve Rusça *devjanosto* ‘90’”]. – IL 34 (2011): 109-125.

— Bu serinin ilk yazısı 205., seri dışı ama benzer konuda bir makale 272. maddededir. Daha fazla bilgi için ilgili maddelere bakınız.

207. Über den Wert der osmanisch-türkischen Materialien von Bernardino Piazola [“Bernardino Piazola’nın Osmanlı Türkçesi materyallerinin değeri

üzerine”] [(Tanıtma) Rocchi L.: Il lessico turco nell’opera di Bernardino Pianzola. Materiali per la conoscenza del turco parlato di fine Settecento]. – FO 47/2 (2011): 149-153.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

— Transkripsiyonlu metinler hakkında bk. 5.

Bu incelemeyi yazmamı, o dönemde *Folia Orientalia*’nın baş editörü olan A. Zaborski istedi. Makalem yayınlanınca, kitabın yazarı olan Luciano Rocchi’ye gönderdim ve o zamandan beri kendisiyle düzenli ve samimi bir e-posta iletişimimiz var. Geçenlerde Napoli’deki Regio istituto superiore orientale ile ilişkisi bağlamında Bernardo Barbiellini Amidei hakkında bilgi edinme arayışında bana çok yardımcı oldu, sağolsun! Ayrıca yayınlarımızı düzenli olarak birbirimize gönderiyoruz. Gördüğünüz gibi bu, uzun vadeli ve çok olumlu sonuçları olan kısa bir makale.

208. Turkish kav ‘tinder’ [“Türkçe kav”]. – TB 22 (2011): 31-34.

— Krş. 304.

Aslında 192. maddede ele alınan konunun bir yan ürünüdür. Ancak ayrı olarak yayınlanmış olması ve başlığından da görüldüğü gibi kısa bir kelime olması, eki olmaması ve başka Türkice kelimelerle ilişkisiz bulunması, bu nedenle de etimolojisinin zor olması nedenleriyle okuyucuların ilgisini çekmiş ve sonuç olarak Türkçeye çevrilmiştir (304. madde). Sanırım 192. maddedeki makaleyi yazarken bunu düşünmüş ve o yazıya eklemiş olsaydım, muhtemelen bugüne kadar fark edilmeyecekti. Bunu bir suçlama olarak değil, 1994-1999 yılları arasında SEC’de yayınladığım etimolojik dizinli bibliyografyalara olan ciddi ihtiyacın örneklerinden biri olarak yazıyorum (91, 99 ve 133. maddeler).

209. (Tanıtma) Berta, Á.: Studies in Turkic etymology. – OLZ 106/3 (2011): 217-218.

210. (Tanıtma) Klaus Röhrborn: Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. Neubearbeitung, I. Verben. Bd. 1: ab- – äzüglä-. – OLZ 106 (2011): 426-428.

211. (Tanıtma) Rachewiltz, I. de & Rybatzki, V.: Introduction to Altaic philology. Turkic, Mongolian, Manchu. – SEC 16 (2011): 201-203.

— Moğol çalışmaları hakkında bk. 24.

212. Written Mongolian *čamča* ‘shirt’ and its etymological counterparts in Europe [“Klasik Moğolca *čamča* ‘gömlek’ ve Avrupa’daki etimolojik karşılıkları”]. – Hyytiäinen, T. et al. (Eds.): *Per Urales ad Orientem* [FS J. Janhunen], Helsinki 2012: 445-451.

— Moğol çalışmaları hakkında bk. 24.

Moğolca *čamča* hakkında elde mevcut bilgileri kullanma fikrim epey eskiye dayanıyor, çünkü bu verileri Leiden’de kaldığım 1998 kış döneminde toplamıştım. Yani 14 yıl boyunca dosyada beklediler. Ve nihayet olgunlaşmıştım, artık onlarla ne yapacağımı biliyordum. Bu bağlamda krş. 174, 191.

Bu cildin dizgicisiyle ilgili enteresan bir hadise yaşadım. Kendisi Romence *cășár* “peynir üreten çoban” kelimesini Rumencedeki “virgüllü s” (ș) yerine “çengelli s” (ş) ile yazmış olduğuma dikkatimi çekti – haklıydı, bunu Türkçe yazma alışkanlığıyla düşünmeksizin yapmıştım. Gerçekten uzman bir dizgicileri olduğunu takdir hissiyle düşündüm. Basılmış ciltte, Arap elifbasıyla olan tek iki kelimenin aynı dizgici tarafından soldan sağa ve harfleri birleştirmeden yazıldığını gördüğümde yaşadığım şaşkınlığı hayal edin. Dehşet! Kenar boşluğuna kurşun kalemle doğrusunu yazdım, çünkü bu felaket karşısında sessiz kalmak mümkün değildi (ve bu versiyonu notumla birlikte academia.edu’da paylaştım). Bir Şarkiyat armağanında, hiçbir tuhaflık, ligatür, hareke vs. içermeyen, tamamen klasik Arap yazısıyla ilgili hiçbir sorun çıkmayacağını düşünmüştüm. Şaşırmıştım. Latin alfabesiyle yazarken bu kadar titiz olan birinin Arap yazısından bu denli habersiz olması nasıl mümkün olabilir?

213. On the origins of the Turkic directive suffixes *-jar(y)* and *-sar(y)* [“Türkice yön ekleri *-yar(ı)* ve *-sar(ı)*’nın kökeni üzerine”]. – SEC 17 (2012): 127-135.

Bu fikir aklıma hangisi olduğunu tam hatırlamıyorum, ama muhtemelen Türki dillerin karşılaştırmalı grameri derslerimden biri sırasında geldi. Her ne hâl ise, bu benim için hocalığın bilimsel araştırmaya faydasını gösteren bir örnektir.

214. Ein neues Wörterbuch der türkischen Lehnwörter in Balkan- und Karpatensprachen und ukrainisch *bánuš* ‘Maisbrei’ [“Balkan ve Karpat dillerindeki Türkçe kelimelerin yeni bir sözlüğü ve Ukraynaca *bánuš* ‘bulamaç’”]. – SEC 17 (2012): 191-197.

—Karpat dilleri ile ilgili diğer çalışmalarım için bk. 164.

— Balkanistik hakkında bk. 172, 231, 244, 263, 268, 282, 283, 286, 288, 289, 290, 293, 294, 300, 301, 305, 307, 308, 315.

— Türki-Ukraynaca ilişkileri hakkında bk. 176.

Bu makaleyi sinirimden yazdım. Petersburg’daki bir dergide çıkan bir yazı karşısında öylesine şok oldum ki: Tam bir caka satma eylemi, akıl almaz bir uydurmacılık! 2007’de PIAC 50’ye sunulmuş (Aferin!), bir de Bükreş’te uluslararası konferansta takdim edilmiş (Aferin!), Rusya ve Romanya Bilimler Akademisi iş birliğiyle uygulanmasına onay verilmiş (Aferin!), ekibinde ya Türkolog bulunmayan ya da *bala*’yı “çocuk” ve *bâlâ*’dan “yüksek” ayırt edemeyip *balâ* “çocuk” yazacak kadar Türkçeden bihaber bir beceriksiz barındıran; Balkan dillerinde Türkçe alıntılar konulu uluslararası proje (Aferin!). Üstüne de Ukraynaca *bánuš* kelimesinin ve Balkan dillerindeki denklerinin Türkçe *bal*’dan türediğini öne sürmekle tüm köken bilgisi araştırması normlarını alt üst eden bir beceriksizlik. Proje, para, destek, bilimler akademileri, konferansa katılmalar, uluslararasılık ve sonuç koca bir sıfır. Kayakçıların dediği gibi: Ekipman çok, yetenek az.

Yazıyı ithaf ettiğim Çernivtsi’de biraz fazla *bánuš* yemiş olan arkadaşlarımın gerçek (ve de komik) bir olaya dayanan hikâyelerini bir başka zaman anlatırım.

215. Polskie *głuchy* i *głupi* a łacińskie *absurdus* ‘absurdalny’ – głos w dyskusji [“Lehçe *głuchy* ‘sağır’ ile *głupi* ‘aptal’ ve Latince *absurdus* ‘absürt’”]. – LV 7/1 (2012): 127-132.

Konu kapanmış değil. Bu çalışma, insanların sağrıları aptal olarak algıladığı fikrine dayanarak bu iki sıfatı birleştiren bir yazarın bir makalesinin kritiğinden ortaya çıktı. Tabii bu görüş doğru değil. Gerçek çok daha kapsamlı ve karışık. Hatıralarımı yazmayı bitirdikten sonra nihayet belki bu konuya eğilirim.

216. Skąd poszły *strulki* i *hancle*? [“Lehçe *strulki* ve *hancle* (oyun adları) nereden geldi?”] – LV 7/1 (2012): 133-137.

Üzerinde 30 sayfa tutan bir tanıtma (bk. 232) yazdığım eserin müellifinin (Gold 2009), Lehçe kökenli olduğunu düşündüğü ama etimonunu bulamadığı Yidiş çocuk oyunu *sztrulkes* ~ *strulkes* kelimelerine rastladım: “Does that language [= Polish – MS] have **strulki* or **strólki*?” (Gold 2009: 578). Kısa bir cevabı var: Evet. Ama Lehçe *strulki* kelimesi nereden geliyor? Bunu bilmiyordum ve bulmak istedim. Nihayetinde, okurun makalenin sonunda görebileceği hiç de basit olmayan bir açıklama buldum.

217. Teoria *altajska* [“Altay teorisi”]. – LV 7/2 (2012): 239-263.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14, özellikle 200, 225.

Nostratik teori hakkındaki yazım üzerine (200. madde) M. Skarżyński çok heyecanlanarak LV’de aynı minvalde bir dizi makale yazmam için beni hararetle teşvik etti. Kendisi herhangi bir konu teklif etmeyip tercihi bana bıraktı, tek isteği daha uzun bir yazı serisiydi. Bir taraftan bu coşkusu gururumu okşuyordu ve bilim tarihi tam da sevdiğim şeydi, diğer taraftan LV için her yıl bir makale yazma sözü vermeye hazır değildim. Sonuçta 200. maddedeki makaleden bir yıl sonra bu makalemi, ertesi yıl da 225. maddedekini yazarak seriyi kapatmış oldum.

218. Slavische Spuren des niederdeutschen Vogelnamens *Heister* ‘Elster’ [“Aşağı Almanca *Heister* ‘saksağan’ kelimesinin Slavcadaki izleri”]. – WS 57/2 (2012): 344-350.

Günlerden bir gün Aşağı Almanca *Heister* “saksağan” ile Rusça *aist* “leylek” arasında bir ilişki bulunduğundan emin olarak uyandım. Rusça kelimenin etimolojisi hakkında en son E. Helimski yazdı. Nasıl bir bağlantı olduğunu bilmiyordum, ama diğer her şeyi bir yana bırakıp o gün ne hakkında çalışacağımı biliyordum. Sonuç olarak bir yandan hoşuma giden, diğer yandan bitmemiş olduğunu düşündüğüm bir makale yazmış oldum. Bu iki kelime arasında, sadece tesadüfi bir ses benzerliğine değil, daha belirsiz ama daha ilginç olan anlam yönüne de dayanan ve oldukça açık olduğunu düşündüğüm bir bağlantı kurabilmişim. Ama hâlâ izah bekleyen iki nokta var: 1. “saksağan”dan “kara leylek”e ilerleyen anlam değişmesi -siyah leylekler insan yerleşimlerine yaklaşmadıkları ve bir tabuya konu olmadıklarına göre- nasıl gerçekleşti (değişiklik beyaz leyleği kapsamaz); 2. bu anlam değişikliği iki bölgede tespit edilebilmektedir: Kuzey (Almanca→Lehçe) ve Güney (benzer bir değişikliğin *karga* [saksağanın da dâhil olduğu Corvidae familyasından], daha doğrusu *çeltik kargası* kelimesinde gerçekleştiği Türkçe) olmak üzere bu bölgelerdeki bu anlam değişmesi birbirinden bağımsız mı, yoksa bu bölgeleri birleştiren, Covidae familyasından kuş adlarının siyah leyleklere de teşmil edildiği bir hattan bahsetmemizi sağlayabilecek bir diller zinciri mi var, bunu bilemiyoruz. Dil atlasları ve Balkan dillerinin ağız sözlüklerinin bir araya getirilmesi suretiyle araştırılması gereken bir konu, ama sağlık durumum sebebiyle bu işi ben üstlenemeyeceğim.

219. Gab es getrennte Regeln für vokalharmonische Adaptation der Mongolismen im Jakutischen? [“Yakutçadaki Moğolca alıntılar için özel ünlü uyumu kuralları mı var?”]. – Gül, B. (Ed.): Türk-Moğol Araştırmaları [FS T. Gülensoy], Ankara 2012: 295-300.

— Moğol çalışmaları hakkında bk. 24.

Burada sadece Yakutça ses bilgisine dair marjinal bir mesele ele alınmıyor. Tam tersi, Yakutçadaki Moğolca alıntıların uyarlanmasında bazı örneklerde, sanki ünlü uyumu geriye doğru işletilmeye çalışılıyormuşçasına gerileyici ünlü benzeşmesi gerçekleşmektedir. Daha da şaşırtıcı bir durum, Moğolca alıntıların orijinalinde ilk hece vurgusu bulunmasıdır. Bu da gerileyici benzeşmenin ancak Moğolca kelime Türki dillere alındıktan sonra gerçekleşmiş olabileceği anlamına gelir. Bu konu hakkında tam bir bilgi sahibi olmak tüm Türki dillerde ünlü uyumunun kaynağını ve işleyişini anlamamızı sağlayabilir, çünkü Türkçede *bıçak* < *biç-* tipi örnekler vardır; *bıçak* kelimesinin önceki bir aşamada **biç-ak* gibi bir formu olmalıdır, yani burada da ünlü uyumu geriye doğru işlemiştir **i-a* > *ı-a*. Tabii gelişme yönü şöyle değilse: modern Türkçe *bıçak* < İlk-Türkice **biç-ak* < İlk-Türkice **biç-* > Ana-Türkice **biç-* > modern Türkçe *biç-*. İlk model, ünlü uyumunun geriye doğru işlediği varsayımını dayattığı için uygun değil. İkinci model de ç ünsüzünün ön damaksılaştırıcı etkisinin sadece kök morfemde **biç-* (> **biç-*) geçerli olduğunu, ama türemiş şekillerde geçerli olmadığı **biç-ak* (> **biç-ek* değil) varsayımının yanı sıra art damak -k sesinin *ı* > *i* ön damaksıllaşmasını engelleyerek, geriye

doğru işlediği tezlerini dayattığı için uygun değil. Görüldüğü gibi bu modellerin hepsi Türki dillerde gerileyici fonetik bir işleyişi problemini gündeme getirmektedir. Ve Türkoloji’de böyle bir mesele bulunduğu tamamen namalum durumdadır.

220. Remarks on the phonetic value of the letters <y> and <ü> in Franciscus Meninski’s Ottoman Turkish *Thesaurus* (1680) [“Franciscus Meninski’nin Osmanlı Türkçesi *Thesaurus*’undaki (1680) <y> ve <ü> harflerinin fonetik değeri üzerine görüşler”]. – SLing 129/3 (2012): 189-197.

— Transkripsiyonlu metinler hakkında bk. 5.

Aslında tüm transkripsiyonlu metinler üzerinde, yazarlarının kullandıkları yazım sistemleri bakımından inceleyen böyle çalışmalar yapılmalıdır. Uzun ve yorucu bir çalışma. Türkçenin yeni bir tarihî sözlüğünü yazmak gibi. Korkuyorum ki, birkaç yıl önce başka bir bağlamda tasvir edilmiş olan üzücü tablo (“[...] *on the European side, scholars collect the material and use it to argue between themselves. American linguists pick up some data every now and then and offer a theoretical interpretation which the Europeans ignore and the Americans forget [...]*” [Avrupa tarafında bilimadamları malzeme toplayıp kendi aralarında tartışmak için kullanırlar. Amerikalı dil bilimcileri arada bir biraz veri seçip üzerinde teorik yorumlar yaparlar; Avrupalılar bunları önemsemez, Amerikalılar da unuttur] [Stachowski K. 2009: 188]), bugün daha da fena durumda, çünkü sadece tek bir dilin -yani İngilizce- bilgisine dayanan bu “sahte teorik çalışmalar” dalgası Avrupa’da gitgide yayılıyor. Çok az kişi zahmetli işlerle uğraşmayı ister, insanlar hibe desteklerini severler, hibe destekleri ise fiyakalı konuları tercih eder. Bu arada, iki ünlünün yazım şekillerine ilişkin bu mütevazı analiz bile, bir yazarın transkripsiyonunu yorumlamanın, görünürdeki basitliğine ve apaçıklığına rağmen tuzaklar içerebileceğini göstermektedir. Eski kuşak Şarkiyatçıların, transkripsiyonlu metinlerin okunmasının kolay olduğunu ve bunlarla Arap yazısının inceliklerini kavrayabilecek kadar olgun olmayanların uğraşabileceğini söylerkenki kendini beğenmişlikleri ne kadar naif. Bugün elimizde, transkripsiyonlu metinler üzerine pek çok çalışma var, bir kısmı gerçekten çok güzel olan bu çalışmalar eski kuşağın yanıldığını ve bu görüşü dile getiren Türkologların kibirli olduklarını gösteriyor. Ancak bazen bu yayınlar, incelemeye başlarken önce transkripsiyon sisteminin dikkatli bir şekilde analiz edilmesinin çok yararlı olacağını göstermektedir (bkz. Rocchi 2018). Bu ihtiyacın Türkiye’de de fark edildiği, transkripsiyonlu metinlerin yazım sistemini düzenlemeye yönelik girişimlerin ortaya çıkmış olmasından anlaşılmaktadır (örn. Kartallıoğlu 2010). Transkripsiyon metinlerinde yer alan kelime dağarcığının mevcut karşılaştırmalı sözlüklerin incelenmesiyle de yazım sistemine ilişkin pek çok gözlem yapılabilir (örn. Stachowski S. 1996; Yağmur 2019; Kartallıoğlu 2022).

221. Some features of the vowel adaptation of Arabic loan-words (along with a few remarks on their consonants) in an Ottoman Turkish dictionary by Arcangelo Carradori (1650) [“Arcangelo Carradori’nin Osmanlı Türkçesi Sözlüğü’ndeki (1650) Arapça alıntı kelimelerde ünlü uyarlamalarının bazı

özellikleri (ünsüzlerine dair birkaç görüşle beraber)”. – FO 49 (2012; FS A. Zaborski): 491-502.

— Krş. 222.

— Transkripsiyonlu metinler hakkında bk. 5.

222. On the consonant adaptation of Arabic (and some Persian) loan-words in an Ottoman Turkish dictionary by Arcangelo Carradori (1650) [“Arcangelo Carradori’nin Osmanlı Türkçesi Sözlüğü’ndeki (1650) Arapça (ve bazı Farsça) alıntı kelimelerde ünsüz uyarlamaları üzerine”]. – SLing 129/4 Supplementum (2012): 373-381.

— Krş. 221.

— Transkripsiyonlu metinler hakkında bk. 5.

223. (Tanıtma) Boeschoten, H. & Rentzsch, J. (Eds.): Turcology in Mainz. Turkologie in Mainz, Wiesbaden 2010. – OLZ 107/1 (2012): 46-49.

224. (Tanıtma) Akiner, Sh.: Religious language of a Belarusian Tatar kitab, Wiesbaden 2009. – OLZ 107/6 (2012): 418-420.

2013

225. Marr i marryzm [“Marr ve marrizm (Yafetik Teori)”]. – LV 8/2 (2013): 249-271.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14, özellikle 200, 217.

Bu kez LV için böyle bir yazı yazma talebi M. Skarżyński’den değil, benden geldi. Bir gün daha önce yaptığım bir gözlemi hatırladım: Öğrenciler ve asistanlar Marr hakkında hiçbir şey duymamışlardı, duymuşlarsa bile bu sadece şaka amaçlıydı. Stalin için de alaycı bir şekilde onun “büyük bir dil bilimcisi” olduğunu söylerlerdi ama sorulduğunda neden böyle dediklerini bilmezlerdi.

Bu makale LV’de yayınlanan dil bilimi tarihi üçlemesini sonlandırmaktadır (önceki bölümler 200 ve 217. maddelerde).

226. Uwagi o jarmuŕce [“Lehçe jarmuŕka ‘kipa (Yahudi kültürü)’ hakkında notlar”]. – LV 8/1 (2013): 119-124.

23 Ekim 2012 Salı günü David L. Gold’a (New York) *jarmulka* “kipa” hakkında yeni yazdığım makalemi gönderip bir yorum yazmak isteyip istemediğini sordum. Bu yazıyı Gold’un teşvikiyle yazdığım için LingVaria’da, B. Strumiński’nin çeyrek asır önceki yazısının yeniden basımıyla Gold’un aynı derecede eski yorum yazısının yeniden basımını ve benim yeni makalemi bir arada “*jarmulka* hakkında bir albüm” şeklinde yayınlama fikri aklıma geldi. Eğer isterse Gold da yeni yorumlarını ekleyebilecekti.

Yazımın özü, B. Strumiński’nin (makalesi karmaşık ve özensizce yazılmış olmasına rağmen) yaygın görüşün aksine, Lehçe *jarmulka* kelimesinin Türkçedeki eski *yağmurluk* kelimesinin dengi olmadığı iddiasını desteklemektir. Böyle bir uyarlama fonetik olarak imkânsızdır.

227. Marcin Paszkowski’s Polish and Turkish dictionary (1615) [“Marcin Paszkowski’nin Lehçe-Türkçe sözlüğü (1615)”. – SPL 8/1 (2013): 45-56.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

— Transkripsiyonlu metinler hakkında bk. 5.

228. Miechowita’s knowledge of East European languages (mainly Hungarian, Lithuanian and Tatar), based on his Tractatus de duabus Sarmatiis (1517) [“Tractatus de duabus Sarmatiis ‘Risale-i Sarmatyateyn’ (1517) eserinden hareketle Miechowita’nın (başta Macarca, Litvanca ve Tatarca olmak üzere) Doğu Avrupa dilleri bilgisi”]. – SLing 130/4 (2013): 309-316.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

Polonyalı Rönesans bilgini Maciej Miechowita’nın dil bilimi tarihi açısından önemini ilk kez, bir gün otobüste Fin-Ugor dil bilimi tarihi hakkında oldukça faktografik bir eseri okurken, fark ettim. Miechowita’nın *Yugri* etnik adıyla Slavlar’ın Macarlar’a verdiği etnik isim (Eski Rusça *ugre*) arasında ilişki kurduğunu ve etnik ismin ilk hâlini **Hugri* olarak yeniden oluşturduğunu (!) belirten bir pasaja rastladım. Daha sonra Latince *Hungari*’yi de **Hugri*’ye bağlamıştı (Stipa 1990: 32).

Bugünün bakış açısıyla bu doğru bir etimoloji olmamakla beraber, konunun önemli tarafı o değil. Daha Rönesans döneminde, bir Polonyalı bilginin, çağdaş dillerdeki farklı sözcükleri karşılaştırarak artık duyulamayan daha eski bir biçimi yeniden inşa etmenin mümkün olduğu fikrini ortaya atmış olması ve ikincisi de bu yeniden inşa ettiği biçimi başka bir dildeki bir ismi açıklamak için kullanmış olması dikkate şayandır. Miechowita dilde rekonstrüksiyonu 1517’de icat etti (Stipa 1555’e ait daha sonraki bir baskıya atıfta bulunuyor); yani William Jones’un daha sonra çokça duyurulan “sprung from some common source, which, perhaps, no longer exists” ifadesinin yer aldığı 1786 tarihli makalesinden 230 yıl önce. Miechowita’nın çalışmasındaki **Hugri* karakteri tam da böyle bir leksikolojik “common source”tur.

Miechowita'nın *Risale*'sinin orijinal metnine bakıldığında (Türkçesi için bk. Miechowita 2022), onun -diğer birçok şeyin yanı sıra- yabancı dillere gerçekten ilgi duyduğu ve eserinde az bilinen dillerden çeşitli kelime ve ifadelerle yer verirken pratik bir amaç gütmekten ziyade, salt ilmî saiklerle hareket ettiği anlaşılmaktadır.

229. On the evolution of Ottoman Turkish vowel harmony and the (il)labiality of the suffix +lık [“Osmanlı Türkçesi ünlü uyumunun evrimi ve +lık ekinin düzlük-yuvarlaklığı üzerine”]. – Gül, B. et al. (Eds.): Bengü Bitig [FS D. Yıldırım], Ankara 2013: 551-558.

— Transkripsiyonlu metinler hakkında bk. 5.

+lık ekinin düzlük-yuvarlaklığı hakkında bir makale yazdıysam da meseleyi hâlâ anlayamadım. Özellikle iki soru önemlidir: Yuvarlaklık burada birincil mi yoksa ikincil mi? Ve bu tek (?) ekin Osmanlı dönemi Türkçesi'nde bu kadar farklı varyantlarının olmasının nedeni nedir? Johanson'un nötr [ɛ] (bunun esas anlamı nedir?) önerisi kullanışlı da olsa ünlüleri kaydeden tek kaynaklar olan transkripsiyonlu metinlerdeki kayıtlarla uyumsuzdur.

230. On the structure of a historical dictionary of Ottoman Turkish verbal collocations [“Osmanlı Türkçesi'ndeki fiilli eş dizimliliklerin tarihî sözlüğünün yapısı üzerine”]. – Gül, B. (Ed.): Bengü Beläk [FS A. B. Ercilasun], Ankara 2013: 431-437.

— Krş. 316.

— Etimolojik sözlükler için bk. 203, 252.

— Tarihî sözlükler için bk. 316.

— Transkripsiyonlu metinler hakkında bk. 5.

Bu makalede farklı yüzyıllara ait transkripsiyonlu metinlerden, tek bir fiile *vermek*, dayanarak madde başı oluşturma önerimi sundum. On yıl sonra farklı bir düzenlemeyle, aynı yüzyıla ait çeşitli fiiller esasında bir deneme daha yayınladım (316. madde). İyi ve mümkün olduğunca eksiksiz bir tarihî eş dizimlilik sözlüğü doğal olarak her iki yaklaşımı da içermelidir. Ve tabii ki Arap harfli kaynaklar da değerlendirilmelidir. Türkoloji'nin önünde alınacak uzun bir yol olduğunu düşünüyorum.

231. European Balkan(s), Turkic bal(yk) and the problem of their original meanings [“Avrupa Balkan(lar)ı, Türkice bal(yk) ve bunların asıl anlamları sorunu”]. – Kim Juwon & Ko Dongho (Eds.): Current trends in Altaic linguistics [FS Seong Baeg-in], Seoul 2013: 613-618.

— Krş. 244.

— Balkanistik hakkında bk. 214.

232. David L. Gold's English, Jewish and other etymologies ["David L. Gold'un İngilizce, Yahudice ve diğer etimolojileri"] [(Tanıtma) D. L. Gold: Studies in etymology and etiology. (with emphasis on Germanic, Jewish, Romance and Slavic languages)]. – SEC 18 (2013): 167-195.

233. Türkçe dirsek "dirsek", Yakutça tühürgeş "diz" ve bağlantılı bazı sözcükler. – TB 25 (2013): 135-142.

— 173. maddedeki makalenin Türkçe tercümesi.

234. O tece i Lublinie etymologicznie ["Lehçe teka 'çanta; dosya' ve Lublin kelimelerinin kökeni üzerine"]. – Krasny P. / Maj J. (Eds.): Tekka Lubelska 1 (2013): 13-17.

235. (Tanıtma) Hauenschild, I.: Farbbezeichnungen im Jakutischen, Wiesbaden 2012. – OLZ 108/1 (2013): 64-65.

236. (Tanıtma) Bartholomä, R.: Tatarische Terminologie im Wandel, Wiesbaden 2012. – OLZ 108/3 (2013): 213-214.

2014

237. Eurolinguistics – what it is and what it should not be ["Avrupa dil bilimi – nedir ve ne olmamalıdır"]. – SLing 131/4 (2014): 383-394.

— Devamı için bk. 250.

Esas itibariyle Avrupa'da diller arasındaki bölgesel etkileşimler mükemmel bir araştırma sahasıdır. Ama Avrupa'da "Avro-lengüistik" adı altında bu alanda yapılanlar bilimsel araştırma değil, sadece bir utanç kaynağıdır. Bu makale üç şeye karşı bir itirazdır: (1) sahte bilim üretilmesine, (2) siyasi ve ideolojik hedeflerin bu sahte bilim kisvesi altına gizlenmesine ve (3) Batı Avrupalılar'da zaten hatırı sayılır derecede bulunan üstünlük duygusunun şişirilmesine. Araştırma konularından biri "Avrupa'da nezaket" – neden buna paralel bir de "Avrupa'da kabalık" diye bir konu yok? Ve ayrıca, burada dil üzerine bilim nerede? Bunun devamı olan 250. maddedeki çalışmam tam olarak anlayamadığım bir sebeple, bu makaleden çok daha fazla okuyucunun ilgisini çekti. Bana göre her ikisi de tematik bir bütün olarak ele alınmalı.

238. O jednej czajce i dwóch szajkach w językach słowiańskich – Uwagi etymologiczne [“Slav dillerindeki bir *czajka* ve iki *szajka* kelimesi – Köken bilimi notları”]. – Dziadosz, D. et al. (Eds.): Stałość i zmienność w językach i kulturach świata, tom 1, Szczecin 2014: 385-394.

— Türkçesi için bk. 239.

239. Türkçe *şayka* “güvertesiz bir çeşit savaş kayığı” kelimesinin Macar kökeni üzerine bazı düşünceler. – DA 14 (2014): 23-26.

— Lehçesi için bk. 238.

240. Protolanguage models, reconstruction methodology, Khakas, Oghuz and English [“Proto-dil modelleri, rekonstrüksiyon metodolojisi, Hakasça, Oğuzca ve İngilizce”]. – Bednarczuk, L. et al. (Eds.): Linguistique romane et linguistique indo-européenne [FS W. Mańczak], Kraków 2014: 409-418.

— Türki ve Sibiry dilbiliminde (genetik yerine) bölgesel yaklaşımlar hakkında bk. 251.

— Uralca-Türkice ilişkileri hakkında bk. 50.

Bu yazının kaynağındaki düşünce şudur: Türkçe, Azerbaycanca, Türkmence ve diğer birkaç dil Oğuz grubunu oluşturuyorsa, bu soyut, sadece taksonomik bir dal olarak tanımlanmış bir şey midir, yoksa bu halklardan oluşan bir topluluk bir zamanlar hakikaten yaşamış mıydı ve dolayısıyla nispeten tutarlı bir Proto-Oğuzca diye bir dilin varlığından bahsedebilir miyiz? Paralel bir durum Slavcada şöyledir: Doğu Slav dillerinin kaynağı olan Eski Doğu Slav dili gerçekten de var olmuştur, ancak Proto-Lehitik dili hiçbir zaman mevcut değildi, oysa Slavcanın tasnifinde bir “Lehitik grup” bulunmaktadır (bu terim, 1862 yılında Aleksandr Hilferding tarafından yapılmıştır). Türkoloji’de de suni olarak yaratılmış Hakas dili vardır; 1920’lerde Sibiry’da Türkçe konuşan bir grup kabileye “Hakas” adı verilmiş ve bunlar ortak dilli bir millet olarak ilan edilmişlerdir. Dolayısıyla Proto-Hakasçanın rekonstrüksiyonu diye bir şey olamaz, çünkü böyle bir dil hiçbir zaman var olmadı. Hakasça herhangi bir proto-dilin ayrışması sonucu değil, tam tersi, başlangıçta ayrı olan birkaç ağzın birleşmesi sonucu oluşmuştur. Tamamen teknik olarak, Proto-Oğuz formlarını yeniden inşa edebiliyoruz, ama bunun bir anlamı var mı?

241. On Mańczak’s frequency and analogy [“Mańczak frekansı ve analogisi üzerine”]. – SLing 131/2 (2014): 213-220.

— Krş. 15.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

242. Is the English guinea pig a pig from Guinea, and the German Meerschweinchen a piggy from the sea?, or two old problems revisited [“İngilizce guinea pig ‘Gine domuzu’ Gine’den, Almanca Meerschweinchen denizden gelen bir domuz mu? Ya da iki eski sorun üzerine yeniden”]. – SLing 131/2 (2014): 221-228.

— Krş. 273.

243. Bernhard Jülg Cracow and the von der Gabelentz family [“Bernhard Jülg, Krakov ve von der Gabelentz ailesi”]. – SLing 131/3 (2014): 279-286.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

— Moğol çalışmaları hakkında bk. 24.

Bernhard Jülg’ün Krakov’da bulunduğu dönemdeki (1853-1863) Moğol çalışmalarından geç de olsa, oğlum Kamil’in Polonya Bilimler Akademisi (PAN) ve Polonya Sanat ve Bilim Akademisi’nin (PAU) Krakov’daki Bilim Arşivi koleksiyonlarında muhafaza edilen W. Kotwicz’in daha önce yayınlanmamış bir metnini basmaya hazırlandığı sırada haberdar oldum (Stachowski K. 2012). B. Jülg, Krakov’da bulunduğu sırada klasik filoloji, Slavca ve Sanskritçe dersleri verdi. Kendisi Kalmıkça ile özel olarak ilgileniyorduydu da ne yazık ki Moğol çalışmaları üzerine dersler vermedi. Jülg’ün, 1853 yılında, Polonya’nın parçalanması sırasında Krakov’u yöneten Avusturya’nın, Jagiello Üniversitesi’nde öğretim ve yönetimde Almancayı zorunlu hâle getirmesinin ardından Krakov’a getirilmiş olması da zikre değer bir husustur. Bu nedenle Jülg, kaldığı süre boyunca Almanca ders verdi. Birkaç yıl sonra, 1861’de Almanlaştırma politikası gevşetildince, derslerin çoğunda tekrar Lehçeye dönüldü. Jülg, mektuplarında yeni durumdan şikâyet ediyordu. Polonya’daki bir üniversitede Almanca yerine Lehçe ders verme yönündeki bu “duyulmamış” karar neticesinde, 1863 yılında Krakov’u terk etmek durumunda kaldı. Üniversite yönetiminde ve Cermen çalışmaları dışındaki tüm derslerde Lehçenin kullanılması nihai olarak 1870 yılında gerçekleşti.

244. Avrupa *Balkan(lar)ı*, Türkçe *bal(yk)* ve bunların asıl anlamları sorunu. – TB 27 (2014): 155-159.

— 231. maddedeki makalenin Türkçe tercümesi.

— Balkanistik hakkında bk. 214.

245. Remarks on the investigation of the oldest layer of Turkic loan-words in Hungarian [“Macarcadaki Türkice alıntılarının en eski katmanının incelemesine ilişkin notlar”] [(Tanıtma) Róna-Tas, A. et al.: West Old Turkic. Turkic loanwords in Hungarian]. – SEC 19 (2014): 215-222.

246. (Tanıtma) Dmitriev, N. K.: Étude sur la phonétique bachkire, München 2012. – OLZ 109/3 (2014): 249-250.

247. (Tanıtma) Erdal, M. et al. (Eds.): Handbuch des Tschalkantürkischen, Teil 1, Wiesbaden 2013. – OLZ 109/3 (2014): 254-256.

248. (Tanıtma) Stamenov, M.: Šadbata na turcizmite v bălgarskiya ezik i v bălgarskata kultura. – RS 63 (2014): 216-220.

2015

249. [& Woodhouse R.] The etymology of *İstanbul*: making optimal use of the evidence [“İstanbul’un etimolojisi: Mevcut kanıtlardan mümkün olduğunca faydalanılarak”]. – SEC 20 (2015): 221-245.

— Krş. 269.

Bu makalenin ilk taslağını kendim yazdım, ancak Yunan ağızlarının tarihi konusunda kendimi yeterli hissetmediğimden Robert Woodhouse’dan yardım istedim. Robert metni gördüğünde çok heyecanlandı ve hem Yunanca hem de Arapça kaynakları taramaya epey zaman ayırdı. Sonuç olarak yazının filolojik yönü büyük oranda Robert’in, fonetik-etimolojik yönü ise benim eserim oldu.

Yazı basılınca Mehmet Ölmez’e gönderdim, ilk tepkisi mutlaka Türkçeye tercüme edilmesi gerektiği şeklinde oldu. Nitekim öyle de yapıldı. Çeviri hakkındaki yorum için bk. 269.

250. Non-Indo-European languages in modern language groupings in Europe (some questions concerning methodology and criteria in Eurolinguistics) [“Avrupa’daki modern dil gruplamalarında Hint-Avrupa dışı diller (metodoloji ve kriterlere dair bazı sorular)”]. – SLing 132 (2015): 107-117.

— Daha detaylı bir yorum için bk. 237

Bu makalenin, ilk çıkış noktası olan çalışmadan (237. madde) çok daha fazla ilgi görmüş olması hayretengizdir. Başlık mı daha ilgi çekici geldi? Bu durumun sebebini gerçekten anlayamıyorum.

251. Turkic pronouns against a Uralic background [“Ural dilleri karşısında Türkice zamirler”]. – IC 19 (2015) [FS U. Bläsing]: 79-86.

— Uralca-Türkice ilişkileri hakkında bk. 50.

— Türki ve Sibirya dil biliminde (genetik yerine) bölgesel yaklaşımlar hakkında bk. 50, 240.

Makalenin coğrafi kapsamı derginin içeriğiyle hiç uyuşmasa da yayın heyeti bunun kendileri için bir sorun olmadığını, çünkü Uwe Bläsing'e ithafen bir cilt yayınlamak istediklerini, Uwe'nin de Sibirya'yla ilgilendiğini söylediler. Ne yazık ki, düzeltmelere rağmen bazı hoş olmayan hatalar kaldı: [a] *m“ = *m ön ünlüyle; *t“ = *t ön ünlüyle (herhangi bir ön ünlü ile duran m/t ünsüzü için Ural dil biliminde bir simge olan *mš, *tš yerine); [b] Oldukça kritik bir noktada yazım hatası: Yakutça *tuox* “ne?” formunun ilk biçiminin *to+ok olduğu varsayılır, s. 85'te yazıldığı gibi *ti+ok değil.

Metodolojiye ilişkin birkaç açıklama yapmakta fayda var. Başlangıçta, bölgesel yaklaşıma ve proto-dil yaratmanın bir yolu olarak yakınsamaya şüpheyle yaklaştığımı itiraf etmeliyim; ancak yıllar geçtikçe bu yaklaşıma olan sempati arttı. En genel hatlarıyla durum şu ki, yeniden inşa edilen Proto-Hint-Avrupa ve Proto-Ural dilleri, kaynak bir proto-dil olmak için fazla karmaşıktır. Onlardan önce bir şey olmalı; ya Schleicher'in ayrışma modelinde olduğu gibi daha erken bir aşama (yani fiilen bir Nostratik proto-dil) ya da yakınsama. Neogramatikçilere ve Hint-Avrupa araştırmacılarına göre cevap belliydi: Ayrışma. Ayrışmaya ve sadece ayrışmaya sıkı sıkıya bağlı kalmak, şüphesiz ki sarsılmaz bir karakterin kanıtıdır, ancak bundan başka neyin kanıtıdır emin değilim. İçinde yetiştığım Schleicher-Neogrammatik deli gömleğinden zamanla kurtuldukça anladığım gibi (bk. 103, 240. maddeler), burada yazdığım Türkice ve Uralca verileri (251. madde) veya sıra sayılarının karmaşık eklerindeki Türki-Ural denklikleri (50. madde) yakınsamayı işaret etmektedir. Türki diller arası ilişkiler için bk. 103, 108 maddeler. Daha genel şemalar için de bk. 240.

Władysław Kotwicz (1950: 313) bölgesel oluşumu sarahaten izah etmiştir:

“O hâlde ayrı bir Altay dil ailesinin varlığından söz edebilir miyiz? Bu soruya olumlu cevap verilmelidir. Ancak, bu ailenin temeli genetik bağlantılara değil; Türk, Moğol ve Tunguz dillerinin genellikle küçük sapmalarla aynı gelişme çizgisini izlemesinden kaynaklanan tipolojik benzerliklere dayanmaktadır. [...] Görünüşe göre Orta Asya'da eski zamanlardan beri yakın tipolojik benzerliğe sahip dillerden oluşan eş merkezli bir çemberin varlığından söz edebiliriz. Şimdiye kadar, buna esasen üç dil dâhil edildi [= Türk, Moğol, Tungus], ancak gelecekteki araştırmalarla bu çemberin genişletilmesi mümkündür [...].

Kotwicz'in dil ailesi anlayışı, Trubetzkoy'un 1936'da Prag'da verdiği tebliğde izah ettiği gibi, tipolojik ve maddi olarak birbirine çok benzeyen, ancak genetik olarak mutlaka ilişkili olmayan, yani ortak bir proto-dilden türemiş olması gerekmeyen diller grubudur (Trubetzkoy 1939: 81).

Kotwicz'in bu eserini genç bir öğrenciyken okudum ve görünüşe göre -benim için yeni olan bol miktardaki olgusal materyale odaklandığımdan- söylenenleri kavrayacak kadar olgun değildim. Yıllar geçti ve Ural dilleri üzerine yapılan bir tartışmanın etkisiyle, hafızamın derinliklerinde, birinin Altay dilleri üzerine bu minvalde bir şeyler yazmış olduğunu hatırlar gibi oldum. Bir şekilde Kotwicz'in yazmış olduğu bu paragrafı bulmayı başardım. Daha sonra, farklı kişilerin dikkatini birkaç kez bu konuya çektim ve yayınlarımda bu pasajdan söz ettim. Gerçi, mahcubiyetle itiraf etmeliyim ki, derginin yayın yılını yanlış kaydetmişim - Kotwicz'in çalışması 1953'te basılan *Rocznik Orientalistyczny*'nın (= RO) 16. [1950] sayısında yayınlanmıştı, yani RO 16 [1950, basım 1953], hataen yazdığım gibi 1951'de değil - müstakbel

okuyuculara bunun 316 sayfalık bir monografi olduğunu, RO'nun bir cildi olarak yayınlandığını ve bu nedenle künyesinin bir dergi makalesi olarak verildiğini belirtmek isterim.

Burada şunu da ekleyeyim: Bir zamanlar Ural-Altay ailesinin varlığına delil olarak gösterilen Türkice-Uralca benzerlikleri de (tıpkı Altay ailesinin kökeni gibi) muhtemelen en iyi şekilde bölgesel etkileşimlerle açıklanabilir. Genel olarak Sibirya araştırmalarının bu açıdan son derece öğretici olduğu söylenebilir. Bu bağlamda makalemin önemli olduğunu düşünüyorum.

252. Remarks on the notions “dogmatic” and “analytic” in etymological lexicography [“Etimolojik sözlük biliminde ‘doğmatik’ ve ‘analitik’ anlayışlar üzerine notlar”]. – SLing 132 (2015): 271-281.

— Krş. 203 ve Boček 2016.

Bugüne kadar etimolojik bir sözlüğün değerlendirilmesi için sarıh bir ölçek geliştirilmemiştir. Makalemden analizimi çeşitli dillerin sözlüklerinin karşılaştırılmasına dayandırıyorum ve tasnifi, evvela popüler sözlükleri bilimsel sözlüklerden ayırarak, ardından popüler sözlükleri monodik ve polilitik (“politik” değil); bilimsel sözlükleri ise monodik, polilitik, analitik ve kapsamlı şeklinde yapmayı öneriyorum (bölüm ve terimler 278. sayfada açıklanmıştır).

Şu ana kadar daha yeni bir sınıflandırmaya rastlamadım. Bunun güzel tarafı, her sözlüğe uygulanabilmesidir. Malkiel (1976) sekiz ölçüt önermiştir, ancak bunların tamamını kendisi bile incelediği sözlüklere uygulayamamıştır. Bu anlaşılabilir bir durumdur, çünkü ilk ölçüt olan “zaman derinliği”, yalnızca kısmen sözlüğün yazarına, büyük ölçüde ise ilgili dilin dil ailesi içindeki konumuna bağlıdır (Lehçenin etimolojisi Proto-Slav düzeyiyle sınırlandırılabilirken, Arnavutça için doğrudan Hint-Avrupa düzeyine gidilmesi gerekir). Ayrıca etimologun her zaman aynı düzeye atıfta bulunması gerekmez, mesela Lehçe *prośba* “istek” için Proto-Slavca düzeyi yeterlidir (< **prośba* id. < **prositi* “dilemek, istemek, rica etmek”, çünkü *prositi* kelimesinin kökeni artık *prośba* maddesine dâhil olmayacaktır), ancak Lehçe *krowa* “inek” için, sadece Proto-Slavca **korva* yeterli değildir, çünkü bu yapı, kelimenin orijinal anlamını açıklamaz – burada etimolog, *krowa* kelimesinin etimolojik anlamı olan “boynuzlu” kavramına ulaşmak için karşılaştırmalı Hint-Avrupa materyallerine başvurmalıdır.

253. Vier türkische Etymologien (oder *ufak uşakların “yuvarladıkları” yufka*) [“Dört Türkçe etimoloji (veya *ufak uşakların ‘yuvarladıkları’ yufka*)”]. – Mańczak-Wohlfeld, E. & Podolak, B. (Eds.): Words and Dictionaries [FS S. Stachowski], Kraków 2015: 319-327.

Makalenin esası, söz konusu dört kelimenin hepsinin aynı kökten türediğini göstermektir: **yub*- “küçültmek: ufalamak, hamuru çok ince açmak”.

254. Raport o turkijskim albo chińskim pochodzeniu słowiańskiego **slonъ* ‘słoń’ [“Slavca **slonъ* ‘fil’ kelimesinin Türkice veya Çince kökeni üzerine bir rapor”]. – RS 64 (2015): 115-122.

Slavistik araştırmalarında, M. Vasmer’in Slavcadaki *slon* “fil” kelimesinin Türkice *arslan* kelimesinden geldiği tezi, bugün bile sorgulanmadan hâlâ tekrarlanmaktadır. Slavlar her iki hayvanı da tanımadıklarından anlam değişmesi şaşırtıcı değil; karıştırmış olmaları mümkündür. İşin kötü yanı, başka hiçbir fikir tartışılmıyor. Sonuç olarak, Vasmer’in tezinin gerçekten en iyisi mi olduğunu yoksa bu durumun temelinde, Vasmer’in otoritesi ve Slavistler’in doğu dillerini bilmemeleri ve bu nedenle bunu tartışmaktan korkmaları gibi iki faktörün mü bulunduğunu bilemiyoruz. Ben buna “koroda olmanın cazibesi” diyorum, ünlü bir ismin yönettiği bir koroda hepimiz kendimizi güvende hissederiz ve tek başımıza hiçbir şeyi kanıtlamak zorunda kalmayız, ustayı övmek yeterlidir.

120. sayfada yer alan *bezpośrednim źródłem wyrazu łacińskiego* [“Latince kelimenin doğru kaynağı”] ifadesi, *łacińskiego* [“Latince”] yerine *słowiańskiego* [“Slavca”] konarak düzeltilmelidir.

121. sayfada etimologların görüşlerinin dağılımını gösteren tablo bulunmaktadır.

Söz konusu *slon* kelimesinin etimolojisi vesilesiyle, ilk defa bundan on yıl önce yazdığım Rusça *лошадь* “at” kelimesinin Moğolca etimolojisi hakkındaki yorumumu da tekrarlıyorum (165. madde; Moğolca temaları hakkında 24. maddeye bakınız).

255. Osmanisch-türkische Appellativa im Reisebuch von Adam Wenner (1622) [“Adam Wenner’in seyahatnamesinde (1622) geçen Osmanlı Türkçesi cins isimler”]. – Ragagnin, E. & Wilkens, J. (Eds.): Kutadgu Nom Bitig [FS J. P. Laut], Wiesbaden 2015: 593-607.

— Transkripsiyonlu metinler hakkında bk. 5.

Bu makalede, sunduğum materyalin yanı sıra, birkaç transkripsiyonlu metni karşılaştırarak, garip fonetik biçimlerin bile Türkçeyi iyi bilmeyen bir Avrupalı’nın hataları olarak aceleyle reddedilmemesi gerektiğini ortaya koyuyorum. Örneğin *cami* anlamında *cuma* kelimesi başka transkripsiyonlu metinlerde de karşımıza çıkmakta, ‘Geomalier’ “keşiş” ‘comali er’ olarak yorumlanabilmektedir. Wenner, açık hecedeki söz konusu -o- sesini Almandaki gibi, yani dar bir şekilde telaffuz ettiğinden, ona göre *cuma* kelimesinin *coma* şeklinde yazılması çok yerindeydi (açık hecedeki Almanca o sesinin, fazla dudaksıllaşmamış olan Almanca u sesinden çok daha dar bir şekilde telaffuz edildiğini hatırlamakta fayda var). Pek çok tanıdığı bulunan biçim *cuma* olup, *coma* biçimi başka yerde geçmiyor gibi görüldüğünden, kelime her geçtiği yerde *cumalı er* olarak okunmalıdır. Alternatif olarak, Wenner’in değişimler dizisindeki bir ara formu kaydettiği varsayılabilir: *cami* > *cama* > *coma* > *cuma* (*cama* ve *cuma* Leunclavius ~ Löwenklau’da [1591] tanıklanmıştır, bk. Stachowski S. 1988) ve o zaman bu

ifadenin gerçekten *comalı er* olarak okunması gerekir. Şu anda durum net değil. Elbette *Cuma* kelimesine olan benzerliği tesadüftür.

256. Walther Heissig and the development of Mongolian studies in Europe [“Walther Heissig ve Moğol çalışmalarının Avrupa’daki gelişimi”]. – SLing 132 (2015): 197-202.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

— Moğol çalışmaları hakkında bk. 24.

257. Louis Marcel Devic’s etymological dictionary of Oriental loanwords in French (1876) and a few Turkological comments [“Louis Marcel Devic’nin Fransızcadaki Doğu kökenli alıntı kelimeler sözlüğü (1876) ve bazı Türkolojik yorumlar”]. – Bareja-Starzyńska, A. et al. (Eds.): Oriental Studies and Arts [FS T. Majda], Warszawa 2015: 305-315.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

258. Randnotizen zu türkisch ker(g)äk ‘nötig’ [“Türkice ker(g)äk ‘gerek’ kelimesi üzerine bazı kısa notlar”] [(Tanıtma) Schönig, C.: Ker(g)äk – zur Biographie eines erfolgreichen Etymons, Wiesbaden 2013]. – SEC 20 (2015): 297-299.

259. (Tanıtma) Majda, T.: Turkish religious texts in Latin script from 18th century South-Eastern Anatolia. – OLZ 110/3 (2015): 230-233.

2016

260. Modele pokrewieństwa językowego [“Dil akrabalığı modelleri”]. – Komorowska, E. & Kondzioła-Pilch, K. (Eds.): Komunikacja międzyludzka. Leksyka, semantyka, pragmatyka IV, Szczecin 2016: 328-339.

261. Uwagi do etymologii słowiańskiej nazwy potrawy *gołąbki* [“Slavca *gołąbki* ‘lahana sarması’ kelimesinin kökenine dair görüşler”]. – PW 7/2 (2016): 239-244.

262. O badaniu zapożyczeń turkijskich w kontekście ukrainistycznym i karpатыstycznym [“Ukrayna ve Karpat dilleri bağlamında Türkice alıntı kelimeleri araştırmaya dair”]. – Budziak, A. & Hojsak, W. (Eds.): Słowo u Słowian. Wpływ

języków sąsiadujących na rozwój języka ukraińskiego [FS A. Fałowski] (= Studia Ruthenica Cracoviensia 11), Kraków 2016: 381-391.

— Karpat dilleri ile ilgili diğer çalışmalarım için bk. 164.

— Türkice-Ukraynaca ilişkileri hakkında bk. 176.

263. Case shifts and case syncretism in Gagauz in the context of Bulgarian patterns [“Bulgarca kalıplar bağlamında Gagavuzcada isim hâl çekiminde kaymalar ve hâl senkretizmi”]. – TDA 26/2 (2016) [FS H. Jankowski]: 265-275.

Makale esas itibarıyla metodolojik bir meseleye hasredilmiştir. Gagavuz grameri yazarının çekim hâllerinin senkretizmi olarak sunduğu şey, aslında tek tek fiillerin yönetimindeki (reksiyon) bir değişiklikten ibarettir. Mesela Gagavuz cümlesi *kimä geleciydi aklısına?* “Kimin aklına gelirdi?” ifadesi, ilgi hâli (*kimin*) çekimin, yönelme hâliyle (*kimä*) değiştirildiğini değil; Slav söz diziminin (burada özellikle Bulgarca) etkisiyle, Lehçe çevirisinde de *komu* “kime” kullanılmasından anlaşılabileceği gibi, nesnenin yönelme durumunda olduğunu gösterir. Yani *Kimin aklına gelirdi?* yerine *Kime akla gelirdi?* denir. Gramerin yazarı bu tür yanlış yorumlardan hareketle, Gagavuzcada hâlihazırda 17 hâl sentezi usulünün bulunduğunu tespit etmiştir. Eğer bu doğru olsaydı, dil iletişim kurulamayacak kadar kaotik olurdu.

2017

264. The problem of a Turkic etymology of the Slavonic word **baran̥* ‘ram’ [“Slavca **baran̥* ‘koç’ kelimesinin Türkice etimolojisi problemi”]. – RS 66 (2017): 79-93.

Bu kelimenin etimolojisi hakkında pek çok şey yazıldı. Ben burada 1880 (A. Matzenauer) ile 2017 (C. Leschber) yılları arasında teklif edilen etimolojileri tartıştım. Şahsen bazı diğer yazılarımdaki gibi bu makalede de Slavca **baran̥* kelimesinin, **b/mVr(Vn)* yapısına sahip ve orta büyüklükte bir çiftlik hayvanı (koç, domuz, kuzu, genç buzağı) anlamına gelen eski bir göçebe kelimenin Avrupa’daki yansımalarından biri olduğu tezine giderek daha fazla ikna oluyorum. Belirli bir verici dilin ve kaynak formun ses yapısının ve anlamının kesin olarak belirlenebilme ihtimaline şüpheyle yaklaşıyorum. Bunun soyu tükenmiş bir Paleo-Avrupa dili olması da mümkün. Farklı biçimler ve anlamlar Leschber 2017 tarafından değerlendirilmiştir.

265. Kilka uwag o zapożyczeniach tureckich w dialektie macedońskim Bitoli [“Bitola (Manastır) Makedonca ağzındaki Türkçe kelimeler üzerine bazı notlar”]. – RS 66 (2017): 95-102.

Rocznik Slawistyczny'nın ["Slavistik Yıllığı"] editörü olan Jan Sokołowski'nin (Wrocław) Makedonya'dan bana hediye olarak Bitola'daki Türkçe kelime dağarcığını konu alan bir kitap getirmesiyle ortaya çıkan kısa bir yazı.

266. Polskie *karawana* i *karawan* na tle innych języków słowiańskich i niektórych zachodnioeuropejskich ["Slav ve bazı diğer Batı Avrupa dilleri bağlamında Lehçe *karawana* 'kervan' ve *karawan* 'cenaze arabası' kelimeleri"]. – LV 12/1 (2017): 183-197.

267. Polskie *pantałyk* i jego wschodniosłowiańskie, słowackie i morawskie odpowiedniki – uwagi o pochodzeniu ["Lehçe *pantałyk* ve Doğu Slavca, Slovakça ve Moravyaca denkləri"]. – LV 12/2 (2017): 179-183.

268. Das balkanische Schwa, der gagausische Vokalismus und die Frage des bulgarischen Einflusses. ["Balkan dillerindeki 'şva', Gagavuzca ünlüler sistemi ve Bulgarcanın etkisi sorunu"] – LB 56/1 (2017): 11-18.

— Krş. 283.

— Balkanistik hakkında bk. 214.

Gagavuzcadaki ünlülerin sadece filolojik tanıklara dayanarak değil, aynı zamanda Anadolu ağızlarıyla karşılaştırmalı olarak da incelenmesi gerektiğini düşünüyorum. Gagavuzca üzerine yapılan çalışmalarda genellikle karşılaştırmalı bir diyalektoloji arka planı bulunmamaktadır. Gagavuzlar'ın Anadolu kökenli olması konusunda bk. 308.

269. [& Woodhouse R.] İstanbul'un etimolojisi: Mevcut kanıtlardan mümkün olduğunca faydalanılarak. – TDAYB 65/1 (2017): 163-190.

— 249. maddedeki makalenin Türkçe tercümesi.

Makalemizin Türkçe tercümesi yayınlandığında Robert Woodhouse çok sevinmişti. Daha önce tercüme edilen bir makalesi olmamıştı. Bu gayet tabiiydi, çünkü hem İngilizce hem de çoğunlukla Frig veya Hint-Avrupa dilleri üzerine yazıyordu. Bir anda filolojik araştırmanın zorluklarını unutarak (bk. 249), tercihen Türk-Yunan sınırından bir konuda, benimle iş birliğini sürdürme konusunda büyük bir istek duydu. Maalesef bu hiç gerçekleşmedi. İlk başlarda her birimiz farklı konularla meşguldük, 2020 yılı civarında ise yazışmalarımızda kötü bir şeyler olduğunu fark ettim. Robert, hafızasıyla ilgili sorunlar yaşamaya başladı ve 2023 yılında vefat etti. Çok esef verici; kendisi fevkalade iyi ve sevimli bir adamdı.

270. Slawische Bezeichnungen für Moschee unter besonderer Berücksichtigung des Polnischen, Schlesiſchen, Tschechischen und Slowakischen ["Slav dillerinde özellikle de Lehçe, Silezyaca, Çekçe ve Slovakçada cami karşılığı"]

kelimeler”]. – Janyšková, I. et al. (Eds.): Etymological research into Czech (= Studia Etymologica Brunensia 22), Praha 2017: 361-369.

2018

271. Slavic languages in contact, 1: Tobacco – Some Slavic designations in their areal context. [“Slav dil temasları, 1: Tütün – Bölgesel bağlamlarında bazı Slavca belirlemeler”] – SLing 135 (2018): 227-234.

Bu çalışma, tütün isimlerinin Slav dilleri arasındaki dolaşımının henüz tam bir resmi değil. Ancak Alman, Macar, Türk ve Hollanda etkisinin görüldüğü dört alan tespit edilebildi. Tütün isimleri konusu çok büyük bir konu gibi görünüyor. Ayrıca bir de deyimler var.

Türkçede *tütün içmek* deyiminin tütünün sudan geçirildiği bir tür nargile kullanımından geldiğini düşünürdüm. Sonra tütünün eskiden İngilizce, Felemenkçe ve Almancada da *içildiğini* okudum. Bu konuda çok az çalışma var ve bazıları kaynağın Hollandaca, diğerleri Almanca, vb. olduğuna tutkuyla inanıyorlar, ancak ben sağlam bir filolojik kanıt bulamadım. İlginçtir ki gördüğüm eserlerde, tütün Amerika’dan geldiğine göre en muhtemel gözükten İspanyolcanın adı geçmiyor ve Kızılderililer tütünü *tüttürüyor demliyorlardı*. Araştırılması gereken soru şudur: “Tütün içmek” deyiminin kökeni nedir? Bu deyim nasıl yayıldı ve Avrupa’da ne zaman (ve eğer belirlenebilirse neden) “sigara yakmak” ~ “sigara tüttürmek” ile değiştirildi?

Benzer bir sorun, tütünle ilgisi olmamakla birlikte Türkçede *hoş geldin* deyiminde de ortaya çıkmaktadır. Üniversite yıllarımın başlarında bu tabiri öğrendiğimde bunun tipik bir Türkçe ifade olduğunu düşünmüştüm. Sonradan bu *hoş geldin* yapısının aslında Balkanlar’da da karşılığı olduğunu fark ettim, mesela kelime kelime: *dobro* [“iyi, hoş”] *došli* [“geldiler”], bu bir Türk etkisi olabilir. Ama sonradan aklıma geldi ki, İngilizler’in *welcome* ve Almanlar’ın *Willkommen* ifadeleri de aslında aynı “iyi geliyor” fikrinden kaynaklanıyor. Dolayısıyla araştırılması gereken iki sorun var: Bu selamlaşma biçimi nereden kaynaklandı? Türkiye ve Avrupa’ya nasıl yayıldı?

272. Two Polish loanwords in Yakut (‘snuff [tobacco]’; ‘thousand’), being also a look at their reflexes in some other Siberian languages as well as in Russian [“Yakutçadaki iki Lehçe ödünç kelime (‘enfiye; bin [sayı]’), bunların bazı diğer Sibiry dillerindeki ve Rusçadaki yansımaları da göz önüne alınarak”]. – SLing 135 (2018): 107-111.

Bu makaleyi “Sibiry dil temasları” serisine (bk. 205 ve 206) dâhil etmediğime hakikaten pişmanım. Muhteva bakımından oraya çok uygun olurdu; ama bunu o zaman düşünemediğim için makale serinin dışında kaldı, bu sebeple de dünya literatüründe gözden irak oldu.

273. A supplemental note on the origin of English *guinea pig*. [“İngilizce *guinea pig*’in ‘Gine domuzu’ kökeni üzerine ilave bir not”]– SLing 135 (2018): 159-160.

— Krş, 242.

274. Viele hałasu o karalucha (niem. *Schwabe* i ros. *прusak, таракан*) – Studium z etymologii i motywacji semantycznej [“Bir hamamböceği (Almanca *Schwabe* ve Rusça *prusak, tarakan*) uğruna bir büyük gürültü – Etimoloji ve semantik motivasyonlar üzerine bir deneme”]. – PR 162/2 (2018): 63-78.

Bu makale iki parçadan oluşmaktadır. Evvela “etnik” isimler ve bazen milli gururu müdafaa için girilen komik denemeler. Mesela, A. von Humboldt’un Rusça *prusak* “hamam böceği” (kelime karşılığı “Prusyalı”) kelimesinin Prusya ile hiç alakası olmadığını açıklaması gibi. İkinci kısımda Rusça *tarakan* kelimesinin kökeni hakkında konuşuyorum. Söz konusu kelimenin Türkice **tarak-gan* (> Oyrotça *tarakkan* “hamam böceği”) < **tarak-* “dağılmak, dağılışmak, yok olmak” köküne bağlanabileceğini düşünüyorum.

275. Polskie *baśka*, rosyjskie *баука́*, ukraińskie *баука́* ‘głowa’ i ich etymologia w słowniku Maxa Vasmera [“Lehçe *baśka*, Rusça *baśká*, Ukraynaca *baśká* ‘baş’ ve Max Vasmer’in köken bilgisi sözlüğündeki etimolojisi”]. – PR 162/2 (2018): 126-132.

— Krş, 202.

—Türkice-Ukraynaca ilişkileri hakkında ayrıca bk. 176.

276. Nieznany wiersz okolicznościowy orientalisty Tadeusza Kowalskiego [“Şarkiyatçı Tadeusz Kowalski’nin bilinmeyen bir kutlama şiiri”]. – LV 13/1 (2018): 219-223.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

24 Ocak 2018, Çarşamba günü günlüğüme bu makalenin hikâyesini yazmıştım:

“Bugün inanılmaz bir şey yaşadım. Şu anda yeni bir makale üzerinde çalışıyorum. Ancak hayatın kendi kuralları var, çalışmayı bırakıp derse ve ondan önce de eşim Halina’ya bir şey götürmek için Jagiello Üniversitesi Kütüphanesi’ne gitmem gerekiyordu. Tam da yarın, Kütüphane’de daha önce gitmek istediğim ancak bir türlü gidemediğim “Bibliotheca Magna” sergisi de sona eriyor. Gitmek için bugün son fırsattı. İçeri girdim ve hemen ilk vitrinde gördüğüm belge, Tadeusz Kowalski’nin, mizahi olmasına rağmen dikkate değer bir yönü olan bir ithaf şiirini içeriyordu. Hemen fotoğrafını çektim ve zihnimde bunun hakkında

yazacağım makalenin yapısı yıldırım hızıyla belirdi. Bir kısmını enstitüde yazdım, şimdi evdeyim, derslerden yeni döndüm ve yazmaya devam edeceğim, ancak bu hikâyeyi önce günlüğümde anlatmam gerekiyordu, çünkü daha önce hiç bu şekilde bir makale fikri çıkmamıştı ortaya, yani tamamen beklenmedik bir şeydi, odaya girip fotoğrafı çekmemle zihnimde makalenin yapısının belirivermesi yaklaşık 3-4 dakika sürmüştü. Kowalski'nin vefatından tam 70 yıl sonra, 2018 yılında, bu şiir sayesinde biyografisindeki bir belirsizliği açıklığa kavuşturabiliyorum: Kendisini daha çok bir Türkolog mu, yoksa bir Arap bilimcisi mi olarak görüyordu? Kowalski, kütüphane müdürüne olan saygısını bir Bedevi'nin bir şeyhe olan saygısına benzetmesine (Arap kültürü) rağmen bu şiirde kendini "Türk" olarak niteliyor, çalıştığı PAU Bilimler Akademisi'ni de "yurt" (Türk-Moğol kültürü) olarak adlandırıyor ve şeyh ile kismet kelimelerini, Arapça telaffuzla (şayh, kismet) değil, Türkçe telaffuzla (şeyh, kismet) yazıyor. Dolayısıyla Kowalski'nin kendisini öncelikle bir Türkolog olarak gördüğü ileri sürülebilir. Bir iki gün daha bekleseydim o şiiri asla göremeyecektim. Bu beni derinden etkiledi."

Küçük bir yayın ama adeta gökten inmiş bir şey. Bu makaleye karşı hâlâ sevgi duyuyorum.

277. Terminy "sufiks" i "końcówka" w polskiej terminologii gramatycznej ["Lehçe gramer terminolojisinde «sufiks» ve «końcówka» 'ek'"]. – LV 13/2 (2018): 277-286.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

278. *Rachatlukum* w słowiańskich ustach ["Slavlar'ın ağzında *rachatlukum* 'lokum'"]. – RS 67 (2018): 103-113.

279. Problemy metodologiczne z badaniem orientalizmów w języku polskim ["Lehçedeki Doğu kökenli alıntılarının araştırılması ile ilgili yöntem sorunları"]. – SJ 17 (2018): 303-314.

2019

280. *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch der türkischen Sprache* ["Türk dilinin muhtasar etimolojik sözlüğü"] (= KEWT), Kraków 2019, 380p.

Tanıtmaları. Čaušević, E. – Prilozi za Orijentalnu Filologiju 69 (2020): 412a-414b; Danko, B. – Magyar Nyelv 118/1 (2022): 91-94; Georg, S. – Zemin 8 (2024): 274-277.

— Polemik için krş. 306 (İngilizce) ve 309 (Türkçe).

— Etimoloji sözlüklerinin yapıları ve değerlendirmesi hakkında bk. 252 ve 203.

Bu sözlük üzerinde 10 yıldan fazla süre çalıştım ve genel olarak eserden memnunum. Sahte bir tevazuya gerek duymadan, bunun fiilen metodolojik olarak doğru ilk Türkçe etimoloji sözlüğü olduğunu düşünüyorum. Tietze'nin sözü acımasızca uzatan büyük formatlı 8 ciltlik sözlüğünde, içerdiği sayfa sayısına rağmen Arapça ve Farsça alıntılar dışında neredeyse hiç etimoloji yok. Tietze'ninki de dâhil olmak üzere Türkçe köken bilgisi araştırmalarında genel sorun, belirli bir dilin etimolojisinin temelini onun tarihî verileri oluşturduğu şeklindeki yanlış inanıştır, yani “şu modern kelime, Eski Türkçedeki şu şu formların dengidir” gibi basit bir liste yapmak etimoloji olmuş oluyor. Ancak, etimolojide proto-dildeki formun, tüm yaşayan dillerdeki fonetik varyantları kendisine bağlayabileceğimiz şekilde yeniden yapılandırılması gerekir. Bu sebeple her şeyden önce fonetik karşılaştırma esas alınmalıdır. Köken bilgisi araştırmasının en önemli kısmı söz konusu dil ailesinin tüm dillerindeki ses ve biçim karşılaştırmasıdır. Eğer köken bilgisi yazacak kişi karşılaştırmalı dil bilimini bilmiyorsa, ara sıra tesadüfen iyi bir etimoloji bulabilir, ama sadece bazen ve sadece tesadüfen. Yeniden yapılandırılmış etimonun, kelimenin anlam amacını da açıklaması gerekir. Tietze'nin (ve diğer yazarların) çağdaş formları Eski Türkçedekilerle bir arada sunmalarının bir değeri yoktur, çünkü fonetik, morfolojik ve semantik yönden izah etmez, ayrıca -306, s. 389 ve 309, s. 20'de de yazdığım gibi- Eski Türkçe, Türkçenin kaynağı değildir; Eski Türkçe metinlerin, Türkçe metinlere göre durumu, İskandinavca metinlerle Almanca arasındaki ilişki gibidir. Eren'in, ikinci basımı Ş. H. Akalın tarafından çok güzel bir şekilde düzenlenmiş olan sözlüğü de neredeyse hiçbir basit formun kökenini de, yazara ait etimolojileri de içermez. Kitap diğer yazarların görüşlerini, bazen gereğinden fazla, sunmaktadır. Mesela etimolojisi çok kolay olan *başak* (< baş) kelimesi, bir bütün sütunu kaplamaktadır. Eren'in sözlüğünde etimolojik mütalaa çok azdır, mesela, ana dili yeniden kurma veya kelime tarihi aşamalarının niteleyicilerini belirtmeden (bunları belirtmek köken bilgisi araştırmayı hakikaten zorlaştırır) şöyle yazıyor: *büvet* “baraj, su bendi” < *büğēt* < *böğē*- “suyu biriktirmek ve muhafaza etmek” + -t. Öncelikle, niteleyicilerin bulunmayışı sebebiyle, (ses değişimi doğru olmakla beraber), *büğēt*, *büvet*'e dönüşüyor ve yok oluyor gibi anlaşılıyorsa da aslında iki form da hâlâ kullanımdadır. İkincisi, ki bu muhtemelen bir etimolog için en önemli şeydir, eğer -ğ- ünsüzünü temel alan bir fiili esas alırsak, o zaman bu modern biçim olur, çünkü daha eski formda -g- olması gerekirdi. Yani modern isim modern bir fiilden türetilmiş ve her ikisi de niteleyici ile işaretlenmemiş. Başka bir deyişle, okuyucu bunun modern bir yeni sözcük olduğunu düşünebilir; bu, biraz olsun düşünen herkesin bir etimoloji sözlüğü okurken çıkarması gereken sonuçtur. *Güvercin* kelimesi ise *kök* “mavi-gri” kelimesinden türemiştir ki bu genel hatlarıyla doğrudur ama ayrıntılarda doğru değildir; çünkü modern biçimi *gök* olan kelimenin proto-dildeki biçimi **kōk* şeklindedir. *Kök* biçimi ise Eski Türkçe olabilir; ama Eski Türkçe, Türkçenin atası değildir (bk. 306). Yani modern Türkçe biçim, burada da herhangi bir niteleyici kullanılmadan, başka bir (!) dildeki kadim bir biçimden türetilmiştir. Ve bu her adımda gerçekleşir; ya bir kelime günlük edebiyat sözlüğüne ait olmasına rağmen sözlükte yoktur ya da vardır ama yazarın seleflerinde bulduklarına bağlı olarak şöyle böyle bir izah getirilmiştir.

Neyse ki, bugün Türkiye'de karşılaştırma yöntemi ve materyallerinin etimoloji için önemini anlayan genç araştırmacılar var. Mesela, H. Aydemir'in (2014, 2022), E. Uçar'ın (2020, 2023) veya O. Ünal'ın (2023, 2025) etimolojik çalışmalarına bakılırsa Tietze ile Eren'i çok geride bıraktıkları hemen anlaşılır.

Sözlüğüm, biliyorum, kulağa kibirli geliyor ama bu sağduyulu bir değerlendirmeye, (sözlüğümde yer almayan Çuvaşça hariç) karşılaştırmalı verilere dayanan ve Ana-Türkçe etimoloji şekillerini anlamlarıyla birlikte yeniden yapılandıran ilk ve şu anda tek Türkçe etimoloji sözlüğüdür ve dolayısıyla Hint-Avrupa dillerinin sözlükleriyle aynı yöntemle yazılmış tek sözlüktür. Bu yönü vurguluyorum, çünkü başlıkta “etimolojik” sözcüğü geçmesine rağmen, başka hiçbir yerde Ana-Türkçe düzeyinde sözcüklerin yeniden yapılandırılmasına yer verilmiyor. Özellikle dikkat çekici bir örnek, G. Clauson’un sözlüğüdür; bu sözlük etimolojik açıdan tam bir felakettir; bildiğim kadarıyla başlığında “etimolojik” kelimesi geçmesine rağmen metodolojik doğruluk anlamında (birkaç alıntı ve çok basit türemeler dışında) hiçbir etimoloji içermeyen tek sözlüktür. Bu bağlamda E. Uçar’ın (2017) çok ilginç makalesini okumakta yarar var. Bk. 252, 203.

281. The Turkic languages and Persian to c. 1700 [“1700’lere kadar Türki diller ve Farsça [sözlükleri]”]. – Considine, J. (Ed.): The Cambridge world history of lexicography, Cambridge 2019: 223-246.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

Çok güzel bir yayın oldu. Yayının editörü ve genel olarak başlatıcısı olan John Considine, “Editor’s acknowledgements” kısmında ilk paragrafta aramızda geçen bir hadiseden bahsederek bana büyük bir sürpriz yaptı: “[C]onfronted with a Turcological question at four o’clock one afternoon, I gathered that expert opinion on the matter at hand was at variance. So I sent a long email to Marek Stachowski in Kraków, asking his advice. Although four in the afternoon in western Canada is midnight in Poland, Marek sent me a learned and detailed answer within thirty minutes. Editing this volume has been an impressive experience.” [Bir öğleden sonra saat dörtte Türkoloji’yle ilgili soruyla karşılaştığımda, konuyla ilgili uzman görüşlerinin farklı olduğunun farkına varınca, Krakov’daki Marek Stachowski’ye uzun bir e-posta göndererek görüşlerini sordum. Saat Batı Kanada’da öğleden sonra dörtken Polonya’da gece yarısı olmasına rağmen, Marek bana otuz dakika içinde bilgi dolu ve ayrıntılı bir cevap gönderdi. Bu cildi düzenlemek etkileyici bir deneyimdi.]

282. Slavic languages in contact, 2: Are there Ottoman Turkish loanwords in the Balkan Slavic languages [“Slav dil temasları, 2: Balkan Slav dillerinde Osmanlı Türkçesi’nden alıntı kelimeler var mı?”]? – SLing 136 (2019): 99-105.

— Balkanistik hakkında bk. 214.

Umarım, bu yazı Slav bilimcilerinin Balkanlar’daki Türk etkisi hakkında konuşurken Osmanlıca veya Osmanlı-Türkçesi değil, Türkçe terimi kullanma konusunda daha ihtiyatlı davranmalarına yardımcı olur. Geçmişte böyle bir terimin neden kullanıldığını anlıyoruz, ancak bugün Lehçede bundan rahatça vazgeçebiliriz, çünkü *turecki* “Türkçe” ile *turkijski* “Türkçe” arasında ayırım yapabilmekteyiz. Almandada bu konuda hâlâ biraz sorun var.

283. Balkan dillerindeki vurgusuz ünlü (schwa), Gagavuzcanın ünlü sistemi ve Bulgarcanın etkisi sorunu. – DA 24 (2019): 161-168.

— 268. maddedeki makalenin Türkçe tercümesi.

— Balkanistik hakkında bk. 214.

Bana haber verilmeden yapılmış bir tercüme. “Schwa” ~ “shva” karşılığında kullanılan *vurgusuz ünlü* deyimini hiç sevmiyorum, ayrıca Türkçe bir makalede şehrimin adının Almanca “Krakau” olarak verilmesinden de hiç hoşlanmıyorum. Çevirmen veya editörler tarafından eklenen 2. dipnotta Gagavuzlar’ın kökeni, esas itibarıyla doğru olmakla beraber yaygın görüşlerin eleştirisini içermediğinden yanıltıcı bir anlatımdır ve bu beni konu hakkında ayrı bir makale yazmaya yöneltti (bk. 308). Bu çeviri hakkında yapılabilecek birkaç yorum daha var, ancak bir tek örnekle yetineceğim: *Linguistique Balkanique*’in orijinal baskısında, derginin yazım kuralları gereğince dipnotlar makalenin sonunda verildi (ben bu sistemi pek beğenmiyorum, ama durum bu); söz konusu dipnotlarda “Anmerkungen” [“Dipnotlar” ~ “Notlar”] başlığı yer alıyor ki, tercüman bunu tamamen yanlış olarak *Hatırlatmalar* şeklinde çevirmiş. Daha ciddi başka hatalar da olabilir. Ben şahsen, bir yeni Türkçe çevirisi yapılan kadar ilgilenenlerin yalnızca orijinal baskıyı kullanmalarını tavsiye ediyorum.

2020

284. Proto-Slavic palatal consonants and Proto-Turkic vowel harmony [“Proto-Slavca damak ünsüzleri ve Proto-Türkice ünlü uyumu”]. – RS 69 (2020): 121-132.

Slavca uzmanı Vít Boček bu yazıma karşı bir makale kaleme aldı. Detaylar ona yazdığım cevabımda (314. madde) bulunuyor.

285. Edward Piekarski (1858-1934) i jego Słownik jakucki (1907-1930) [“Edward Piekarski (1858-1934) ve Yakutça sözlüğü (1907-1930)”]. – LV 15/2 (2020) [FS M. Skarżyński]: 257-269.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

286. Slavic languages in contact, 3: The methodological importance of Balkan Slavic for Turkish historical dialectology, or Croatian and Serbian *neimar*, Bulgarian *maimar(in)* ‘chief architect’ [“Slav dil temasları, 3: Balkan Slavcası’nın Türkçenin tarihî diyalektolojisi için metodolojik önemi, ya da Hırvatça ve Sırpça *neimar*, Bulgarca *maimar(in)* ‘baş mimar’”]. – Szczyrbak, M. & Tereszkievicz, A.

(Eds.): Languages in contact and contrast [FS E. Mańczak-Wohlfeld], Kraków 2020: 407-414.

— Balkanistik hakkında bk. 214.

287. Slavic languages in contact, 4: Turkic in Slovak – a short note [“Slav dil temasları, 4: Slovakçada Türkice – kısa bir not”]. – SLing 137/3 (2020): 199-203.

— Daha yeni, genişletilmiş versiyonu Slovakça yayınlandı (bk. 319).

288. Slavic languages in contact, 5: Macedonian versus Turkish – Clear and unclear changes of *a* and *e* [Slav dil temasları, 5: Makedonca ve Türkçe – *a* ve *e*’nin açık olan ve olmayan değişimleri]. – RS 69 (2020): 133-141.

289. Slavic languages in contact, 6: Hapax legomena, consonant harmony and reflexes of *-g-* in Turkish loanwords in south eastern Bulgarian dialects [“Slav dil temasları, 6: Güneydoğu Bulgaristan ağızlarındaki Türkçe alıntılarda kayıtlı tek örnekler (*hapax legomena*), ünsüz uyumu ve *-g-* sesinin izleri”]. – LB 59/2 (2020): 199-210.

290. Slavic languages in contact, 8: Turkish *-l-* > Serbian, Croatian *-r-* [“Slav dil temasları, 8: Türkçe *-l-* > Sırpça, Hırvatça *-r-*”]. – KJ 31 (2020): 49-55.

2021

291. Consonant assimilations, sibilants and alveolars in Yakut [“Yakutçada ünsüz benzeşmeleri, ıslıklı ünsüzler ve diş yuvası ünsüzleri”]. – Kupchik, J. et al. (Eds.): Studies in Asian historical linguistics, philology and beyond [FS A. Vovin], Leiden – Boston 2021: 297-307.

— Krş, 51.

Bu makaleyi Brill tarafından yayımlanan bir ciltte basılmak üzere gönderdiğime çok pişmanım. Bilimsel metinlere açık erişim sağlamayan bu veya başka herhangi bir yayıneviyle bir daha iletişim kurmamaya çalışacağım. Onların muazzam kârları ve şişirilmiş itibarları umurumda değil. Bilimsel çalışmalara erişim ücretsiz olmalıdır. Ve işte güzel bir makaleyi ulaşılamaz bir cilde gömdüm. Pişmanım ama bu tecrübeden bir ders de çıkardım: Bir kitabın editörü davetiyede kitabın Brill tarafından yayınlanmasının planlandığını yazdığında o kitaba katılmayı reddettim. İyi bir makaleyi herhangi bir dergide yayınlamak ve daha sonra academia.edu portalinde paylaşmak çok daha iyidir. Bu açıdan DergiPark portalinde tüm yazıların ücretsiz olarak erişime sunulduğu Türk sistemini çok beğeniyorum.

292. Chronology of lenition of *-g(-) in Turkish [“Türkçe *-g(-) sesindeki zayıflamanın kronolojisi”]. – Karaayak, T. & Uzunkaya, U. (Eds.): Esengü Bitig [FS Z. Ölmez], İstanbul 2021: 703-717.

— Transkripsiyonlu metinler hakkında bk. 5.

293. Slavic languages in contact, 7: Turkish *k̂, ğ* > Serbian, Croatian *ć, đ* [“Slav dil temaları, 7: Türkçe *k̂, ğ* > Sırpça, Hırvatça *ć, đ*”]. – SLing 138/1 (2021): 1-5.

294. Komu są potrzebne słowiańskie turcyzmy? [“Slavcadaki Türkice alıntılar kimin işine yarar?”]. – Dyras, M. et al. (Eds.): Słowianie a Imperium Osmańskie. Konflikty, koegzystencje, dziedzictwo (= Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne 18), Kraków 2021: 63-77.

295. Rzut oka na wpływy słowiańskie w języku tureckim [“Slavcanın Türkçe üzerindeki etkisine bir bakış”]. – RS 70 (2021): 149-160.

296. Witold Mańczak i jego prace slawistyczne [“Witold Mańczak ve Slav dilleri üzerine çalışmaları”]. – Mańczak, W.: Wybrane pisma slawistyczne, Ed. M. Stachowski, Kraków 2021: 9-12.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

297. Perceptual etymology, or three Turkish culinary terms in Croatian and Slovene, and a Polish social term *inteligencja* ‘intelligentsia’ [“Algısal etimoloji, ya da Hırvatça ve Slovence’de üç Türk mutfak terimi ve Polonya’da bir sosyal terim olan *inteligencja* ‘entelijansiya’”]. – SLing 138 (2021): 221-225.

— Krş. 298.

Bu yazıyı yazarken, “algısal etimoloji” terimini daha detaylı ele almam gerektiğini fark ettim, çünkü bu makalede buna kısaca değinmek yeterli olmayacaktı. İşte böylece ilgiyle karşılanan bir sonraki yazım (no. 298) ortaya çıktı.

2022

298. Perceptual etymology. A social aspect of etymological research [“Algısal etimoloji. Etimolojik araştırmanın sosyal bir yönü”]. – SLing 139/1 (2022): 61-67.

— Krş. 297, 311.

Hüsnü Ç. Arslan (2022), henüz Türkçe çevirisi (311. madde) çıkmadan önce bu makaleyi, algısal etimoloji kavramıyla beraber Türkiye’de duyurmuştur. Kendisiyle şahsen tanışmıyoruz, hatta yazışmıyoruz bile ama makalesi için kendisine çok teşekkür ediyorum. Bu durumun iki açıdan vurgulanması önemlidir. Öncelikle Arslan’ın yazısı, fakültemizin dergisi SLing’in yurt dışında da okunduğunu kanıtlıyor. İkincisi de, Arslan, gerçek bir bilimadamı olarak, makalesinin ortaya çıkış sürecini okurlarıyla paylaşmıştır: Çalışmasını önce bir konferansta bildiri olarak sunmasının akabinde makalemi okumuş ve orada tarif edilen algısal etimoloji kavramıyla karşılaşmış, daha sonra bu fikirden istifade ederek tebliğinde ileri sürdüğü yaklaşımı güncellemiş; sonuç olarak da yayınladığı makalede benim çalışmamın içeriğini sunarak kendisinin algısal etimoloji kavramına istinaden kendi görüşünü nasıl geliştirdiğini ortaya koymuştur. Kendisinin, açık sözlü bir şekilde düşünce gelişimini okurlarıyla paylaşmasındaki samimiyetten gerçekten etkilendim.

299. What is ‘whore barley’ in Croatian? [“Hırvatça ‘whore barley’ nedir?”]
– SLing 139 (2022): 69-70.

300. Bulgarian words in Evliya Çelebi’s Seyahatname (17th century) [“Evliya Çelebi’nin Seyahatname’sinde (XVII. yüzyıl) Bulgarca kelimeler”]. – LB 61/1 (2022): 14-20.

301. Balkan Slav dillerinden Türkçe hakkında ne öğrenebiliriz? – Paić-Vukić, T. et al. (Eds.): Turkologu u čast! / In honor of the Turkologist! [FS E. Čaušević], Zagreb 2022: 91-101.

302. Północnosłowiańskie *pieróg* ~ *pirog* ~ *piroh* [“Kuzey Slavca *pieróg* ~ *pirog* ~ *piroh* ‘bir çeşit mantı’”]. – Budziak, A. & Hojsak, W. (Eds.): Słowem przenikanie [FS A. Fałowski], Kraków 2022: 353-366.

— Moğol çalışmaları hakkında bk. 24.

Makalede mevcut Hint-Avrupa ve Slav etimolojileri eleştirel bir şekilde incelenerek bunlara Türkçeden iki (*börek* “doldurulmuş börek”; *bürük* “uzun şapka”) ve G.J. Ramstedt’in Kalmıkça sözlüğünde yer aldığı için muhtemelen Slav bilimciler tarafından hiç bilinmeyen Moğolcadan bir olasılık daha ekleniyor (daha doğrusu Kalmıkça: *bürüg* “et böreği”). Ancak Slavca *pierogi*’nin etimolojisi henüz kesin olarak belirlenememiştir.

303. Father Desiré’s transcription (1768), vowels of the Diyarbakır dialect, and North Bulgarian Turkish [“Peder Desiré’nin transkripsiyonu (1768), Diyarbakır ağızındaki ünlüler ve Kuzey Bulgaristan Türkçesi”]. – Yalçın-Çelik, S. D. et al. (Eds.): Türklük Bilimi Araştırmaları [FS Ş.H. Akalın], Ankara 2022: 551-559.

— Balkanistik hakkında bk. 214.

Bu makaleyi yazarken evimiz tadilatıydı ve bir arkadaşımızdan kiraladığımız dairede yaşıyorduk. Kitaplarımı ulaşmamak biraz zorluk yarattıysa da bu makale üzerinde çalışmak tadilat sürecini oldukça keyifli hâle getirdi. O günleri hâlâ çok hoş duygularla hatırlıyorum.

304. Türkçe “kav” sözcüğü. – TD 71/852 (2022): 84-87.

— 208. maddedeki makalenin Türkçe tercümesi.

305. Materiały do słownika porównawczego zapożyczeń słowiańskich w dialektach tureckich Bałkanów na przykładzie zachodniej Bułgarii [“Batı Bulgaristan örneğinde Balkan Türk ağızlarındaki Slavca alıntı kelimelerin karşılaştırmalı sözlüğüne katkılar”]. – RS 71 (2022): 227-245.

— Balkanistik hakkında bk. 214.

306. Two approaches to etymological research in Turkic linguistics [“Türki dil biliminde iki etimolojik araştırma yaklaşımı”]. – SLing 139/4 (2022): 383-390.

— Krş. 309, 280.

Bu makale, M. Erdal’ın KEWT (no. 280) hakkında yazdığı kötü niyetli bir incelemeye verilen yanıtta ortaya çıkmıştır. İncelemesinin yayınlandığı International Journal of Eurasian Linguistics editörleri, bilimsel teamüllere aykırı olarak, bana bir cevap hakkı tanımadıkları gibi, söz konusu inceleme yazısı hakkında bilgi de vermediler. Ve bu durum, yayın heyetinde o zamanlar “dost” bildiğim (şu an öyle olmadıklarını bildiğim) kişilere rağmen yaşandı. Makale, neticeten (özellikle son bölümünde) etimolojiye ilişkin iki metodolojik yaklaşım üzerine kısa bir incelemeye dönüştü.

S. Georg’un (2024) Türkçe Zemin dergisinde İngilizce olarak bambaşka bir inceleme yayınlaması beni çok mutlu etti. Kendisinin yazısı sadece sözlüğü değerlendirme anlamında değil, aynı zamanda kendisinin kişiliği bakımından da bambaşkaydı: Erdal’ın aksine; Georg’un etimolojilerinin doğruluğu konusunda zaman zaman şüpheye düşebiliyor olması kendisine karşı bir güven duymamızı sağlıyor.

2023

307. *Podstawy turkologii dla bałkanistów* [“Balkan bilimciler için temel Türkoloji”], Kraków, 238 str.

Tanıtımları. Altun H.O. Rumeli çalışmalarına giriş el kitabı olarak “Balkan bilimciler için temel Türkoloji”. – FSM İlmî Araştırmalar – İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi 21 (2023): 505-521; Čaušević, E.: Suvremena lingvistika 49 (2023): 281-293.

— Balkanistik hakkında bk. 214.

Hilal O. Altun'un kitabı Türkçeye çevirmeyi teklif etmesi beni çok mutlu etti. Tercüme için kitapta birkaç değişiklik yapmak gerekiyordu, çünkü mesela Türk okurlara, Türkçede <c> ve <ı> harfinin nasıl okunacağını vb. anlatmanın bir lüzumu yoktu. Ben bu satırları yazdığım sırada Türkçe tercüme, Dergâh Yayınları tarafından 2025 yılında basılmak üzere kabul edildi. Bu nedenle bu bibliyografyanın zaman çerçevesinin dışında kalıyor ve başlığı "Rumeli bilimine giriş – Türkçenin Balkanlar'daki izleri" olacak. Bu kitapta Türkçe ile Balkan dilleri (Yahudi İspanyolcası veya Çingenece gibi genellikle ihmal edilenler de dâhil) arasındaki karşılıklı ilişkilerin incelenmesini konu alan bir saha olarak "Rumeli bilimi" terimini teklif ediyorum ve bunun kalıcı bir isim hâline gelmesini çok isterdim. Bu, Rumeli araştırmalarının gerçekten geliştiği anlamına gelir.

308. Gagavuzcanın üç tabakası sorunu. – Ayazlı, Ö. et al. (Eds.): *Bilge Biliglig Bahşı Bitigi* [FS M. Ölmez], Çanakkale 2023: 571-577.

— Bilim tarihi konulu çalışmalarımın listesi için bk. 14.

— Balkanistik hakkında bk. 214.

Bu makale, 283. maddede yer alan T. Kowalski'nin Gagavuz ulusunun (ve dilinin?) üç katmanı konseptine dair editörlerin (benim bilgim haricinde) dipnot şeklinde yazıya eklemiş oldukları ve aşırı basitleştirilmiş bilgilere bir tepkidir. Bu vesileyle Gagavuz dilinin kökenine ilişkin görüşlerimi burada dile getirdim.

309. Türk dilbiliminde etimolojik araştırmalara iki yaklaşım. – Babür 2/1 (2023): 15-21.

— 306. maddedeki makalenin Türkçe tercümesi.

— Krş. 280.

Babür Dergisi'nin (bugünkü adıyla *Babur Research*) yayın heyeti, 306. maddedeki makalemin Türkçeye çevrilmesini teklif ettiğinde büyük bir memnuniyet duydum. Belki öbür türlü internette karşılaşamayacakları bu metnin, Türk okuyucularıyla buluşmasından dolayı çok mutluyum. *Babür*'le yayın iş birliğimiz de böyle başlamış oldu.

310. Slavic languages in contact, 9: *Surzhyk* in Evliya Çelebi's 'Book of Travels' (17th century) ["Slav dil temasları, 9: Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde (XVII. yüzyıl) *Surzhyk*"]. – *Rocznik Slawistyczny* 72 (2023): 259-268.

311. Algısal etimoloji. Etimolojik araştırmanın sosyal bir yönü. – *International Journal of Humanities and Education* 9/20 (2023): 533-541.

— 298. maddedeki makalenin Türkçe tercümesi.

312. Turkish *sarımsak* ~ *sarmısak* ‘garlic’ revisited [“Yeniden Türkçe *sarımsak* ~ *sarmısak*”]. – LC 20 (2023): 255-260.

— Krş. 42.

Sarımsak üzerine düşüncelerimin birinci bölümünün yayımlanma tarihçesini 42. maddede yazmıştım ama burada biraz açıklama yapmam gerekiyor. Oğlum Kamil, Altayca (= Oyrotça) kökenli malzemeleri toplarken, Çalkandu (= Çalkan, Lebedin) ağzında *sarımzak* “sarımsı”, Tuba ağzında (Tuva ile karıştırılmamalı) *sarımsak* “sarı” gibi sözcüklere rastladı. Bana bu formları gösterdiğinde yerimden sıçradım. Bunlar etimolojime tam uyuyordu. Bunları daha önceden bilseydim..., neredeyse 30 yıl önceki o yazımda bunları argüman olarak kullansaydım... O zaman T. Tekin’in hiç şüphesi olmazdı ve bu yeni yazımı yayın listeme ekleyemezdim. Etimolojisi çok karmaşık değil, ancak bu etimolojiye ulaşma yolu, Sanskritçeye yapılan göndermeler de dâhil olmak üzere, garip bir şekilde karmaşıktır (bk. 257).

313. A new dictionary of Oriental words in Italian sources, and the chronology of Turkish izafets [“İtalyan kaynaklarındaki Doğu kökenli sözcüklerin yeni sözlüğü ve Türkçe isim tamlamalarının kronolojisi”]. – LC 20 (2023): 263-272.

— Bk. 315.

İtalyan dili tarihinde Türkçe, Arapça ve Farsça alıntılarının sözlüğü (Schweickard 2023) hiç kuşkusuz birinci sınıf öneme sahip bir yayındır. Bu makale sözlüğün ilk üç fasikülüne dayanıyordu, dolayısıyla henüz tam materyali içermiyor; ancak buradan topladığım malzeme bana hemen yayınlamayı gerektirecek kadar önemli göründü. Türkoloji literatüründe “2. izafet” (*domates çorbası*) yerine “1. izafet” (*domates çorba*) kullanımı henüz tam anlamıyla araştırılmamıştır. Betimleyici dil bilgisinde bu konu ya atlanır ya da yakın geçmişteki Avrupa etkisiyle açıklanır. Oysa W. Schweickard’ın derlediği tamlamalar bambaşka bir tablo ortaya koymaktadır: 1) 2. izafet yerine 1. şeklin kullanımının en eski örneği 1537 yılına ait olduğundan, çağdaş bir yenilik olarak nitelendirilemez; 2) Yazılı ifadeler Avrupalılar tarafından kaydedilmiş olmasına rağmen, Avrupalılar’dan değil Türkler’den derlenmiştir; dolayısıyla bu Türkçe üzerinde Avrupa dillerinin etkisi değildir; 3) Böyle bir değişiklik coğrafi isimlere (pazar isimleri de dâhil) uygulanır, ancak resmî ve askerî rütbelere uygulanmaz. Bundan, değişimin çok bilinen isimlerin dikkatsizce telaffuz edilmesiyle başladığı sonucunu çıkarıyorum; bu da, 1. izafetin 2. şekil yerine başlangıçta yalnızca kullanım sıklığı yüksek, belirli bir isimde ortaya çıkabildiği anlamına geliyor; bir isim ne kadar sık kullanılırsa, konuşan ve dinleyen için o kadar tanıdık oluyordu ve bu nedenle çok dikkatli telaffuz edilmiyordu; dinleyicinin zihninde kolayca oluşturabileceği bir dil bilgisi eki olan son hecenin kısaltılmasına yol açtı (burada, Avrupa dillerindeki Latince kelimelerdeki *-us* veya *-is* eklerinin kısaltılmasını karşılaştırm, örneğin Latince *laicus* “laik”, *patronus* “patron”, *cardinalis* “kardinal” sözcükleri bugün Avrupa dillerinde Latince ekleri olmadan yaygın olarak bulunur).

Böylece W. Schweickard'ın materyallerine (ilk üç fasikül) dayanarak, 2. izafetin 1. izafet şeklinde kısaltılmasının eski bir olgu olduğu (en azından 16. yüzyıldan, belki daha da eski) ve iyi bilinen yer adlarının dikkatsiz, hızlı telaffuzuyla geliştiği, yani ortaya çıkış nedeninin, belirli bir ismin kullanım sıklığıyla ilgili olduğu tezini ortaya koydum.

2024

314. Slavic languages in contact, 10: “Altaic” loanwords in Proto-Slavic – a contribution to the debate [“Slav dil temaları, 10: Proto-Slavcadaki ‘Altayca’ alıntı kelimeler – tartışmaya bir katkı”]. – SLing 141 (2024): 53-73.

– 284. maddedeki çalışmanın polemik olarak devamı. Lehçesi için bk. 317.

315. Slavic languages in contact, 11: Serbian between Turkish and Italian (arıkçını, çizmeci) [“Slav dil temaları, 11: Türkçe ve İtalyanca arasında Sırpça (arıkçını, çizmeci)”]. – LB 63/1: 30-33.

– Bk. 313.

– Balkanistik konusunda bk. 214.

Burada yine W. Schweickard (2023) esas alınmıştır. Başlıkta yer alan iki kelime İtalyancaya doğrudan Türkçeden değil Sırpça aracılığıyla alıntılanmıştır.

316. Türkçe ad+fiil eşdizimliliklerinin tarihî sözlüğüne 16. yüzyıl çeviri yazılı metinlerinden derlenen katkılar. – BaburR 3/1: 43-57.

– Krş. 230 (aynı yerde yorum).

– Transkripsiyonlu metinler hakkında bk. 5.

317. Palatalizacje słowiańskie i koncepcja ich praaltajskiego pochodzenia [“Slavca ön damaksıllaşma süreçleri ve Ana Altaycadan gelişimleri fikri”]. – LV 19/2: 307-329.

– 314. maddedeki makalenin Lehçesi.

318. Türkiye Türkçesi diyalektolojisinin başlatıcısı olarak Tadeusz Kowalski (1889-1948). – BaburR 3/2: 167-177.

– 320. maddedeki yayının kısaltılmış Türkçe versiyonu (Lehçe orijinalinden önce basılmıştır).

319. Slovenské *kaputan* – zvláštny turcizmus [“Slovakça *kaputan* – bir acayip Türkçe kelime”]. – JČ 75 (2024): 241-244.

– 287. maddedeki yayının genişletilmiş Slovakça versiyonu.

320. [Baskıda:] Tadeusz Kowalski (1889-1948) jako inicjator dialektologii tureckiej [“Türkiye Türkçesi diyalektolojisinin başlatıcısı olarak Tadeusz Kowalski (1889-1948)”].

– Krş. 318.

Kaynakça

Altun, H. O. (2012). Türkiye Türkçesindeki Arapça Alıntı Kelimelerde Ünlü Uyumsuzlukları. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 32, 55-71.

Altun, H. O. (2015). Arapça Alıntı Kelimelerin Kazak Türkçesine Uyarlanması. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 22, 167-201.

Altun, H. O. (2022). 16. Yüzyıl Transkripsiyon Metinlerinden Arapça ve Farsça Alıntılarda Fonetik Uyarlama Örnekleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 74, 149-160.

Altun, H. O. (baskıda). Tadeusz Kowalski arşivinden 1: Hüseyin Namık Orkun’la Yazışmalar.

Aydemir, H. (2014). “Yılan” Sözcüğünün Etimolojisi Üzerine Bir Not. In Mirsultan, A. et al. (Eds.), *Eski Türkçeden Çağdaş Uygurcaya, Mirsultan Osman’ın Doğumunun 85. Yılına Armağan* (pp. 43-51). Konya: Kömen Yayınları.

Aydemir, H. (2022). Türk Adının Kökeni Üzerine. In Şahin, İ. & Akgün, A. (Eds.). *Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu. Bildiri Tam Metin Kitabı II* (pp. 149-155). İzmir.

Boček, V. (2016). On tools for the classification and evaluation of (Slavonic) etymological dictionaries. In Vykypěl, B. & Boček, V. (Eds.), *Perspectives of Slavonic etymology* (pp. 19-31). Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Butanayev, V. Ja. (1994). *Natsional’niye blyuda hakasov*. Abakan.

Considine, J. (2019). Editor’s acknowledgments. In Considine, J. (Ed.), *The Cambridge world history of lexicography* (pp. xi-xii). Cambridge.

Dybo, A. (2015). On the reflexes of Proto-Turkic vowel length in the Turkic languages. *SLing*, 132, 121-134.

Georg, S. (2024). "Marek Stachowski. Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch der türkischen Sprache. Kraków: Księgarina Akademicka, 2019. 379 p., ISBN: 9788381381581." *Zemin*, 8, 274-277. (Tanıtma)

Georg, S. (2024). "Starostin S., Dybo A., Mudrak O. (Eds.): Etymological dictionary of the Altaic languages". *Diachronica*, 21(2), 445-450 (Tanıtma)

Gold, D. L. (2009). *Studies in etymology and etiology (with emphasis on Germanic, Jewish, Romance and Slavic languages)*. Alicante: Publicaciones de la Universidad de Alicante.

Gold, D. L. (2012). Two comments on Marek Stachowski's "How to combine bark, fibula, and chasm (if one speaks Proto-Turkic)?" *SLing*, 129, 91-92.

Güngör, H. (2012). *Türk Din Etnolojisi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Helimski, E. (1994). Nganasanskiye zaimstvovaniya v dolganskom yazıke: k vıhodu v svet dolganskogo slovarya M. Stahovskogo. *Taymırskiy ètnolingvističeskiy sbornik*, 1, 234-237.

Kartallıoğlu, Y. (2010). Çeviri Yazılı Metinlerde Türkçenin Ünsüzleri. *Dil Araştırmaları*, 6, 87-146.

Kartallıoğlu, Y. (2022). *Stambol'dan İstanbul'a: Osmanlı Türkçesi Telaffuz Kayıtları (1533-1921 Arası Latin Harfli Metinlerin Verilerine Göre)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Knüppel, M. & van Tongerloo, A. (2012). *Die orientalistische Gelehrtenrepublik am Vorabend des Ersten Weltkrieges. Der Briefwechsel zwischen Willi Bang(-Kaup) und Friedrich Carl Andreas aus den Jahren 1889-1914*. Berlin-Boston: Walter de Gruyter.

Kończak, I. (2017). Dwudziestoletnia przyjaźń na odległość. Listy profesora Tadeusza Kowalskiego do akademika Ignacego Kraczkowskiego. In Czerwiński, G. & Konopacki, A. (Eds.), *Wschód muzułmański w ujęciu interdyscyplinarnym. Ludzie – teksty – historia* (pp. 85–101). Białystok: Alter Studio.

Kotwicz, W. (1950) (Ed. 1953). *Studia nad językami altajskimi*. *Rocznik Orientalistyczny*, 16, 1-317.

Leschber, C. (2017). Alban. *berr* aus der Perspektive des neolithischen landwirtschaftlichen Substrats. *LB*, 56(1), 42–53.

Levitskiy, V. (2010). Semantische Struktur der ig. Wurzel **seH*- 'Sehne' und einige indogermanische und türkische Etymologien. In Mańczak-Wohlfeld, E. & Podolak, B. (Eds.), *Studies on the Turkic world* (pp. 241-265). Kraków: Jagiellonian University Press.

Loma, A. (2006). Albano-Caucasica pastoralia. *Južnoslovenski Filolog*, 62, 31-38.

- Malkiel, Y. (1976). *Etymological dictionaries. A tentative typology*. Chicago-London: University of Chicago Press.
- Mańczak, W. (1998). Irrégularités du pronom yakoute tuox 'quoi'. *Folia Orientalia*, 34, 105–111.
- Miechowita, M. (2022). *Doğu Avrupa'nın tarihî coğrafyası. 16. yüzyılda Türk-Tatarlar, Lehler, Slavlar ve Bozkır Halkları*. Çev. Kalyon, B. İstanbul: Kronik Kitap.
- Mroczo, E. (1967). *Zwięzła gramatyka języka węgierskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Németh, M. et al. (2017). *Essays in the history of languages and linguistics. Dedicated to Marek Stachowski on the occasion of his 60th birthday*. Kraków: Księgarnia Akademicka Sp. z o.o.
- Poradzisz, J. (1973). Materiały Tadeusza Kowalskiego. *Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk*, 16, 53–99.
- Rocchi, L. (2011). Turkish historical lexicography. *Lexicographica*, 27, 195–220.
- Rocchi, L. (2018). Einige lexikalische Bemerkungen zu einem vor kurzem veröffentlichten osmanisch-türkischen Transkriptionstext. *Archivum Ottomanicum*, 35, 213–227.
- Rosół, R. (2009). W sprawie etymologii rzeczownika *bachor*. *Język Polski*, 89(4–5), 329–335.
- Schott, W. (1843). Über die jakutische Sprache. *Archiv für wissenschaftliche Kunde von Rußland*, 3, 333–342.
- Schweickard, W. (2023). *Lessico Etimologico Italiano-Orientalia*. Fasikül 1–3. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- Stachowski, K. (2012) Władysława Kotwicz niepublikowany *Rzut oka na losy orientalistyki w Polsce* (1938). *LingVaria*, 7(2), 207–237.
- Stachowski, K. (2012a). W. Kotwicz's unpublished study *Les voyelles longues dans les langues altaïques* (1938). *SLing*, 129, 245–315.
- Stachowski, K. (2015). Phonetic adaptation of Arabic loanwords in Argenti's Ottoman Turkish (1533). Part 1. Consonants and semivowels. In Mańczak-Wohlfeld, E. & Podolak, B. (Eds.), *Words and Dictionaries. A Festschrift for Professor Stanisław Stachowski on the Occasion of His 85th Birthday* (pp. 297–317). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Stachowski, K. (2020). Phonetic renderings in Turkish Arabisms and Farsisms. *Türkbilig*, 40, 23-47.

Stachowski, K. (2021a). South Siberian material in Radloff's dictionary. *Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 2021(1), 37-50.

Stachowski, K. (2021b). Detecting Persian mediation in Arabisms in Turkish. *SLing*, 138, 49-64.

Stachowski, K. (2024). On the spread and evolution of *pudding*. *SLing*, 141, 117-137.

Stachowski, S. (1988). Das osmanisch-türkische Wortgut bei J. Leunclavius (1591). *PrJ*, 87, 127-150.

Stachowski, S. (1996). *Historisches Wörterbuch der Bildungen auf -cı/-ıcı im Osmanisch-Türkischen*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Stipa, G.J. (1990). *Finnisch-ugrische Sprachforschung, von der Renaissance bis zum Neupositivismus*. Helsinki: Suomalais-ugrilaisen seura.

Trubetzkoy, N. S. (1939). Gedanken über das Indogermanenproblem. *Acta Linguistica*, 1, 81-89.

Uçar, E. (2017). Sir Gerard Clauson'un Sözlüğündeki 'Muhtemel Etimolojiler' Üzerine. *Journal of Old Turkic Studies*, 1(2), 74-90.

Uçar, E. (2020). Eski Türkçe *ulug*'un 'büyük' Yapısı Üzerine. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2, 23-34.

Uçar, E. (2023). Eski Türkçe *yañ*- Fiili Ve Anlamları Üzerine. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, 1-19.

Ünal, O. (2023). A «strange» Turkic particle: The etymology of the Old Turkic *ayı* 'very'. In Yıldız, H. (Ed.). *Eski Türkçenin İzinde - II: Moğol İstilasından Önce Türklerin Dili* (pp. 113-121). Ankara: Akçağ Yayınları.

Ünal, O. (2025). A new Chuvash-Common Turkic cognate and its relation to Tocharian: evidence for Zetacism in Turkic. *Orientalia Suecana*, 74, 45-55.

Vovin, A. (2005). The end of the Altaic controversy. *CAJ*, 49(1), 71-132.

Yağmur, Ö. (2019). *Antonio Mascis, Vocabolario Toscano e Turchesco (1677) ve Giovanni Molino, Dittionario Della Lingua Italiana, Turchesca (1641)'ya Göre 17. Yüzyılda Yaşayan Türkçenin Söz Varlığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.